This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

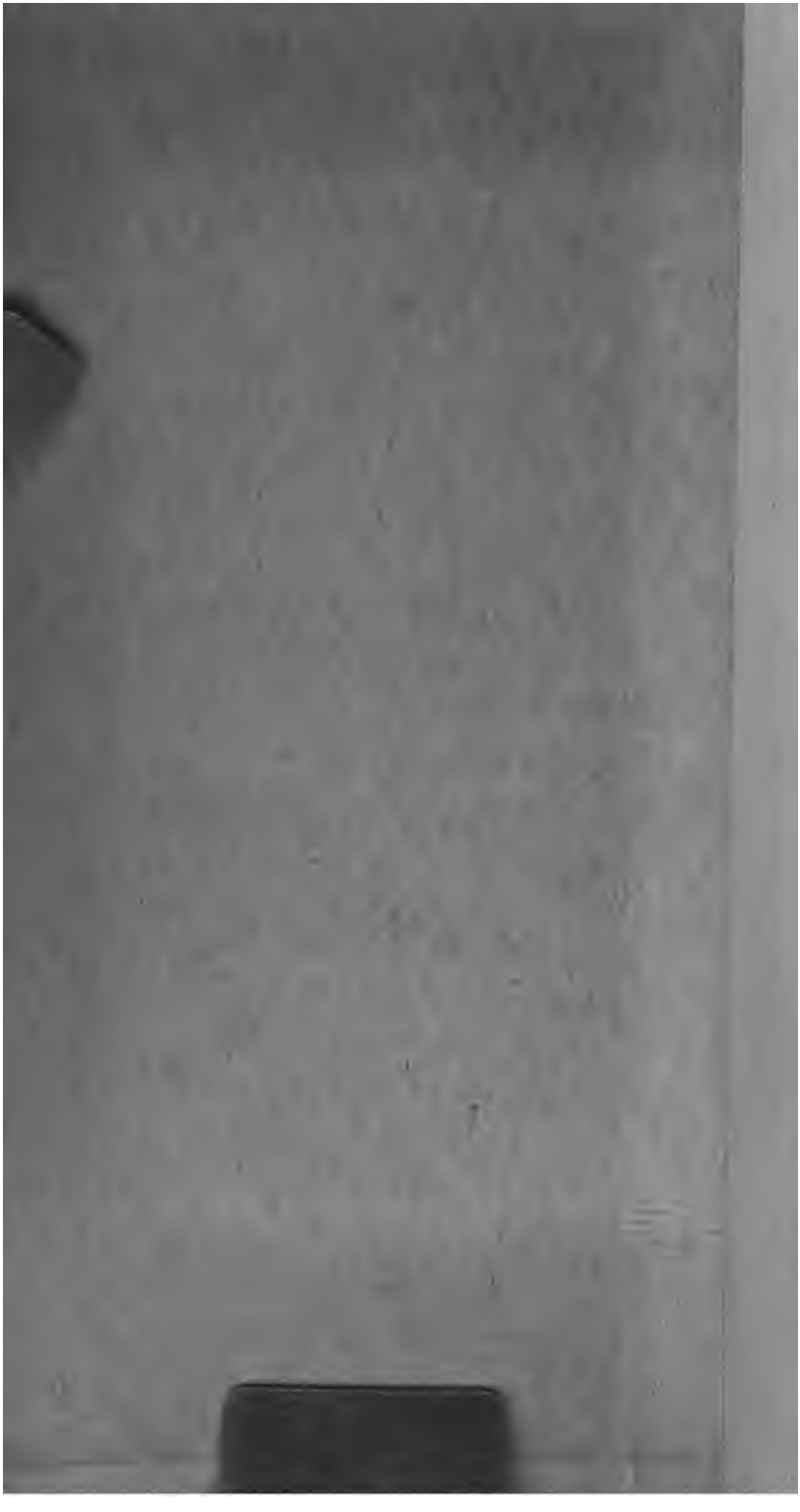

Abbring
Ans

WEEMOEDSTOONEN.

WEEMOEDSTOONEN

UIT

de Geschiedenis van mijn Leven,

OF

MIJNE REIS NAAR CURAÇAO,

EN

VLUGTIGE BESCHOUWINGEN VAN DAT EILAND GEDURENDE MIJN TIENJARIG VERBLIJF OP HETZELVE.

DOOR

H. J. ABBRING.

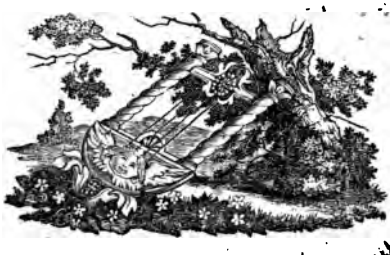

TE GRONINGEN, BIJ
W. VAN BOEKEREN.

MDCCCXXXIV.

Koninklijke Bibliotheek te 's Hage.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
267650A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1926 L

VOORBERIGT.

Met dit geschrift bied ik het publiek mijne weemoedstoonen aan. De lezer verschoone het sombere en treurige, hetwelk hier en daar in dezelve verspreid is; om dus den blijgeestige niet te misleiden, heb ik hem terstond door den titel afgeschrikt. Lezers derhalve, die alleen prijs stellen op de invallen eener luchtige en onbezorgde vrolijkheid, of slechts in de hersenschimmen der begoochelingen behagen scheppen, zullen zich hier te leur gesteld vinden; niet eens de liefde, die zoo noodzakelijk is, om thans een boek, vooral voor de jeugd, belangrijk te maken, wordt hier een enkel offer gebragt; slechts zij, welke met de geheimen der droefheid en zorgen bekend zijn, zullen hier en daar een hunner teedere snaren aangeroerd vinden.

Doch ik zal ter zake gaan, om mijne lezers niet reeds in de Voorrede op de pijnbank te brengen, schoon ik dit in het boek zelve niet overal stellig beloven durf, vooral daar niet, waar ik zelf de held der geschiedenis ben; die gelegenheid (zegt een geestig Schrijver) komt niet elken dag voor, en de booze neiging om toch vooral uitvoerig te verhalen, als wij van ons zelven spreken komt niet zelden boven, waar-

door wij uit het oog verliezen, wat wij aan den tijd en het geduld onzer lezers verschuldigd zijn.

Ik heb in deze weemoedstoonen, dat is: in mijne reis naar Curaçao, eenige uren van de vele, waarmede ik in mijne ledigheid en ambteloozen toestand geen' weg wist, aan de mededeeling mijner eigen lotgevallen en wederwaardigheden gewijd. waarmede ik in vroegere levensjaren zoo dikwijls te kampen had. Zij zijn geen gewrocht der kunst, maar die van het nadenken en der ondervinding, en toonen den gang en de vordering aan van den allengskens zich in mij opheldérenden chaos; ik heb ze onordelijk daarheen gesteld, en dezelve hoofdzakelijk uit eenige losse aanteekeningen en uit mijn geheugen ter neer geboekt; doch het hielp mij veel, dat mijne herinneringen en indrukken uit de tijdvakken van dat gedeelte mijns levens voor mij nog zoo levendig zijn, als of ik ze heden beleefd had(1). De herdenking daaraan heeft in mijne ziel zeker gemengd gevoel van vreugde en smart nagelaten, en met hetzelve paart zich tevens eene innige dankbaarheid jegens den grooten bestuurder der menschelijke lotgevallen, die den loopbaan mijner jeugd hier en daar met zeer scherpe distelen bezaaid heeft,

(1) Deze in Curaçao opgestelde schriftelijke nota's echter, had ik destijds in den grootsten drang mijner zielsomstandigheden opgesteld; ik had ze opgesteld, in de veronderstelling dat nooit iemand ze lezen zoude, noch minder dat ze ooit in druk zouden verschijnen; thans waag ik het echter ze hier meest woordelijk in te lasschen, schoon ze door menig lezer welligt als onzin of femelarij zullen uitgekreten en verguisd worden.

opdat het geluk in mijnen lateren leeftijd, bij het terugzien op het verledene, en het genot van het tegenwoordige des te beter door mij beseft en erkend zoude worden.

Maar ..... — zal menigeen zeggen: — in den 3den persoon of onder een' onbekenden naam van zich zelven te spreken toont nog eenige bescheidenheid, doch van zich zelven tegen het publiek in den 1sten persoon te spreken, en daardoor te verraden, dat men aan zijn eigen ik zulk eene waarde hecht, dit is eene driestheid, die .... Ik beken, deze beschuldiging is bijna niet te ontduiken, zij is zelfs regtvaardig. Wij broze wormen zijn veel te zwak, om niet, zonder dat wij het weten of willen, aan de stem der eigenliefde of valsche nederigheid gehoor te geven; en dus in zoo verre is elke levensbeschrijving van zich zelven, al ware de Schrijver ook de eerbiedwaardigste, deugdzaamste sterveling, af te keuren; doch het nut kan evenwel bij alle deze gebreken niet te min zeer groot zijn. Ik was eens een twijfelaar, en ben genezen; zal mijne bekentenis, zullen mijne voorstellingen, (mijn boek is hoofdzakelijk voor lijdenden geschreven), hem, die ook zóo geleid wordt, die ook met ongeloof en sterke lusten moet strijden (want ik zal toch de eenige niet zijn) zal hem mijne genezing niet veel meer versterken, niet veel meer bemoedigen, en voor de wanhoop behoeden, dan de geleerdste beschouwing van den wijsgeer, die dit nooit ondervond, of de schoonste verdichte geschiedenis van den Romanschrijver; ook ik heb dikwijls, doch altijd vruchteloos beproefd, om in

het heetst van den strijd, tegen hartstogten en wilde lusten, mij met de eene of andere schoone wijsgeerige gedachte te wapenen, doch juist in het gewigtigste oogenblik, als ik op hare hulp rekende, lieten zij mij alle in den steek en verlieten mij als een lafhartige en trouwelooze vriend; had ik nu onder eenen verdichten naam geschreven, dan hadden dezulken dit geschrift ook als eene verdichte geschiedenis kunnen beschouwen, en dus voor hen, die in het verborgen lijden, gelijk ik geleden heb, zou hetzelve daardoor zijn nut en leerzaamheid verloren hebben. Voorbeelden toch op ware geschiedenis gegrond stichten meer, en hebben veel meer invloed op ons hart, dan de schoonste lessen en vermaningen. In mij nu ziet menig strijder dat ik van mijn ongeloof, (daar ik thans zoo kalm van hetzelve spreken kan,) ja, van alle mijne twijfelingen volkomen genezen ben; door mijn voorbeeld en dat van anderen geleerd, zal hij nu niet meer moedeloos daar neder zitten; ook hij zal eens genezen worden, — wel te verstaan, — als het hem opregt om genezing te doen is. Doch niet alleen voor de door mij bedoelde personen, maar ook voor den wijsgeer heeft dit boek — hoe eenvoudig ook geschreven — eenig psychologisch en menschkundig nut; de kennis toch van den mensch en het menschelijk hart is eindeloos en dus onuitputtelijk; en moge hij hier al geene fijne zielkundige schetsen aantreffen, het zijn echter getrouwe en op waarheid gegronde verschijnselen en daadzaken, welke ik hem hier aanbied; schetsen, naakt en ontbloot zonder eenige achterhouding daarhenen gesteld; doch hoe zeer dit boek niet voor geleerden ge-

schreven is, — dewijl ik uit gebrek aan kennis voor dezulken niet schrijven kan — is echter dit een en ander nog minder geboekt voor dat gedeelte van het publiek, dat enkel voor tijdverdrijf leest, maar het was door mij hoofdzakelijk bestemd voor dat kleine getal, te gelijk met mij afgedwaalde en te gelijk naar waarheid strevende zielen. Zij zullen in mij eenig vertrouwen stellen, want hunne tegenwerpingen waren eens de mijne; ook ik zelf heb ze eens geopperd, ook ik heb eens op hunnen grond gestaan, en ik twijfel niet of zij zullen ook eens op den mijnen staan, zoo lang slechts de waarheid het onderwerp van hun onderzoek blijft.

Het ontmoedige echter hem niet, die tot de laatstbedoelden behoort, dat ik hem hier opregt belijde, dat in mijne twijfelingen, mijne keus in geloofszaken zich tot het volgende bepaalde: dat ik óf geheel in JEZUS CHRISTUS, óf in niets wilde gelooven: dit waren de twee uitersten van mijn godsdienstig streven, terwijl ik intusschen aanvankelijk noch het eene noch het andere bereikte, maar langen tijd in het midden bleef staan en een stelselmatige deïst werd! — dit was echter reeds veel gewonnen en verre verkieslijk boven mijne twijfelingen en ongeloof; toen had ik in allen gevalle een godsdienstig standpunt, schoon mijne overdenkingen zich slechts bepaalden tot die, waartoe de beschouwing en genieting der schoone natuur uitlokten, en die omtrent de alles met leven vervullende kracht, het gevoeglijkst in dien tempel, welken zij zelve met zoo veel pracht en majesteit gesticht

heeft, konden worden in het werk gesteld. Zoo dikwijls dan de keus der plaats van mij afhing, was het vrije veld óf een hof met zijne boomen en bloemen, óf eene schaduwrijke beukenlaan, het beeld van mijnen God en het zelfsgenot daarvan mijn gebed (1). Toen waande ik mij een' langen tijd een leerling der natuur en der waarheid te zijn, schoon er toch immer iets aan mijn geluk ontbrak, waarvoor ik geen' naam wist, en mij dit godsdienststelsel wel in kalme maar niet in droefgeestige oogenblikken opbeurde, en het allerminst wanneer grieven, bekommeringen of onheilen mij troffen; want hoe zeer deze schoone schepping mij wel in alles een' God verried, ja zigtbaar openbaarde, zoo bewees zij mij toch ook niets meer, dan slechts enkel zijn bestaan, maar wat op mij wachtte, of wat hij van mij vorderde, dit toch kon de bekoorlijkste bloem, het vruchtbaarste korenveld, noch het schoonste sterrebeeld mij bepalen of verzekeren; en zoo zal het ook hun allen gaan, die even als ik geleid worden. Het overige in dit boek vermeld, bevat slechts eenige vlugtige beschouwingen over het Eiland zelve.

(1) Dit bleef mij immer bij, en kan als nog mijne zucht verklaren, voor mijne dagelijksche eenzame wandelingen, die, behalve voor mijne gezondheid, in het bijzonder voor mijn inwendig leven behoefte zijn. Ik vind nu dat Wezen, dat ik zoo dikwerf voorheen niet vinden konde, thans zoo gemakkelijk, als ik mij slechts in de vrije lucht, in Gods vrije schepping bevind; daar gevoel ik Hem dan rondom mij, zoo wel in den stormachtigen herfstdag, als in den bruidstooi van den schoonsten Meidag; de prachtigste tempel heeft niet de helft van dat vermogen op mij; het minst van allen kan ik hem vinden in de bedompte stiklucht der woonvertrekken.

De ondragelijke last der ledigheid schiep mij tot een' Schrijver; ik werd het dus uit dwang, zonder daartoe aanleg te hebben of opgeleid te zijn. Mangel aan goede stijl, sierlijkheid van uitdrukking, verhevenheid en kracht van denkbeelden, onorde in de regeling der zaken en gedachten, dit alles zal van dien dwang getuigen en de zigtbaarste blijken dragen, en mij bij eenen kenner verraden, dat ik een spoor betrad dat ik nooit voorheen bewandelde; daarbij komt nog dat alleen het onbezorgde gemoed, wanneer het de noodige bekwaamheid bezit en eene geletterde opvoeding heeft genoten, met orde en bevalligheid schrijven kan, en ik ken sedert de laatste 5 jaren niets dan vele zorgen en teleurstellingen. De Lezer gelieve dit een en ander in aanmerking te nemen, waardoor ik mij, even als in mijn' Vrijgeest op nieuw verstout, de toegevendheid mijner Stad- en Landgenooten in te roepen.

Doch ik zal met mijne verontschuldigingen ophouden, dewijl zij meestal en teregt zeer weinig baten. De Recensent daaraan reeds gewoon, voert daartegen natuurlijkerwijze het volgende aan: Waarom dan geschreven, als men zelf gevoelt en openlijk belijdt, niet te kunnen schrijven, noch er aanleg of roeping toe te gevoelen? waarom ongeacht dit alles, evenwel de toegevendheid der Lezers, en daarbij niet onduidelijk, schoon als van ter zijde, ook die van den Recensent in te roepen, welke laatste evenwel, de vraagbaak van het Publiek, als openlijk beoordeelaar verantwoording aan dat zelfde Publiek verschuldigd is, en daar-

om hetzelve niet mag misleiden, en nog minder daardoor de waarde van deszelfs eigen Maandschrift, om mij en anderen mag verminderen of in de waagschaal leggen. Ik beken, hiertegen is bijna niets aan te voeren, en van mijne zijde slechts dit weinige: ja, het is zeer gemakkelijk voor een' ander, van een' zuiveren vrijwilligen arbeid af te zien, vooral wanneer men zelf belijdt, voor dezen arbeid niet berekend te zijn; doch ongeacht de laatste belijdenis, konde ik evenwel daar niet afzien, of ik moest tevens vrijwillig besluiten, mijn leven door werkeloosheid te doen verkwijnen, en ik had te veel liefde voor vrouw en kinderen, om mijn aanzijn, dat voor hun veel waarde moet hebben, moedwillig door ledigheid te verkorten; liever nog, zeide ik, eene bittere, scherpe, ja verguizende beoordeeling (dat is slechts voor een gevoelig hart, de dolksteek van één oogenblik) dan de verkwijning veler jaren, onder den centenaarslast der ledigheid, die ons duizend martelingen doet ondergaan, duizend dooden doet sterven, eer men onder dezelve bezwijkt. — Neen, voor eene aanhoudende ledigheid is zelfs de sterkste geest niet berekend; zij zou dien doen versuffen en eindelijk geheel vernielen; — dus van twee kwaden werd ik genoodzaakt het beste en dragelijkste te kiezen, want andere uitzigten om werkzaam te zijn boden zich niet aan, hoe ijverig ik dezelve ook opgezocht heb.

GRONINGEN
den 15 Februarij 1834.

H. J. ABBRING.

Welgelukzalig zijn die bevoorregte zielen, welke met een bijzonder oordeel des onderscheids, en met een instinkt der waarheid bedeeld zijn, die hun de voorwerpen van hun onschuldig verlangen van zelve aanwijzen; die de kracht der verzoekingen niet kennen, en met een' onwrikbaren geest alles naar strikte en algemeene regelen beoordeelen. Ik voor mij had dit gelukkig voorregt niet; ik kan mijne ziel niet geheel openbaren, niet geheel voor een' ander bloot leggen, zonder dat dit mijne veroordeeling met zich brenge: slechts bij het licht der bliksemstralen ontdekte ik eerst langzamerhand, en na verloop van vele jaren, in de nacht mijner omdwalingen, het aanbreken van een verkwikkelijk morgenrood (1).

Ik heb de levenszee bevaren, doch bezat niet altijd de bekwaamheid van den stuurman, bij de standvastigheid van den echten zeeman. Toen ik met de levensboot in zee stak (ik bedoel hier voor-

(1) Omdat welligt het leven van velen zoo onschuldig en kinderlijk eenvoudig daarhenen vliedt, moet mij natuurlijk een kleine huivering bevangen, wanneer ik het mijne, dat zoo vol vlekken is, bloot leg.

namelijk het tijdperk mijner komst in de Fransche legers) dreef ik eenige jaren zonder kompas op den levensstroom rond, en ik zoude eindelijk eene geheele schipbreuk geleden hebben, zoo de winden der fortuin mij niet bij tijds in eene veilige haven gevoerd hadden.

Mijn aanleg was, noch die van een' engel, noch die van eenen boozen geest; ik was tot een middenwezen bestemd en bezat iets in mij dat van beiden een gelukkig evenwigt in mij daarstelde, en mij langen tijd voor eigenlijke uitspattingen en buitensporigheden behoedde. Om echter den Lezer eenige inlichting te geven omtrent vele treurige en sombere gewaarwordingen, die mij in een vorig tijdvak dikwerf ter neder drukten, zal ik hem eenige korte trekken mijner opvoeding en vroegere levensgevallen mededeelen, waardoor hij welligt in staat wordt gesteld, beter dan ik zelve, vele mijner zedelijke verschijnselen en indrukken te kunnen verklaren.

Mijne moeder, eene eenvoudige, maar zeer brave en tevens godsdienstige vrouw, bedierf mij vroeg (gelijk de meeste moeders) door hare te groote liefde. Mijn' vader was door zijne menigvuldige bezigheden zoo zeer overladen, dat ik weinig zijn gezelschap genieten mogt; de weinige lessen en vermaningen echter, die ik het geluk had van hem te hooren, zoo over godsdienstige als zedekundige onderwerpen, hebben altijd een' sterken en diepen indruk bij mij nagelaten. Zij deden eene soort van evenwigt in mij geboren worden en bevatteden een

sterk tegengif tegen de al te groote liefde mijner moeder (1).

Eene vertaling van de Odyssee van HOMERUS, welke ik toevallig op mijn 11de of 12de jaar las, gevoegd bij eenige tooneelvertooningen van dien aard, boezemde mij zeker hersenschimmigen geest van heldenmoed in, welke zoo veel invloed op mij had, dat van toen af, mijne keus voor den militairen stand beslist was. Onderwijs in de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen, in de muzijk, teeken- en aardrijkskunde, de geschiedenis, de natuur- en wiskunde (het laatste werd daarna mijn hoofdvak als Ingenieur), alsmede eenig gering onderwijs in het Latijn, bevatte den geheelen schat van kundigheden die ik opdeed. Voeg hierbij eene onverzadelijke lektuur van Romans en Tooneelspelen (2), ver-

(1) Het toenmalig gebrekkig Landsbestuur en de aristocratische regeringen der steden, waarbij zich de komst der Franschen, met hunne valsche en gewaande vrijheid, welke ons naderhand zoo duur is te staan gekomen, voegde, had de ongelukkige verblinding onzer beste en braafste burgers ten gevolge, waarvan echter reeds de meesten met berouw zijn ten grave gedaald. Ook mijn vader deelde in dezelve, doch bleef immer een eerlijk man, die zijn Vaderland opregt beminde en niemand benadeelde of haatte, die andere gevoelens was toegedaan.

(2) Niets heeft mijne verbeeldingskracht meer verontreinigd, en met onkuische beelden en hersenschimmige tafereelen en uitzigten opgevuld, dan die schadelijke lektuur van Romans. Mogt mijn voorbeeld, mijne belijdenis, vele andere jonge lieden, of hunne ouders, voogden en onderwijzers, tot waarschuwing dienen, dat dit het grootste en schadelijkste

bonden met eene levendige verbeeldingskracht, en een zeer gevoelig hart, dat mij naderhand vele kwellingen bezorgde, dan hebt gij, lieve Lezer! in 't kort mijn beeld geschetst — het beeld van een' oppervlakkigen veelweter (want meer was ik niet), die aldus uitgedost, met dezen geringen voorraad de wijde wereld intrad.

Met deze stukken en brokken van wetenschappen, en tevens met eene groote mate van ijdelheid en losheid van geest kwam ik in de Fransche legers aan. Bij deze gebreken bezat ik echter — misschien wel uit zucht tot gemakkelijkheid, want zich te vermommen kost moeite — eene groote mate van opregtheid, doch van de voorzigtigheid der slang, om mij voor het kwade en deszelfs valstrikken te hoeden had ik niet het minste denkbeeld. De Fransche officieren, die nu mijne kameraden geworden waren, met welke ik mij al ras verbroederde, dewijl ik hunne moedertaal geheel in mijne magt had, waren de ligtzinnigste personen die ik ooit ontmoet heb. Zij bezaten alle die boeken, welker schrijvers de grootste spotters en verachters van de godsdienst waren en als openlijke en vrij-

---

vergift voor de jeugd is, ten zij dezelve eene zedelijke strekking hebben (zoo als die van RICHARDSON en andere beroemde zedelijke Romanschrijvers) en het rampzalig einde der bedorvene en slechte personen, nog immer tot waarschuwing dienen kan tegen de gladde baan, die zij betraden. Thans echter worden reeds den kinderen Tooneelstukken en onkuische Romans en liederen in de handen gegeven, hetwelk een treurig vooruitzigt voor de verbastering van het nageslacht oplevert.

willige weerspannelingen in het godsrijk alles uitdaagden wat regt en heilig was (1), zoodat derzelver inhoud ook niet anders, dan de hoogste minachting voor deugd en goede zeden aan zulke lezers konde inboezemen. Ook mij drongen zij alras deze boeken op als het hoogste toppunt van alle wijsheid, en de ontsluijering van alle bijgeloof en dweeperij bevattende. In jeugdige ligtzinnigheid verzwolg ik den inhoud dier gevloekte bladen, schoon ik ze echter daarna in de toepassing, al bevende beproefde; in allen gevalle hadden zij dien nadeeligen invloed op mij, dat mijne eerste

(1) Van alle deze schrijvers werd echter bij deze ligtzinnigen, VOLTAIRE, — die ondankbare vriend jegens zijn' Koning, die kreupele navolger van den grooten NEWTON, die bekende onnaauwkeurige geschiedschrijver, die blinde verdediger der Chinezen, wiens gelaat zoo afschuwelijk was, dat het volstrekt het gelijkend beeld van eenen grijnzenden en spotzieken aap uitdrukte — als de Godheid beschouwd, aan wien het voorzitterschap over alle wijsheid toekwam. Wisten zij dan niet dat men een groot dichter, maar tevens een armzalig mensch kan zijn? — moesten zoo vele gebreken en zulk een booze aanleg hem niet ten eenemaal ongeschikt maken om een leeraar der waarheid te zijn? — ja bij alle zijne wreveligheid, was onze BILDERDIJK toch een veel oprecgter en godsdienstiger mensch, die hem daarenboven (bij een even groot dichtvermogen), wat de geleerdheid en kennis betreft, verre achter zich in de schaduw liet staan. Men voert tot verschooning voor VOLTAIRE, wel eens aan, dat de benzelingen in de godsdienst zijner landgenooten, hem tot ongodsdienstigheid, en eindelijk tot ongeloof vervoerd hebben; doch al het dwalende en uiterlijke er afgezonderd moest hij toch de kern dezer godsdienst onderzocht hebben.

indrukken van de godsdienst, die bovendien wegens mijne jeugd nog niet sterk in mij gevestigd waren, verzwakt werden en een groot deel van mijnen eerbied voor haar verloren ging — ja mijne belangstelling voor haar allengskens verminderde en somtijds in eene doodkoude overschilligheid ontaarde. Ik ken mij echter vrij, van ooit dit vergif, hetwelk mij daarna zoo vele duizende kwellingen en angsten bezorgde, aan anderen te hebben medegedeeld, ooit anderen daarmede bedorven te hebben.

Met epauletten en degen toegerust en met den geest des ongeloofs in het hart, trad ik nu de wereld in, naar welke ik (gelijk ieder ander jongeling) reeds zoo lang gewenscht had, om dezelve volop en vrij te genieten; en deze zucht is mij naderhand nog lang bijgebleven.

Ik bevond mij dus nu in de Fransche legers; doch hoe gevaarlijk was voor mijn hart de dagelijksche verkeering met mijne Fransche krijgsmakkers. Om de Lezers nog eenigzins nader met hen bekend te maken, zal ik hier het volgende bijvoegen: om vrolijk te zijn, moeten zij luidruchtig, ja somtijds onstuimig wezen — hun gevoel was enkel vuur en vlam — hunne grondbeginselen geene waarheid, maar eene wartaal van bijeengeraapte valsche denkbeelden, met welker klatergoud zij zich versierden — hun hart was een broeinest van onedele lusten — de scherpste spotternijen en de onreinste taal waren hun zoo gemeenzaam, dat zij dezelve uitwierpen, eer zij het wisten — onkuischheid, on-

beschaamdheid, zedenloosheid en godvergetenheid zaten bij hen op den troon. Wanneer bij eenig bedaard gesprek, waartoe de zucht bij mij als Hollander wel eens opkwam, maar waartoe ik hen zoo schaars konde overhalen, ik eenige bedenkingen tegen hunne leerstellingen opperde, die mij reeds min of meer in 't geheim bekommerden, zoo hadden zij schielijk hunne nietige schans van het ongeloof — hunne boeken — bij de hand, welke zij tot dekking hunner ongebondenheden tegen mij opwierpen, waardoor ik meesttijds uit het veld wierd geslagen, want de onwrikbare bewijsredenen van HALLER, JERUSALEM en anderen waren mij toen nog niet bekend en mijne ongeloovige krijgsmakkers hadden welligt nimmer de namen dezer eerbiedwaardige mannen en scherpzinnige wijsgeeren hooren noemen, en waren dus met hunne deugden en verdiensten, even als met den inhoud hunner schriften geheel onbekend. Ook zouden zij hen, in het tegengestelde geval als zwakhoofden verworpen hebben, daar hunne reeds niet meer onpartijdige rede hen standvastig deed ontkennen, dat zij zich aan een' onbezonnen neiging hadden overgegeven. Zij waren het welgelijkend beeld van die onkundige wegwijzers, welke, wanneer zij de reizigers en zich zelve op eenen dwaalweg gebragt hebben nog immer eigenzinnig genoeg trachten te beweren, dat het onmogelijk is, dat zij den weg niet zouden kennen en verdwaald zijn (1).

(1) De meeste dezer militaire kameraden zoude ik thans

Moed en ligtzinnigheid vereenigden zich in hen, op de wonderbaarste wijze, en schoon zij in de hoogste mate aan het zingenot verslaafd waren, paarde zich echter daarbij zulk eene geringe prijsstelling op het leven, dat zij mij verbaasde (1). Vat-

beschouwen gelijk de duëllant den bloedigen degen aanziet, waarmede hij door zijnen vriend, in deszelfs dronkenschap doodelijk gewond werd.

(1) De sluwe NAPOLEON kende dit volk geheel en wist het als een blind werktuig, tot zijne heerschzuchtige plannen geheel ondergeschikt en dienstig te maken. Hij misbruikte hunne natuurlijke levendigheid en eerzucht door hen met het kruis van het legioen van eer geheel te verblinden en te begoochelen — ware het mogelijk, ieder Fransch soldaat zoude voor het bezit daarvan eene prooi uit de Hel gehaald hebben. Hij was hun een halve God, en bezielde hen geheel. Ik was op den weg naar Moskou ooggetuige hoe een Fransch officier, wien de beide beenen tot aan de dijen waren afgeschoten, op den weg aan de kant van een' sloot lag. NAPOLEON reed er in de koets voorbij: Vive NAPOLEON! riep de lijder, bijna stervende en krimpende van pijn uit. — NAPOLEON hield stil: *donnez cet homme la croix* (geef dien man het kruis) zeide hij, en reed verder voort. — Een der adjudanten reikte den stervende het kruis uit, en de verwoester der wereld reed in haast verder voort. Hij liet zijne grootste verachting voor een gehuwd officier blijken. Bij hoofd-officieren zag hij dit over het hoofd, maar bij subalterne officieren duldde hij het niet. Het gebrek aan vrouwen in de Fransche legers, gevoegd bij hunne zucht tot wellust, verleende aan het onanismus in de Fransche legers eene plaats op de lijst der onschadelijke hulpmiddelen. NAPOLEON had ook een' ingewortelden haat tegen al wat krijgsgevangen was — toen hij na den Oostenrijkschen veldtogt eenige uitgewisselde Fransche krijgsgevangenen voor zich liet komen, zeide hij op eenen barschen

baarheid voor militaire eer, roem, openhartigheid en broederschap, een brandend verlangen om lauweren op het veld van Mars te behalen, en de doodelijkste haat tegen al wat kerkelijk was, zie daar de beginselen waarvan zij geheel doordrongen waren (1). De Militaire stand heeft van zich zelven reeds veel gevaarlijks en verleidelijks, doch men moet Franschman zijn, om er de ondeugden van ten top te voeren. Hij, die van zijne jeugd af, bij dezen landaard, tot dien staud werd opgeleid, waarbij de zinnelijkheid en eene verhitte verbeeldingskracht, meer dan het geregeld verstand gebruikt worden, moet eindelijk, wanneer hij zich daar buitensporiglijk aan overgeeft, geheel zinnelijk, ijdel en aan de wellust ten prooi worden. Is het niet te betreuren, dat een volk, dat zulk een' heerlijken aanleg van de natuur heeft ontvangen, dat bij zoo vele ondeugden, nog steeds zoo groot is, en bij deugdzame beginselen onuitsprekelijk groot konde worden door de geestvermogens die hetzelve verleend zijn, zich door zijne buitensporigheden zoo zeer beneden het dierlijke verlaagt en door den wijn, den wellust en de zucht

---

en verachtenden toon: *si vous étiez de bons soldats vous ne seriez pas ici* (indien gij goede soldaten waart geweest dan zoudt gij hier niet zijn); hij wilde zeggen: gij had moeten sneuvelen. Dit verweet dezelfde man aan hen, die zich daarna tweemaal lafhartig aan zijne doodvijanden hadden overgegeven.

(1) Vele kundige Artillerie en Ingenieur-officieren, waaronder zelfs eenige zeer bekwame wiskunstenaars, bevonden zich echter ook in het Fransche leger.

om met de gewigtigste zaken te spotten thans zoo verachtlijk is?

Verscheiden jaren heb ik onder hen doorgebragt in Pruissen, Saxen, Westphalen en Polen, tot dat ik na twee jaren krijgsgevangenschap in Rusland, uit dezelve verlost, naar het vaderland terugkeerde.

Uit het weinige, dat ik nu heb medegedeeld, maak ik deze slotsom op:

Niemand beoordeele een' ander in zijne gewaarwordingen, noch dringe zijne begrippen of ondervindingen, met onverbiddelijke gestrengheid, als de eenige waarheid en het eenige rigtsnoer aan anderen op, want opvoeding, verkeering, aanleg en lotgevallen, kunnen ons in meerderen of minderen graad van zedeloosheid doen deelen. Van valstrikken omringd, doorwandelen wij met waggelenden tred dit leven; bedriegelijke lokazen misleiden onze zinnen en valsche flikkeringen onze verbeeldingskracht, terwijl de ondervinding op onze reis over de levenszee, slechts aan onze rede een weinig van de ontbrekende kunde, en van het onmisbaar vertrouwen op ons zelven, bijzet. Zoo vele zedelijke gevaren bij zoo groote zwakheid, zoo vele verschillende belangen met een zoo beperkt vooruitzigt, een zoo bepaald vermogen, eindelijk zoo veel onkunde bij een leven van zoo korten duur, roept dit alles, dat onafscheidelijk aan onze natuur verbonden is, roept het ons niet met luider stemme toe, dat wij aan de toegevendheid, onder de maatschappelijke deugden, een' zeer hoogen rang moeten inruimen? — ach! waar is de mensch vrij

van zwakheden? waar is hij, die zich niets te verwijten heeft, die een' blik op zijn voorgaand leven kan werpen, zonder eene enkele wroeging te gevoelen, of zonder te wenschen, dat eene zijner daden niet verrigt ware? hij alleen is vreemd aan de stormen van een naauwgezet geweten, die zich zelven nimmer onderzocht heeft, die nooit in de diepten van zijn hart is ingedrongen. Waar is eindelijk de man, die zich zonder schroom, voor het aangezigt des eeuwigen zoude durven vertoonen — die God zonder ophouden gedïend heeft van zijne jeugd af, en die in een' verder gevorderden ouderdom, geene reden tot ongerustheid, in zijnen boezem en in zijne herinneringen vindt? — waar is die volmaakt zedelijke mensch, die in alle zijne daden nimmer aan den lof en den loon der eer dacht? waar is hij, die zeldzame onder de menschen, dat wezen hetwelk zoo waardig is, ons allen ten voorbeeld te dienen? waar is hij? O, zoo hij in ons midden mogt bestaan, dat dan onze diepste eerbied hem verzelle; dat wij hem en zijn geluk als het ware benijden, daar hij zalig door het gebed, zijn' eigen wil aan den wil des opperbestuurders heeft opgeofferd, en met denzelven alle zijne zorg en bekommering aan Hem heeft overgegeven.

Ik heb dit een en ander opzettelijk aangevoerd omdat ook ik, zoo als ik reeds niet onduidelijk te kennen gaf, vooral tot dezulken behoor, die met zwakheden behebt, en door sterke driften geslingerd, dikwijls struikelen. Ja, somtijds viel ik in die mate, dat ik naauwelijks krachten had om mij weder

op te heffen. Ik heb vele wegen bewandeld, maar verstond de kunst niet om de verborgen voetangels te vermijden. Een ander leven riep ik dikwijls uit, zie daar, alle mijne hoop! maar het tegenwoordige had door mijn zinnelijk gestel, zulk een' geweldigen invloed op mijn beter deel, dat mij gedurig lusten en neigingen op zijpaden deden afdwalen, welke mij vuriger bezig hielden, dan de uitzigten op verhevener en reiner bestemmingen van een onsterflijk geluk. Een kleine misstap konde reeds mijne ziel van de vrolijke overtuiging van Gods liefde, van mijn vast en onwankelbaar vertrouwen op haar berooven en evenwel, ongeacht deze sterke overtuiging, verwaarloosde ik menigwerf deze goede indrukken en beginselen. — Dit verwekte dan die misnoegdheid op mij zelven, wanneer ik aan deze nietige en ijdele bejagingen zoo onbedachtzaam toegaf, welke mij meesttijds tegen mijn eigen gevoelen en betere overtuiging aan als tegen een' dwingeland in het harnas joegen, en — overgegeven aan de lusten, de twijfelingen en de brandende angsten mijner ziel konde mij dikwerf de nacht geene rust, de dag geene verstrooijing bezorgen (1).

---

(1) Bij alle deze zedelijke stormen echter, (en dit was mijn geluk) was mijn geweten nimmer geheel verstorven — het was slechts verdoofd. Bij oneindige gelegenheden sprong het weder in mij ten voorschijn, en dan schoot deszelfs regterlijk oog een' vurigen straal op mij neder, die sneller dan het licht, als een vurige pijl des Allerhoogsten, mijne ziel doorkliefde. De verbijsteringen van mijn eigen bedrogen hart

Dit weinige zal voldoende zijn om het volgende ter inleiding te kunnen verstrekken. Ik zal mij nu spoeden, om tot de hoofdzaak over te gaan, mijn reisverhaal aanvangen, en tevens iets van mijne gewaarwordingen en opmerkingen, gedurende mijn tienjarig verblijf op dat eiland vermelden.

Naauwelijks was ik van de grenzen van Azië, uit mijne krijgsgevangenschap, op den Vaderlandschen bodem teruggekeerd, of ik verzocht den Generaal KRAYENHOFF (1), om met den voordeeligen en nog openstaanden post van 1sten Kapitein-Ingenieur en Kommandant der Genie, naar het eiland Curaçao begunstigd te mogen worden — dit werd mij toegestaan. — Een onwillekeurige aandrang, gepaard met zekere zwerfzucht, waarvoor ik geene benaming weet, haalde mij tot dit verzoek over, maar vooral eene zekere droefgeestigheid, die mij als voortjoeg, en met geweld naar vreemde en sterke verstrooijingen deed rondzien, om de kwellingen mijner inwendige smart te onderdrukken, was hiervan de voornaamste drijfveer. Allerlei verwarde gedachten bestormden mij in dien tijd, vlogen pijlsnel door mijne ziel en verduisterden ieder ander denkbeeld in mij. Ik was het beeld van een' reiziger in bergachtige oorden, in welke dikke nevels als zwarte

---

zoude ik nog hebben kunnen verdragen, maar de verwijtingen van mijn geweten en de verachting van mij zelven, waren mij onverdragelijk.

(1) Destijds aan 't hoofd van het korps Ingenieurs en der Fortificatiën.

wolken nederzinkende, de kenteekenen, welke de reizigers door de woestijn leiden, onkenbaar maken.

De vermoeijenissen van den Russischen veldtogt, en de groote terugreis te lande van de grenzen der Caspische zee, naar het Vaderland, maar vooral het verlies eener teedere moeder, die ik bij mijne terugkomst meende weder te vinden en aan mijn hart te drukken, hadden mijn zenuwgestel geweldig geschokt — deze toestand vermeerderde, na het afscheid van mijn' vader, welken ik waarschijnlijk nimmer zoude wederzien — en dit alles te zamen bragt mijne ziel in de somberste stemming. Het was even alsof een verterende worm aan mijn hart knaagde; voeg daarbij, dat een God voor mij de hoogste behoefte was, dat eene wreede twijfeling mij van hem verwijderd hield, ja, in zwakke oogenblikken mij somtijds zijn geheel bestaan in twijfel deed trekken (1).

Dikwerf had ik voorheen verbeeldingskracht genoeg, om het leven aangenaam af te wisselen, zonder het te beroeren, maar nu ontbrak mij dit vermogen geheel. — De nieuwe wijde en overzeesche

(1) Ik had het wezen, hetwelk wij God noemen, dikwerf genoeg voorheen in de schepping en door overdenking gevonden, schoon mijne twijfelzucht daarna ongeacht dit alles, nog veelmalen weder bovendreef. In den loop van dit verhaal zullen er trekken genoeg voorkomen, welke de bronnen van dit wederkeerende ongeloof zullen aanwijzen schoon ik de reden daarvan uit achting voor mij zelven verzwijgen moest, dewijl derzelver openbaring, mij te zeer in het oog van menig regtschapen mensch zal vernederen.

bestemming naar eene andere plek, die tot een geheel nieuw werelddeel behoorde, deed weder de hoop, die trouwe geleidster der stervelingen, in mijne ziel herleven. — Dáár (dacht ik) zal de helderder en zuidelijker luchtstreek mij weder opgeruimd maken en mijn bloed verdunnen — daar wordt wellig door het vreemde, dat u omringt, de prikkel der smart verstomd, zonder dat het hart onvatbaar voor aandoeningen, of de ziel verschroeid wordt, — ja, eene schoonere harmonie, een geuriger lucht, moet daar het aanwezen meer verzoeten, dan de verdikte dampen en nevels van mijn vaderland, welks natuurlijke schoonheden van een' somberen aard zijn. — Zij hebben de kleuren van de wolken en van de golven ontleend, die haar noordelijk en westelijk gedeelte bespoelen, maar in de nieuwe wereld zullen zij met jeugdige kracht en schoonheid, als een blijde lentedag mij toelagchen, en mij doordringen met die vreugde, die een helderder klimaat in alle harten verspreidt.

Ik hoopte dus mij daar met een onbeperkt vertrouwen aan die schoonere natuur over te geven, hoe zeer ik vreesde, dat de inwoners der Westindiën mij te hartstogtelijk, te wuft en te ongeschikt zouden zijn, voor diep gevoelde en bijblijvende aandoeningen. Niettegenstaande deze overdenking en eenige andere bezwaren, werd ik echter met dragelijke uitzigten in de toekomst gestreeld. — De eerste beginselen eener vurige hoop, laten zich door geene taal uitdrukken — zij zwerft nog rond in het onmetelijk rijk der verbeelding, en draagt voor eene ter

nedergedrukte ziel, een hemelsch gevoel met zich, wel rasser voorbijvliegende, doch ook verhevener dan het geluk zelve.

Na een kort verblijf in het ouderlijk huis, ontving ik bevel, om mij aan boord van het oorlogschip *de Prins van Oranje* te begeven, om naar mijne nieuwe Westindische bestemming, met nog vele andere lot- en reisgenooten overgevoerd te worden.

Het afscheid van mijn' Vader, welke mij tot buiten de A poort geleidde, was kort, dewijl het spreken ons beiden aan de opgekropte borst te moeijelijk viel: vrees God en eer den Koning, waren zijne laatste woorden, welke hij mij nog dikwerf daarna in zijne brieven herhaalde, even als of de oude man vooruitzag, dat ik God dikwijls vergeten zoude. — De goede brave man staroogde mij met medelijden na: daar ging ik nu heen, — ik zijn eenigste zoon, de zoon zijner verwachting, zijn lust en hoop, naar de verwijderde stranden van een' nieuwen wereld, — om hem welligt nimmer weder te zien! ja, mijn Vader moet medelijden met mij gevoeld hebben, en ik gevoelde het niet minder voor hem; — ach! hetzelve voegt bijna aan alles wat leeft!

Mijn vertrek had plaats in een van die oogenblikken, waarin men zich blindelings aan het noodlot overgeeft, en ons alles van de toekomst beter toeschijnt dan de oogenblikken, die het tegenwoordige ons oplevert, waardoor de onvoorzigtige jeugd zich aan deze toekomst toevertrouwt en haar als een blinkend geluk aanbrengend gestarnte, vóór zich aan den gezigteinder ziet.

De besluiten die het hart vormt, worden dikwijls door het verstand zeer ongunstig beoordeeld; men keurt dezelve dan zeer strengelijk af, doch, wanneer de hartstogt den geest overmeesterd heeft, aarzelt men geen oogenblik om ze op te volgen; dan is de redenering geheel van de daad afgezonderd; de drift behoeft dezelve dan niet eerst te verleiden, om de daad te volvoeren.

Ik ontveinsde dus ook mij zelf het voorbarige van dezen grooten stap niet, want dikwijls beoordeelde ik mij zelven strenger dan iemand anders doen zoude. Wie toch zal het hart hebben, den eersten steen op een' ongelukkige te werpen (want ik was toen waarlijk ongelukkig door mijne zielsgesteldheid), die zijne dwaling niet regtvaardigt, en er zelfs geen voordeel van hoopt? vooral als deze ongelukkige, als door vervaarlijke spoken gejaagd, van het eene onheil in het andere schijnt te loopen. — O, er woelden toenmaals reeds stormen in mijn binnenste, waar tegen mijne ziel nog bestand was. — Van de toekomst alleen verwachtte ik dus alles, hoe weinig hoop er zich ook voor mijne treurige ziel opdeed, van eenmaal in een' duurzamer, blijder toestand verplaatst te zullen worden; doch het leven kan reeds lang eene woestijn voor ons zijn eer het vuur, 't welk alle genot daarin verteerd heeft, zelf uitgedoofd is.

Onder eenige, misschien dragelijke hoedanigheden, waren destijds eene zekere zwakheid en besluiteloosheid, twee grondtrekken in mijn karakter. Het zijn gebreken, die de bezitter niet opmerkt, en welke in zijne oogen steeds, in elke nieuwe omstan-

digheid, ook eene nieuwe gedaante aannemen; beurtelings houdt men dezelve voor voorzigtigheid, gevoeligheid of kieschheid, die eenen onzekeren toestand zoeken te verlengen, en van eene beslissende keuze terughouden, en in zoo verre is het mij nog onverklaarbaar, hoe ik dadelijk tot de zoo groote Westindische reize heb kunnen besluiten, waren niet de drangredenen, die ik vermeld heb, daarvan de oorzaak. Doch ik zal tot het verhaal mijner reis wederkeeren:

Te Vlissingen komende, genoot ik bij toeval het genoegen, dat ik in eene sloep naar boord voer, die den kapitein LEWE VAN ADUARD, den kommandant van het schip moest afhalen. Aan dezen was ik schriftelijk door deszelfs broeder, den Heer BAREND LEWE te Groningen aanbevolen, welken brief ik echter om reden nimmer aan den eerstgemelden heb overgegeven. — Het gedruisch der golven, de plegtige stilte der matrozen, die in eene bewonderenswaardige orde zich niet één onnutte beweging, niet één onnoodig woord lieten ontvallen, en die met den spoed welken de gewoonte voortbrengt, de boot over het hun zoo bekende element voortroeiden, dit alles was nieuw voor mij.

Ik had nog nimmer een oorlogschip van nabij gezien; dit, hetwelk mij eenigen tijd tot verblijf moest dienen, was een reusachtig gebouw, hetwelk drieentwintig voeten diep in het water lag, en nog even zoo veel voeten zich boven hetzelve verhief. Ik beklom dit gevaarte, waarvan, zoo het mij destijds toescheen, het binnenste met de uiterste bevalligheid en netheid was ingerigt; naderhand ech-

ter is mij dit op eenige Engelsche en Amerikaansche oorlogschepen, welke ik in de Westindiën gezien heb, in veel hooger mate voorgekomen (1). — Men hoorde slechts de stem van den kapitein, die van boord tot boord weergalmde, en altijd gehoorzaamheid en onderwerping ten gevolge had. De voorafgaande oefeningen, die de zeedienst vereischt, en het gestrenge scheepsleven, maken een oorlogschip tot eene soort van klooster midden in de golven, waar de geregelde eenvormigheid der dagelijksche bezigheden, nimmer dan door levensgevaar wordt afgebroken.

Den eersten dag, dat ik aan boord kwam, zag ik tegen den avond de zon, die heerlijk en schoon onderging, langzaam onder de puinhoopen van menschelijken luister, ter westkim nederdalen. — Toen dacht ik aan mijn' vader, en aan de levende betrekkingen die ik achterliet — ik dacht ook aan eene dierbare afgestorvene, die ik op aarde zoo sterk en die mij hier zoo afgodisch bemind had, mijne moeder! — ach! dacht ik, als zij mij nu eens ziet, welk een medelijden zal zij met mij gevoelen, zoo hare onsterfelijke en verheerlijkte ziel, nog vatbaarheid voor dit gevoel heeft; — mogt zij op dit oogenblik in die purperwolk huisvesten die de laatste stralen van het daggestarnte onderschept, en haren moederlijken zegen op mij doen nederdalen!

Op het schip was mij alles vreemd: het scheen

(1) Onder anderen op een Amerikaansch oorlogschip, waarvan de kapitein een kwaker was.

mij eene wereld in het klein toe — en ik zag niet dan vreemde en onbekende aangezigten rondom mij. Men wees mij, bij mijne komst, mijne verblijfplaats op het schip aan, welke eene officiershut was, onder de zoogenaamde Koebrug. Ik moest dezelve deelen met den chirurgijn-majoor GROESBEEK, die reeds voor mij zich aan boord had bevonden, en mede naar Curaçao bestemd was. Het was een klein vertrek, 5 voeten in het vierkant, waarin noch nimmer zon noch maan geschenen had; wilde men er geene onophoudelijke nacht beleven, dan moest de lamp dag en nacht in dezelve branden. Ik trachtte dadelijk mijn' hutgenoot te leeren kennen en dit viel mij geenszins moeijelijk; het was het werk slechts van weinige minuten, daar hij mij dadelijk door zijne onbeperkte openhartigheid, gepaard met eene groote mate van ligtzinnigheid in zijne geheele ziel liet lezen. Hij was een jong mensch, met een vlug verstand en goed hart. In de school van den beroemden Professor DE RIEMER, had hij, zoo het mij toescheen, vele theoretische kundigheden, vooral in de Osteologie (beenderkunde), opgedaan, doch was wegens zijn niet sterk zenuwgestel, ongeschikt voor zware amputatiën en pijnlijke operatiën, hetwelk hij mij dikwijls zelve beleden heeft.

Nadat alle reis- en togtgenooten, waaronder ook eenige vrouwen van burgerlijke en militaire ambtenaren, aan boord gekomen waren, werd de loods aan boord genomen, het anker geligt, en wij staken in zee. — Spoedig dreven wij onder een' gunstigen oostewind door het kanaal tot in de Spaansche zee,

voorbij de kust van Spanje, waarvan wij Kaap Finisterre van zeer nabij zagen, en in den tijd van acht dagen bemerkten wij reeds zeer voelbaar de liefelijkheid van de luchtstreek der zuiderhemel op de hoogte van Madera, boven die van het vaderland, hetwelk wij in de gure Novembermaand verlaten hadden.

Een schip in volle zee, schijnt toch het vaderland van een' Hollander te zijn, daar is hij als het ware op te huis en deze aanleg schijnt hem als aangeboren: dit bemerkte ik telkens, als ik den matroos zoo wel tevreden met zijn lot en toestand zag. Is hij eenigen tijd aan wal geweest, dan is immers ten laatsten zijne zucht weder naar zijn element de zee.

Ik doorkliefde dus nu op een der grootste vaderlandsche oorlogschepen den Oceaan. — dat ruime veld, die uitgestrekte vlakte, die beweging zonder schijnbaar doel, die kracht zonder voorwerp, — welke zich onophoudelijk vernieuwt, zonder dat wij hare oorzaak, of haar einde kunnen weten, en die eene grootschheid bezit aan haar alleen eigen. De natuur staat daar in geene betrekking meer tot den mensch: hij kan zich op den Oceaan, waar uitgebreidheid en kracht, haar voor zijne dwingelandij beveiligen, geen Heer meer van dezelve wanen. Het gezigt van een nog onbekend wonder der schepping, vernieuwt straks de verbazing, die het heelal in ons moet doen ontstaan. Ons geheel wezen wordt door die magten der natuur, waarvan ons de maatschappelijke betrekkingen zoo lang verwijderd had-

den, inwendig aangedaan en sterk getroffen; en dan gevoelen wij dat de grootste krachten der wereld niet blootelijk in den mensch bestaan, maar dat eene van hem onafhankelijke magt, veel grooter dan de zijne, hem beschermt of bedreigt, volgens onnaspeurlijke wetten of den wil van het Alvermogen.

De Oceaan heeft voorts iets van die kenschetsende grootheid, welke ieder onmiddelijk gewrocht der Schepping bezit: dat beeld der oneindigheid, waarin de menschelijke gedachte zich zoo gaarne verliest, heeft iets bijzonder treffends en verwekt immer een' diepen indruk, want het verhevene staat immers op een' oneindigen afstand zelfs boven het schoone! doch het verhevene mist evenwel het vermogen, dat het ons niet zoo ras en ongevoelig in eenen hoogeren toestand, namelijk de verrukking, kan overbrengen, welken het heilige alléén kan veroorzaken.

Ik bestudeerde vervolgens de physionomiën mijner overige reisgezellen, om te zien of er gelegenheid was om mij aan boord aan eenig wezen aan te sluiten; hunne toespraak toch was mij als mensch, onmisbaar; en evenwel durfde ik op hunne belangstelling geene aanspraak maken. — Den heer GROESBEEK kende ik reeds, doch hoe vele goede hoedanigheden hij overigens ook bezat, strookten zijne ligtzinnigheid en zwakheid (want hij deed zich niet zeer overeenkomstig zijnen rang, door zijne militaire kameraden van lageren rang eerbiedigen) niet met de toenmalige stemming mijner ziel, en ik vond

ook onder de overigen niemand, die mij slechts eenigzins verstond; of liever, men wilde mij wellig niet verstaan, dewijl ik mij niet in hunne vrolijke stemming konde verplaatsen, en een luidruchtig deel aan dezelve nemen! Mijne ziel, die als eene nuttelooze vlam mij zelven verteerde, had dus aan boord niets geen voedsel van buiten (1).

Dit was echter slechts mijne toenmalige opmerking aan boord; naderhand leerde ik velen hunner tot mijn voordeel en waar genoegen kennen. Behalve den Gouverneur-Generaal van Curaçao, den Vice-Admiraal KIKKERT, en den achtingswaardigen Lt.-Kolonel KNOTZER (2), bevond zich onder anderen onder mijne toenmalige togtgenooten, die in aanmerking kwamen, en mij naderhand veel belangstelling inboezemden — een kapitein VAN RADERS (3), een officier, die bij veel eergevoel, een uitmuntend zedelijk gedrag, een vast karakter en veel smaak en talenten paarde. Hij was tevens een goed violonist, doch bezat onder een koel uiterlijk, een' hartstogtelijke ziel. Schoon er veel bestond, dat ons moest

(1) Ik spreek hier bij uitsluiting over mijne militaire reisgezellen — de burgerlijke ambtenaren betaamde het mij minder te beoordeelen, schoon ik naderhand met allen vele gelegens in de verkeering gesmaakt heb.

(2) Thans Generaal-Majoor in het vaderland en gediend hebbende in den veldtogt tegen België.

(3) Naderhand Adjudant van den Gouverneur CANTZLAAR, en thans Majoor te Curaçao.

vereenigen en tot elkander doen naderen, al ware het alleen de Muzijk, en hij mij naderhand, vooral te Curaçao van den beginne af (en aanvankelijk reeds min of meer aan boord), niet slechts van ter zijde, maar regelregt openlijke blijken en betuigingen van een' innige vriendschap gaf, zoo waren wij echter nimmer vertrouwde vrienden. Wat mij verwijderde van hem, voor wien ik anders in vele opzigten de liefde eens wapenbroeders zoude gevoeld hebben, weet ik niet — welligt dat, of de droefgeestigheid van mijn gemoed, of liever een verborgen mededingerschap in het een of ander, daarvan de oorzaak was.

De Kapitein Kwartiermeester PLATZ, een man die van lagen rang zijnde, alle graden tot Kapitein was doorgeloopen, behoorde ook onder hen. Hij was een schrander vernuft, die alles wat hij wist, en dit was veel, door eigen lust en vlijt verkregen had. Hij was in de hoogere deelen der wiskunde en de astronomische berekeningen ver gevorderd, en was een denkend wezen. Naderhand werd hij mijn boezemvriend en ik heb vele genoegelijke oogenblikken met hem te Curaçao doorgebragt, schoon hij ten opzigte van zijn geloof, niet tot de Christenen behoorde.

En gij, goedhartige maar ruwe en tevens fijngevoelige Kapitein BAUER (1), — die meer tot edele daden, dan tot ernstige gesprekken waart opgeleid, voor wien al de goede en kwade eigenschappen van anderen tot wetsteen van uw vernuft moesten die-

(1) Thans Kolonel.

nen, en die thans in onze Oostindische bezittingen het vaderland dient — gij bevondt u ook onder ons. Ach! hoe jammer was het, dat gij, wien bij het verhaal van elke schoone daad, een traan in de oogen blonk, bij uw goed en eerlijk hart, bij den aanblik der schoone natuur, zoo weinig aanleg hadt, om daarin ooit een' God, den Schepper dezer natuur, te kunnen vinden (1).

Er waren ook onder de passagiers onderscheidene personen, die door zwakheden, verouderde gewoonten, schadelijke lectuur of een bedorven hart, als met opzet de goede kiemen verstikten, die in beter geploegden grond wortel zouden geschoten, stam en vruchten zouden voortgebragt hebben. Onder anderen bevond zich iemand aan boord, — ik zal hem niet bekend maken maar zijnen naam en stand liever verzwijgen — wien ik naderhand te Curaçao leerde kennen, wiens monstreuze denkbeelden afgrijzen baarden (2). Zijne berede-

(1) Mijne twijfelzucht was destijds (aan boord) ook groot, doch met welk een diep medelijden zag ik hem naderhand aan, toen ik van mijn ongeloof genezen was en bij God niet vinden konde en ook niet zocht. Wanneer hem op de duidelijkste wijze had kunnen betoogd worden, dat zoodanig Wezen niet bestond, zoude dit hem geen' enkelen traan gekost hebben, terwijl ik mij bij de grootste aardsche zegeningen, zonder zulk een Wezen diep rampzalig gevoelde; ons ongeloof verschilde dus ten eenenmale. Welk een raadselachtig wezen is toch de mensch!

(2) Naderhand werd hij door zijn zinnelijk gestel en losse beginselen de slaaf van een' schandelijken hartstogt, die hem eindelijk nog vermoordde en ten grave deed dalen.

neerde onzedelijkheid maakte hem voor alles onverschillig. Naauwelijks 28 jaren oud kenmerkten zijn gebronst gelaat en overige uiterlijke teekenen den verfijnden woesteling. Hij was van alle gewaarwordingen des harten vervreemd, en kwam voor zijne zielsgesteldheid openlijk uit, door te bekennen dat hij van alle die begoochelingen van hoogere bestemming nimmer iets ondervonden had, en ze afgeschud zoude hebben, indien ze hem ooit bestormd hadden. Hij had door opmerking geleerd zeide hij, dat er door verstandige menschen naar niets gestreefd werd, dan naar geld of aanzien, of naar beiden te zamen, en dat de godsdienst slechts tot een' breidel voor het gemeen was uitgevonden, om de justitie in haar zwak en kort vermogen te gemoet te komen. Vriendschapsbetrekkingen moest men, volgens zijne beginselen, naar gelang der omstandigheden zoeken of afbreken: met behendigheid kwam men alles te boven, en bekwaamheid was de koningin der wereld. Men moest de moeijelijke zaak, die men het leven noemde, niet nog verwarder maken door er het gevoel in te vlechten. Ik ben er, hierop beroemde hij zich, nimmer mede besmet geweest, en het is slechts eene ziekte der ziele. In alle betrekkingen moest het belang boven drijven, en men moest zich door geene ijdele hersenschimmen laten terug houden, als in zoo verre dezelve dit belang in gevaar bragten. Verachte voorspoed had in zijn oog meerder waardij, dan het ongeluk door brave menschen vereerd. Evenwel weerspraken zij-

ne daden somtijds zijne grondstellingen, want een' zekere goedaardigheid straalde dikwerf in zijne handelingen door, zoodat zijn ongeloof welligt meer eene snoeverij was om met zulke denkbeelden te willen pronken, ten einde zich daardoor boven die van het algemeen te verheffen en voor een' sterken geest door te gaan, als wel dat hij aan zulke beginselen waarachtig geloofde of ze voor de beste hield. Want hij gaf vele blijken van een deelnemend hart in den nood van anderen, maar wilde waarschijnlijk uit eene valsche schaamte zelfs het goede bedekken, dat nog bij hem was. Dit was voor mij immer één der onbegrijpelijkste ondervindingen, dat gelijk er menschen zijn, die het kwade onder een huichelkleed verbergen, er ook huichelaars gevonden worden geheel aan den anderen kant, die hunne beste zijde verborgen houden, en de slechte naar buiten keeren.

Wij hadden zes dames aan boord, welke allen vereerenswaardig waren behalve eene, die in de hoogste matè ijdel was. Ik konde het haar aanzien, dat zij haar gansche leven door, hartstogt met kansrekening had doen gepaard gaan, en den toon der groote wereld, schoon met onbevalligheid, in alles wilde nabootsen. Naderhand heb ik aan haar opgemerkt dat zij, uit kwaadaardigheid, konde weenen, maar ook, om dat men met tranen het hart konde vermurwen: ook was zij er in de hoogste mate op gesteld, dat men haar uiterlijke achting betoonde, omdat zulks in de wereld tot eer verstrekt.

Ziedaar eene korte schets van enkele mijner reisge-

nooten, waarvan velen eene onderscheidene bestemming hadden, de meesten wel naar Curaçao, maar ook anderen naar de eilanden St. Martin, St. Eustatius, en Aruba, terwijl ook eenigen tot de equipage van het schip zelve behoorden. (1) Doch mijne beschroomdheid, welke door mijne neerslagtigheid veroorzaakt werd, bedierf reeds aanvankelijk mijne genoegens aan boord, waardoor dit schip, met alle zijne levendige en vrolijke gasten voor mij niets anders was dan eene bevolkte woestijn.

Er zijn zielsgesteldheden, waarin men zich aan niemand durft toevertrouwen; één woord, dat men uitsprak, één woord, dat men zou kunnen hooren, ware misschien in staat om den sluijer der begoocheling of der smart, die ons het leven dragelijk maakt, ja somtijds verhemelt, of de uitzigten daarin vernielt, van onze oogen af te ligten; doch de begoocheling heeft vooral dit eigenaardige, dat men zich zelven ontziet, even als een' vriend, wien men door geene ontijdige inlichting wil bedroeven. — Ik, die anders een ongekunsteld karakter bezat, en

(1) Zoo ooit één hunner, welke hier bij name genoemd zijn, in oost of west, dit boek in handen mogt krijgen, dat zij mij dan het vrijmoedig oordeel over hen vergeven: ik deed het niet, om iemand hunner te beleedigen, maar zoo verre ik mij niet bedrieg meen ik deze kleine trekken naar waarheid en in alle getrouwheid met een teeder herdenken aan hunne vriendschap te hebben nedergesteld. Voor zoo verre mij bewust is, leven nog vele van hen, behalve den voor mij onvergetelijken Gouverneur CANTZ'LAAR, die zich toen ook aan boord bevond en over wien ik hierna spreken zal.

met mijne droefheid geene vertooning wilde maken, dewijl dit de menschen van ons afstoot, die liever aan vrolijke en vergenoegde wezens zich aansluiten, poogde meest altijd een vrolijk gelaat te vertoonen.

Ik beminde eens de eer, zelfs de goedkeuring van onverschilligen, maar thans bekommerde ik mij om niets meer, genoeg was het mij, dat ik mij voor bespotting of krenking bewaarde; niet het geluk, want in zulk eene hooge mate had ik het nimmer gesmaakt, maar eene diepe moedeloosheid had mij van deze ijdele bejagingen losgemaakt. Ik begon zelfs, — en dit was eene allergevaarlijkste schrede, — alle belangen der wereld gering te achten, en ik kon mij niet begrijpen, waarom men zich toch haasten, of met drift en belangstelling iets verrigten, gaan en komen konde. « Ach!" riep ik dikwerf uit, « ik ben eene uitzondering op den algemeenen regel; er is geluk voor allen te vinden, mij alleen zal de kracht tot lijden, eene vreesselijke, mij bijzondere eigene kracht, nog eens met weedom ten grave doen dalen!" Deze en dergelijke gedachten moesten mij natuurlijk eene groote onverschilligheid voor het leven inboezemen. — Ik gevoelde mij zelven als een' ter dood veroordeelde, die den dag niet weet, waarop het vonnis aan hem zal worden uitgevoerd, en sedert dit oogenblik, was eene hopelooze onderwerping aan het noodlot, het eenige gevoel mijner ziel.

O, leven! onoplosbaar raadsel, hetwelk noch de hartstogt, noch de smart, noch het Genie uitcijfe-

ren kunnen, zult gij u aan het gebed ontdekken? misschien ontsluijert zich dit geheim voor de eenvoudigste gedachte van allen; misschien zijn wij in onze mijmeringen, honderdmaal op het punt dier ontsluijering geweest, maar de oplossing zelve is de groote, de onmogelijke stap, en de ziel wordt slechts vermoeid door ijdele pogingen.

Schoon mijne droefgeestigheid wel nu en dan aan boord door eene vrolijker stemming werd afgewisseld, woedde zij echter meesttijds in eene verhoogde mate; twijfelingen en ongeloof voegden zich er bij, en dit alles drukte mij somtijds zoodanig ter neder, dat ik dikwerf met mij zelven, mijnen toestand en mijn lot, ja, over de geheele Schepping ontevreden was, en toch zocht ik immer ten laatsten weder in dienzelfden God, wiens bestaan ik wel eens betwijfeld had, mijne toevlugt, en had berouw over mijne ontevredenheid (1). Dikwijls zeide ik tot mij zelven: ja, het ongeloof aan God, is eene lastering op de Schepping, ontneem het gedrogt de teugels, terwijl gij droomende in zijne omarming slaapt — gij hongert naar spijzen, terwijl uwe geblinddoekte geest, u het genot daarvan verbiedt; roept u de geheele Schepping niet toe: er is een God! — hetzij dat gij den geest, het leven en de werkzaamheid, die gij overal in haar ziet schit-

(1) Dit ongeloof was bij mij hoofdzakelijk ontstaan, door de verkeering met spotters en twijfelaars; de lectuur van boeken die het ongeloof verdedigden, bragt daaraan het zijne toe, en mijne eigene bedenkingen en afdwalingen drukten er eindelijk het zegel op. (Zie de Voorrede.)

teren, aanschouwt, of dat gij op een' schoonen zomeravond, de stilte, de rustigheid, de kalmte en schijnbare onbewegelijkheid van den sterrenhemel, bewondert; ja, er is een God! Vertoont Hij zich niet overal, als de heerlijkste schoonheid, die in eeuwige rust, zich zelven schijnt te genieten, in zijne schepselen — sla ik eenen blik op den mensch, dan bespeur ik in de volmaakte omtrekken van zijn wezen, zekere onmisbare bedoeling van God met hem, door de edele gedaante, krachten en vermogens, die hij hem wilde schenken. Welk eene poëzij is het niet, die ons in het menschelijk aangezigt, de heerlijkste uitdrukking der grootste gedachten schildert? — ja, die schoonheid is één in het heelal, en onder welke gedaante zij zich voorstelle, zij moet in 's menschen hart, eene gewaarwording opwekken, die ons tot de vrolijkste hoop moet opleiden, en ons met geestdrift voor de deugd moet vervullen. O, gij beste aller wezens! gij verwijt mij niets, schoon ik nu en dan uwe Schepping, en dus ook U zelven berisp en aanklaag — ik weet het, Gij bemint mij, Gij wilt mijn geluk, zelfs ten spijt mijner overtredingen, en het woeste aandruischen tegen Uwe heilige bevelen — ach! mogt ik slechts uwe heilige stem, die zich zoo dikwerf in mijn hart doet gevoelen, niet miskennen, ach! nimmer miskend hebben!

De reis uit het vaderland over zee wordt dubbel aandoenlijk, daar alles plegtig is op een' togt, waarop wij straks uit de woningen onzer geboorte den oceaan oversteken; het is dan alsof een afgrond

zich achter ons opent, om ons voor eeuwig den terugtogt af te snijden.

Ik stond eens des nachts op het dek, tegen het roer leunende met eenen starenden, op de golven gevestigden blik — eene kleine labberkoelte dreef het schip voort, en de zee was kalm — een heldere maneschijn verlichtte het halfrond — alles rustte, behalve den stuurman en den officier van de wacht, en er heerschte eene doodsche stilte op het schip — niet een eenig wezen bemerkte ik op dien stond, dewijl ik de rug naar het dek, en het gezigt naar de stille golven gewend had — niets, in één woord deed eenig beeld van de werkzame wereld zien, en toen kwam het mij voor, als of ik mij op dat oogenblik alleen in de wijde schepping bevond. De afwezigheid van den mensch uit de zigtbare natuur, geeft den nadenkenden beschouwer, aanleiding tot vruchtbare overdenkingen: wat toch zou de aarde zonder hem zijn? een voortbrengsel zonder doel.

Ons schip was, zoo als ik zeide opgepropt van burgerlijke en militaire ambtenaren, en ik kwam zeer weinig op het dek, behalven wanneer muzijk en gezang mij derwaarts lokten. Onder onze officieren waren vooral twee, die fraai zongen, en de kapitein VAN RADERS was tevens een goed violonist. Nu in het bijzonder had ik gelegenheid den bekoorlijken invloed der muzijk te bewonderen, dewijl een eenvoudig gezang met accompagnement en slechts zuiver gezongen, mij weder voor eenigen tijd geheel konde opwekken. Mijne ziel werd

immer weggesleept door de onweerstaanbare betoovering dezer zoo onschuldige als schoone kunst, en de haar zoo eigen verborgen uitdrukking der smart die alleen verstaanbaar is voor de ingewijden: de lijders. — Christenen zoo wel als heidenen hebben het gebied der Muzijk zelfs na den dood doen voortduren. Van alle fraaije kunsten werkt zij het meest onmiddelijk op de ziel, de anderen geleiden dezelve tot een of ander bepaald denkbeeld, de Muzijk alleen wendt zich tot de inwendige bron van ons bestaan, en schokt onze geheele geestgesteldheid, of verwekt daarin eene bekoorlijke verteedering.

Gedurende die enkele malen dat ik op het dek kwam, had ik intusschen ook de gelegenheid, om de bekwaamheid onzer Hollandsche zeeofficieren op te merken, hunne kalmte in den storm en juistheid in het bepalen van het eerste landgezigt van een der Westindische Eilanden, hetwelk daags te voren door hen bepaaldelijk voorzegd werd, en volkomen juist bleek te zijn, toen wij den volgenden dag, het Engelsch Eiland in het gezigt hadden. Vervolgens zeilden wij nog verscheidene andere Engelsche bezittingen voorbij, die zich allen door een liefelijk groen onderscheidden, terwijl wij eenigen van derzelver bewoners ons op het strand in oogenschouw zagen nemen.

Met eene vreemde en blijde aandoening bij dit eerste landgezigt na onze lange zeereis, lieten wij eindelijk voor het eerst het anker vallen voor het Eiland St. Martin, hetwelk voor de eene

helft aan de Franschen, en voor de andere aan de Hollanders toebehoort. Wij moesten daar den Schout-bij-nacht CANTZ'LAAR, met deszelfs echtgenoote en kinderen, alsmede 1 Kapitein, 1 Luitenant, 2 Chirurgijns en 1 Kompagnie Soldaten ontschepen.

Vreemd en nieuw was voor mij de aanblik van eene menigte Cano's die door de Negerslaven bestuurd werden, en ons vruchten en allerlei ververschingen te koop aanboden — eene zekere goedaardigheid lag op hun wezen verspreid, doch hun naam en kleur is, helaas! genoeg, om hen met minachting en versmading door den Europeaan te doen behandelen. Onwillekeurig ontwaakte met geestdrift het denkbeeld der beleedigde menschheid in mij, bij het aanschouwen van de miskende broederliefde, ten opzigte van dit menschenras. « Arme negerslaaf! ja ik heb het daarna gezien, hoe men tegen u met meer onmenschelijkheid woedt dan de Algerijn, die den roem niet heeft van zich een Christen te mogen noemen, tegen den Europeschen slaaf. Met eene hardvochtigheid, die geene palen kent, behandelt u uw blanke broeder; — gij weent, doch hij bespot u — gij klaagt en hij verheugt zich in uw leed — ijskoud blijft zijn hart, wanneer gij u krimpt en wringt onder de geeselslagen van uwen meester — de minste achteloosheid, de kleinste verpoozing van de werkzaamheden in het veld onder een' verschroeijende zon, het openlaten of toesluiten eener deur, wordt u als eene misdaad aangetijgd en met kastijding of scheldwoorden gestraft! "

Waar toeft gij geest der Evangelische zachtmoedigheid! — zijt gij te liefelijk, te beminnelijk om in de verstaalde harten dezer wreede menschen door te dringen? moest de nieuwe wereld ontdekt worden om een' ander te ontvolken? moest zij ontdekt worden ten koste van zoo vele millioenen, die even zoo zeer de vrijheid beminnen als elk ander menschelijk wezen? doch ja, ik weet het, gij hebt eenige wetgevers bezield, om zachtere wetten voor zijnen broeder in te voeren, doch wat baat het, o menschlievendheid! wanneer men uwe inboezemingen niet opvolgt (1).

---

(1) Men maakt geen onderscheid in de kunne. Vrouwen en meisjes worden even hard behandeld — de moeder wordt afzonderlijk van de dochter, de vader van den zoon verkocht. — De Zuid-Amerikaansche republieken geven hierin loffelijke voorbeelden aan Europa — daar er de maatregelen zoo genomen worden, dat de slavernij niet eensklaps, daar dit de eigenaars te zeer verarmen zoude, maar in een bepaald getal jaren geheel zal ophouden. Ik weet wel, dat dit eigendomsregt, waarin een groot gedeelte van het kapitaal van den planter begrepen is, een groot beletsel is, doch wat kan men niet te boven komen, door wijze instellingen en verstandige maatregelen, wanneer slechts de wil van het Bestuur opregt is. Kan dit in de Westindische Koloniën niet in één jaar geschieden, dat men daartoe dan 25 jaren bepale, mits de slavernij dan ook geheel opgeheven zij; dan heeft men den benoodigden tijd, om die maatregelen te doen uitvoeren, en of Kolonisten uit de geringere klassen van Europa daarheen te voeren, die altoos vrije menschen blijvende, voor een matig dagloon, even als in Europa, den grond bewerken kunnen, of de vrije lieden of kleurlin-

De eerste voetstappen die ik op een der Karaïbische Eilanden (St. Martin) drukte, waren met aandoening en blijdschap vergezeld — alles was dáár belangrijk voor mij, wegens het vreemde — ik bezag alles met naauwkeurigheid en deelneming tot zelfs de kleinste heestergewassen toe, want men behoeft geen kruidkenner te zijn, om dadelijk op te merken, dat het verschil tusschen het plantenrijk hier, en dat in Europa tot de meest in het oog loopende behoort.

Wij vertoefden op dit Eiland slechts een paar dagen, en lieten daarna het anker vallen voor het eiland St. Eustatius. Deze beide Eilanden bloeiden thans niet, doch in het laatstgemelde zag men nog vele sporen van deszelfs voormaligen bloei en drukken handel, in de groote pakhuizen, die zich schoon nu in een' vervallen toestand, langs het strand bevonden; suiker en Oostindische vruchten zijn de hoofdprodukten dezer beide eilanden. — Van daar gingen wij regelregt onder zeil naar Curaçao onze hoofdbestemming, terwijl ons de twee andere schepen (1) verlieten, die bestemd waren, de burgerlijke en militaire ambtenaren, met het noodige garnizoen voor Suriname over te voeren.

Eindelijk zagen wij onze hoofdbestemming, Cu-

---

gen, door wijze burgerlijke instellingen daartoe op te leiden. — Te Sanct Philippo, een' binnenstad in Zuid-Amerika, heeft men dit reeds met het beste gevolg beproefd, en zou dit alleen op de Westindische Eilanden onmogelijk zijn?

(1) Deze hadden ons immer begeleid en ik had nog vergeten bij ons afzeilen melding van dezelve te maken.

raçao! dit eiland beschouwde ik reeds van verre met veel meer belangstelling, dan de overige onzer bezittingen, als zijnde bestemd voor mijn bestendig verblijf, van ten minste eenige jaren, of welligt voor mijn geheel leven. Dit eiland moest over mijn lot en mijne toekomst beslissen — welligt, — dacht ik, — word ik daar ook eens in den schoot der aarde nedergelegd, en wacht het graf daar op mij. — Nadat wij de Zuidkant van nabij, eenige mijlen langs gezeild waren vertoonden zich eindelijk de Willemstad en de Haven, welke laatste wij onder Muzijk aan boord, en onder het luidruchtige gejuich van de zijde der inwoners, binnenzeilden.

Bij mijne aankomst viel mij boven alle mijne kameraden en medepassagiers, een bijzonder geluk ten deel, daar de Heer HAYUNGA, destijds Secretaris van den Raad van Justitie aldaar(1), wien ik in het Vaderland had leeren kennen, en die van mijne aankomst wist mij afhaalde, om bij hem op een buitengoed, een kwartier uur van de Willemstad gelegen, waar hij zijn verblijf had, te logeren. Twee paarden stonden bij de Haven gegereed, en wij reden derwaarts. Hij stelde mij, bij onze aankomst ten zijnent aan zijne echtgenoote voor — eene verstandige en beminnelijke dame, die reeds van mijne komst verwittigd was — en ik werd van haar even gul en gastvrij als van hem ontvangen. Ik had bij deze lieve en waardige men-

(1) Thans lid van dienzelfden raad te Suriname.

schen onbepaald kunnen huisvesten, ware het niet dat mijne droevige stemming, die zoo zeer afstak bij het immer blijde en opgeruimde karakter van mijnen vriendelijken en gullen gastheer en deszelfs gade, mij immer naar de eenzaamheid en naar die vrijheid had doen haken, die deze laatste mij alleen bezorgen konde, om aan mijne geestgesteldheid bot te vieren, hetgeen nu de grootste behoefte voor mij geworden was (1). Er zijn gewaarwordingen en omstandigheden, die een zeker digt weefsel om ons heen vormen, ondoordringbaar zelfs voor den hartstogt die ons beheerscht; en al ware het eens, dat dit weefsel voor een oogenblik scheurde, het zou zich spoedig weder aan één hechten.

Ik ontving eindelijk eene landswoning in het fort Amsterdam, doch daar mij deze nog te onvrij was dewijl er even als in een klooster alle officieren en ook eenige burgerlijke ambtenaren, schoon in bijzondere woningen, bij elkander gelogeerd waren,

(1) Van den Heer NAYUNGA en deszelfs echtgenoote heb ik daarna gedurende mijn geheel verblijf op Curaçao tot aan mijne terugreis naar het Vaderland, immer de ongeveindste en gulste vriendschapsbewijzen ondervonden, en nimmer is onze vriendschap door iets gestoord geworden, dewijl zij in opregtheid, en in overeenstemming van vele onzer beginselen bestond. Ik herinner mij immer met blijdschap dit lieve menschenpaar, waarvan ik in den volsten zin, de vriend des huizes was, en schoon dit reeds het achtste jaar is dat ik de Westindiën verlaten heb, zullen echter mijne dankbare indrukken voor hen nimmer uitgewischt worden.

huurde ik eene andere op mijne eigene kosten aan de overzijde der Haven.

Nu bevond ik mij dus eindelijk in de Westindiën! — ja, waarlijk de inwoners mogen den vreemdeling uit het Noorden wel toeroepen: hoe vindt gij dit ons Eiland — die kleine Burgt in zee! — den grond, waarop de Oranjeboomen bloeijen, die door de stralen der zon met zoo veel liefde gekoesterd worden — hebt gij die geuren ingeademd, die onze reeds zoo zachte lucht wellustig kruiden? antwoord, o vreemdeling! is de lucht bij u zoo schoon, zoo weldadig? — bewonder de heerlijke nachten in deze Zuidelijke luchtstreken, waar men zoo verheven over de natuur en zijnen Schepper kan leeren denken. — Elders wanen de volken, wanneer hen eene ramp treft door menschen berokkend, zich van God verlaten; hier gevoelen wij steeds de bescherming des hemels; wij *zien* het belang dat hij in den mensch stelt, dat hij hem als een edel schepsel wel heeft willen verzorgen — ja, wij beminnen onze vrolijke Zon, en onze heerlijke luchtstreek door den Oceaan en den weldadigen oostewind zoo aangenaam getemperd, want de mijmering is hier zoo zoet, en zij stort kalmte in het hart. Nog eens dus, o vreemdeling! hoe vindt gij ons bloeijend land, ons verrukkelijk gewest, met haar altijd groen gewaad en lagchende velden, waar liefelijke boschjes zich in hare natuurlijke bevalligheid verheffen.

Lokken u onze vruchten niet uit, die zoo welig groeijen — onze heuvelen, vlakten en kleine da-

len, vol talrijk, voedend vee — onze bergen, waarop de schichtige hinde vrolijk met hare wulpen dartelt — onze vischrijke Oceaan, waarin de zwaardvisch met den reusachtigen tonijn kampt op leven en dood, en die ons tevens zoo mildelijk voorziet van aangename spijzen."

« Neen, onze rijkdom, onze weelde, komt niemand op tranen te staan, en vrees noch naberouw beletten hier de bewondering der schoonste natuurgaven. — Het is waar, onze bergen bevatten in hunnen boezem geene topazen, noch andere edele gesteenten, wij kunnen u geen' prachtige gedenkstukken van tempels, of andere grootsche gestichten uit den grijzen voortijd aanwijzen, — die gewrochten der vlijt en volharding der gematigde luchtstreken, — doch wilt gij deze wel prachtige, schoon voor den alles verslindenden tijd slechts broze, verschijnselen vergelijken met onze liefelijke natuur, in wier beschouwing wij ons verlustigen, en die niet vergaan zal voor dat de voleindiging der wereld daar is? Wij hebben daarvoor ter vergoeding ontvangen eenen zeeboezem, die onzen koophandel een' veilige haven aanbiedt, en voor zoo menig vreemdeling ten schuilplaats verstrekt — wij hebben een' gezonden bodem, een' verdraagzamen geest, die niemand wegens zijne gevoelens noch zijne beginselen onderdrukt of benadeelt. De natuur heelt hier alle wonden met een' zachte hand — hier troost men zich zelfs over het hartleed door den God der liefde te bewonderen, wiens verborgene menschenmin niet af te meten

is naar onze kortstondige dagen, die voorloopers der eeuwigheid, maar naar de wijsheid en goedheid door hem in zijne prachtige en vruchtbare wereld ten toon gespreid."

Kort daarna werd ik door den Gouverneur belast met de geheele opmeting van het eiland, en wierd daardoor met al deszelfs inwendige deelen, van de grootste en rijkste plantagie af tot aan de geringste hut toe, bekend. Er werden daartoe bevelen door het bestuur aan de Planters gegeven, om mij overal, geëvenredigd naar mijn' stand en ter bereiking van het doel, wel te ontvangen, en ik had vrijheid mijn' intrek en nachtkwartier te nemen, waar ik dit verkoos. — Met deze opmeting verliepen eenige maanden. Deze werkzaamheden schonken mij wel geen geluk, maar toch eenige verdooving van het verledene en eenige verademing van de vrees voor het toekomende. — Ik was weltevreden, wanneer ik slechts voor verveling beveiligd was, al liet het mij ook geen oogenblik tot nadenken over, opdat ik slechts daardoor aan mij zelven mogt ontrukt worden, daar de kracht tot lijden hierdoor eenigzins in mij verstompte, schoon de kracht tot leven daardoor in mij noch versterkt, noch opgewekt werd.

Deze werkzaamheden daarna ten einde gebragt zijnde, keerde ik tot mijne dagelijksche bezigheden terug, maar met dezelve keerden ook mijne droefheid en sombere gewaarwordingen weder, en wel in eene verhoogde mate. Welligt dat de opmeting van het Eiland, en de sterke vermoeijenissen welke

daarmede gepaard gingen, waarbij ik den geheelen dag blootgesteld was aan de hitte der zon, nadeelige gevolgen voor mijn zenuwgestel had, want de Planters en andere inboorlingen stonden verbaasd, hoe ik een vreemdeling en Europeaan zoo iets had kunnen verrigten, zonder mij tevens eene doodelijke ziekte op den hals gehaald te hebben.

Ik gevoelde in dezen ellendigen toestand zoo veel deernis met mij zelven, dat ik als van weemoed somtijds op den grond nederzonk, en van moedeloosheid afgemat en mij blindelings aan God overgevende hoopte, waar niets te hopen was. Deze toestand vermeerderde mijne aandoenlijkheid, verzwakte mijne ziel, ja drukte mij zoodanig ter neder, dat het mijne verbeeldingskracht somtijds krenkte (1), — nu zag ik spoken, dan had ik weder de verschrikkelijkste voorgevoelens: de torenklok van het Fort had den somberen toon van eene eenzame dorpklok — wanneer ik dan des a-

(1) Deze openhartige belijdenis van mijne toenmalige zwakke zielsgesteldheid zal mij in het oog van menig denkend wezen vernederen — doch wat geschreven is, staat geschreven, — ja, menig hardvochtig mensch, die volstrekt geen' aanleg of gevoel, noch eenig denkbeeld van zulk een' toestand heeft, zal mij hier bespotten als hij dit leest — ik moet mij dit echter bij mijne opregte belijdenis laten welgevallen, en ik kan het hem hartelijk vergeven. — Wel hem, dat hij dit nooit ondervond! — Ik kan nu over dezen toestand kalm en gerust spreken, dewijl ik bij mijne terugkomst in het Vaderland geheel van denzelven hersteld ben.

vonds den klank des metaals hoorde, dan scheen zijn toon, als in de verte, den stervenden dag te betreuren, — somtijds hinderde mij weder op eene buitensporige wijze deszelfs aankondiging of geluid, wanneer iemand begraven werd.

Zulk een toestand maakt ons in eene hooge mate scherpzinnig, maar tevens ligtgeloovig — in dien staat schijnt men alles uit een bovennatuurlijk gezigtspunt te beschouwen. Men ontdekt hetgeen verborgen is, en bedriegt zich omtrent duidelijke verschijnselen. — Zulk een toestand is echter de eerste en gevaarlijkste schrede tot dweeperij, want het denkbeeld dat men zoo sterk lijdt, zonder dat de oorzaak eenigermate buitengewoon is, dit heeft iets geheimzinnigs.

Eens moest ik van een Bal, hetwelk de Gouverneur op zijn Buitengoed gaf, reeds bij deszelfs aanvang terug keeren — ik kon het daar onmogelijk uithouden, en moest hetzelve, hoe ik mij welstaanshalve ook pijnigde om er te blijven, verlaten — ik zwierf rondom die woning als een naargeestige schim rondom het paleis der vreugde, en het verschrikkelijkste van dezen toestand was, ik moest denzelven geheel alleen dragen, en durfde dien aan geene menschelijke ziel openbaren — ik zag ook in, dat niemand in de wereld mij konde troosten, en ik alsdan niets dan bespotting zoude inoogsten, hetgeen mij onuitsprekelijk zoude gekrenkt hebben. Zelfs mijn' vader, indien hij er toen tegenwoordig ware geweest, zoude ik, als mijn' vertrouwdsten en opregtsten vriend, mijn' toenmaligen

toestand niet hebben durven mededeelen, want zijne strenge begrippen van deugd en pligtsbetrachting en zijn altijd opgeruimd karakter zouden mij niet vertroost hebben. En zoo het mij ook al gelukt ware, hem tot mijne wijze van zien over te halen, zoude ik dan hem, die mij zoo dikwijls op zijne armen gedragen had, en in wiens borst zoo veel teederheid voor mij plaats vond, zoude ik hem in deze wereld der smarte stooten, hem, voor wien ik alles was, over mijn lot verontrusten!

O, ik heb op gevaarlijke plaatsen gestaan, waar ik slechts nog één schrede had behoeven te doen, om voor altijd verloren te zijn! — ja, er welden somtijds aandoeningen in mij op, waarvan wellig geene gelijksoortige bestaan — ik beleefde van die vreeselijke tijdstippen, waarin het kwaad gestarnte den mensch aangrijpt, en dit ongelukkig wezen slechts de slaaf van het verbolgen noodlot is — ja, het ongeluk had mij geheel ter neder geveld, en het kromt immers vroeg of laat, de weerbarstigste hoofden onder zijn juk! Nachten achter een wandelde ik op mijne kamer onder de geweldigste aandoeningen heen en weder, en werd door eene koortsachtige onrust voortgejaagd; vruchteloos trachtte ik weder in te sluimeren, vruchteloos poogde ik de mij zoo zeer verontrustende gedachten te verstrooijen of te verbannen, door onophoudelijk dezelfde woorden te herhalen, of mij met eene rekenkundige opgave bezig te houden. Mijn bloed vlood als een vuurstroom door mijne aderen, en

mijne pols sloeg hevig, en eerst dan, wanneer een flaauw schijnsel uit het Oosten opdaagde, en het al meer verbleekende maanlicht in hetzelve wegsmolt, dan viel ik van vermoeidheid in mijne hangmat neder.

O, de straffen eener geplaagde verbeeldingskracht zijn de verschrikkelijkste; het eeuwig wentelend rad van Ixion, en het water van Tantalus, 't welk den mond ontvliedt, die het poogt te bereiken, geven slechts een flaauw denkbeeld van dezen toestand.

Om het staag martelend heden te verpoozen, zoo streelde elk denkbeeld van afwisseling mijne verbeelding, elke nieuwe gedachte, die uitzigt of voedsel voor eenige nieuwe hoop of toekomst bevatte; want de meeste mijner bronnen, waaruit ik eenige laafnis putte waren reeds opgedroogd, en wel de twee voornaamste: lektuur en muzijk; van de laatste baarden mij zelfs de liefelijke toonen eene soort van huivering; de natuurbeschouwing in vorige tijden mijn hoogst vermaak, bevatte nu slechts eene mijmering die mijn wee verdubbelde; want zag ik somtijds op naar den schoonen sterrenhemel, dan bewonderde ik wel dat eeuwig bestendige schouwspel, dat zijnen vasten loop vervolgt, maar met des te meer medelijden zag ik op mij zelven, hoe mijne ziel door een inwendig oproer zich zelve verteerde; dan herinnerde ik mij de dagen mijner somtijds onbewolkte jeugd, toen ik nog een laag en onbepaald verschiet voor mij had, zoo kommerloos daarheen wandelde, en aan anderen, of aan mijn eigen geweten, geen rekenschap behoefde te geven.

Liefelijk Curaçao! vergeefs belooft gij mij al uw zoet — ja, eens konde uwe eeuwig bloeijende lente mijn hart verwarmen — vurig ademde ik uw zoele lucht in, en prees hare geuren, doch thans . . . . wat vermoogt gij, o heerlijk eiland! op een verlaten hart? — zoudt gij mijne wenschen opwakkeren om mijne smarten te verdubbelen? mij het geluk herinneren, om mij tegen het lot te doen twisten. Neen, uwe liefelijke luchtstreek, uwe boschaadje, uwe tuinen, uwe groepen, uwe dieren, uwe dansersessen, uwe feesten, uwe drinkgelagen vermogen niets, om mij uit mijne droefgeestige mijmeringen op te wekken. Ontferming, o Oneindige! ik verga midden in den rijkdom uwer natuur! — deze volle stroom is niet genoegzaam om mijnen dorst te lesschen, — ik ben de slaaf van de laagste onedelste lusten. Ontferming, ontferming! — zult gij het werk uwer liefde vergeten? Ik weet het, o Hemelsche Vader! daar boven de sterren heerscht eene eeuwige liefde, die alleen onze onmetelijke wenschen vervullen kan, doch vergeet, o liefderijk Wezen! vergeet ook hier in mij de begeerte tot geluk niet, die in alle stervelingen blaakt — wees toegevend in uwe hemelsche woning — ik zal des te deugdzamer worden, zoo ik eenigen tijd gelukkig ben." Mijn geroep naar boven, om eenen opgeruimden blijden geest, was eindeloos. — Ik was toen reeds te ver uit den schoot der rust weggeslingerd, om stille genoegens te kunnen smaken. — In mijne verbeeldingskracht heerschte eene donkerheid, waardoor alles, wat zij wist voort te brengen, door-

gaans naar en akelig was; ja, ware ik een dichter geweest, ik zoude in mijne liederen den toon van slechts eene muze, die van het ongeluk hebben laten hooren. Van daar kwam het dat elke aanval van zwaarmoedigheid, die mij aangreep genoegzaam aan wanhoop grensde, en dat de zachte schoonheden der natuur haren sterken invloed op mij verloren hadden. Wanneer er nu en dan een lichtstraal in mijne ziel doordrong verschrikte ik des te meer, dewijl zij mij de duisternis van de nacht ontdekte, die daarin heerschte.

In deze tijden had ik dagen, dat ik den ganschen dag als onbewegelijk zat, want er bestond in de gansche schepping niets om de inwendige folteringen mijner ziel, slechts eenigzins af te wenden of te verstrooijen. Ik mistrouwde reeds bij voorraad den schoonen dageraad, of hij mij niet door zijnen luister misleiden zoude en voor mij geen lichtend gestarnte der blijdschap zoude zijn. Zelfs konde de schoone, verkwikkelijke, hemelsche morgenstond van dit eiland door hare frissche, met geuren van tallooze planten gekruide lucht, noch de door de maan beschenen nacht, door deszelfs liefelijke stilte, mijne koortsachtige hitte verkoelen, de kalmte der natuur die zoo vreedzaam de geslachten der menschen ziet voorbijgaan, kon den storm in mijn gemoed niet doen zwijgen, want eene bepaalde smart doorknaagde mijn hart, tegen welke het aanschouwen der natuur, die niet dan geruste harten streelt, geen hulpmiddel verschaft (1).

(*) Hoe bedriegelijk is niet de schijn der wereld! Ik, die

Elk oogenblik zag ik naar den uurwijzer, in de hoop dat een uur mogt verstreken zijn, en ik verblijdde mij over de snelheid van den slinger, die elke seconde aanwijst en met zulk eene levendigheid en haast die seconden uit de oogenblikken mijns aanzijns wist te vernietigen, en toch begreep ik niet, waarom ik wenschte, dat het uur een' anderen naam had, daar hetzelve immers door niets dan door een' slapeloozen nacht gevolgd werd die een nog pijnlijker dag zoude aanbrengen. Kortom, het gevoel van mijn aanwezen vervolgde mij als een nimmer rustende vijand, en ik beproefde, doch te vergeefs, allerlei hulpmiddelen om die verscheurende denkkracht te sussen, die mij als het ware slechts een enkel beeld met hartverscheurende dolken voor den geest bragt.

O, die verstaalde zielen, die zoo vast, zoo onwrikbaar, hun pad bewandelen, alsof zij werktuigen waren, die onwillekeurig voortgedreven worden, zij kennen noch onzekerheid omtrent hunne daden; noch berouw, maar wezens die verbeelding, gevoel en geweten bezitten, ach! kunnen zij eenen stap doen, zonder voor eene afdwaling te vreezen? zij zoeken het spoor van den pligt te betreden, maar dit spoor verdwijnt onder hunnen voet, zoo de Godheid het niet aan het oog van hunnen geest openbaart.

---

door mijne kameraden voor zoo kalm en gelukkig gehouden, en die welligt door eenigen hunner benijd werd, wegens mijne uiterlijke voordeelige omstandigheden, en de bekende gunst, waarin ik bij alle Gouverneurs stond, ik was evenwel diep ongelukkig.

Somtijds wandelde ik op het heetst van den dag naar de afgelegenste streken, die rondom de stad gelegen waren, hetzij naar den eenzamen bergrug van Scarlo of ten noorden van den berg Kortijn, welke beide bergstreken het binnenwater 't Schottegat (1) gedeeltelijk omzoomen en waarheen ik dikwerf onwillekeurig werd voortgedreven. Diepe zwaarmoedigheid drukte mijne ziel ter neder en het gezigt van deze aangename, fraaije landstreek verzachtte mijnen kommer geenszins. In de dweepachtige stemming van dien tijd verbeeldde ik mij hoe ik, indien ik Roomsch-Katholijk ware, gaarne op een dier eilanden als kluizenaar in een' hut zoude hebben willen leven en sterven. Dikwijls bevond ik mij das in die oorden waar niemand nevens mij bestond, waar alleen mijne eigene stem mijn roepen beantwoordde: de dieren zelfs hielden zich op dat uur verborgen, daar zij vreesden voor de algeweldige natuur. Het eenige levendige wezen, dat mij nu en dan ontmoette was een arme negerslaaf, die mij telkens verschrikt aanzag, alsof hij vragen wilde: Ben ik dan niet het eenigste onder de redelijke wezens, dat gedoemd ben op zulk een uur de hitte der zon te moeten tarten? Ontmoet

(1) Dit is een schoon binnenwater, waaruit zich eenige eilandjes op eene schilderachtige wijze verheffen. Eenige plantagien liggen rondom hetzelve verspreid en in het verschiet vertoonen zich eenige bergen, met hunne donker blaauwe kleur. Voorheen had dit fraaije tooneel in mijne ziel dikwijls de aangenaamste verrukking verwekt doch thans scheen alles rondom mij den dood te ademen.

ik hier, in dit uur, een' blanke te voet? De ongelukkige zwarte scheen, ofschoon hij mij met de uitdrukking van eerbiedige onderwerping aanzag, medelijden met mij te hebben, daar hij misschien vermoedde dat ik door iets zwaars ter nedergedrukt werd (1). Ach! zeide ik tot mij zelven: die door een ongeluk zoo sterk als het mijne getroffen is en die zelfs het medelijden van den Negerslaaf verwekken kan, o die moet zeker een verworpen wezen van het noodlot zijn (2).

Op deze eenzame wandelingen dacht ik dikwijls aan mijne moeder, en zocht haar liefelijk beeld in het geboomte, — wie is er toch, die in het vuur van zijn gebed, niet wel eens verlangde, dat eene dierbare schim, hem van de andere zijde des grafs verscheen? ijdele hoop, wij moeten zelven eerst den

---

(1) De uitdrukking der droefheid wordt alom in de wereld begrepen, en alle menschen van den wilde tot den koning verstaan elkander zoodra zij ongelukkig zijn.

(2) Op een' ander tijd dat ik even bedrukt was, liep een negerslaaf meer dan half naakt voor mij aan, met een' zwaren takkebos op zijn hoofd, terwijl hij zeer vergenoegd zijn liedje zong: dat iemand onder zoo ongunstige omstandigheden vergenoegd en opgeruimd zijn konde, terwijl ik met zoo veel voorregten bedeeld, zoo ongelukkig was, dit sloeg mij diep ter neder. Menigmaal hoorde ik de slavinnen, die met hunne fruitbakken langs de straat zaten, zoo luide en hartelijk onder elkander lagchen, als ik in mijn geheele leven nimmer had kunnen doen en evenwel welk een onderscheid tusschen haar en mij? — Wijze bedeeling der Voorzienigheid, hoe regtvaardig zijt gij die den toestand des slaafs benijdenswaarwaardig maakt om zijne opgeruimdheid!

duisteren weg bewandelen, voor wij iets zullen weten. Deze zwaarmoedige overdenkingen zijn voor het gros der menschen niet berekend; doch hoe meer wij in lijden zijn, des te sterker worden wij door overdenkingen van eenen ernstigen aard, schier onwederstaanbaar aangetrokken; en naar mate van onze vatbaarheid, vermeerdert ons leed; men ontdekt steeds meerder diepten in zijn ongeluk; even als in het overige der natuur, en daar het harteleed onuitputtelijk is, zoo gevoelt men het te sterker, naar mate men meer weet te denken en onze verbeeldingskracht levendiger is.

De kapitein BAUER bezocht mij nu en dan in dezen toestand; doch hoe zeer ik anders vele zijner goede eigenschappen waardeerde, zoo was hij mij nimmer minder welkom dan in de dagen mijner smart, schoon hij onschuldig misdeed, daar hij niets van mijnen toestand wist, en er ook niet het minste denkbeeld van had. — Eene gevoelige ziel toch vooral, wanneer hare smart den hoogsten graad nog niet bereikt heeft, kan zich nog immer met de tooneelen eener schoone natuur of met de beoefening eeniger fraaije kunsten bezig houden, maar onder welke eene gedaante of gelaat, de ligtzinnigheid zich ook vertoone, zij is hinderlijk aan zulk een gemoed. Deze ligtvaardigheid had op mij ook het zonderlinge uitwerksel, dat zij mij zelfs zekere vrees voor zijne komst inboezemde; omdat ik wist dat, indien hij mijnen toestand en gewaarwordingen bemerkte, hij dezelve zoude beoordeeld hebben, als of ik ze mij zelven bezorgd hadde, en

beweren dat het slechts van mij afhing dezelve af te schudden, en op zijne wijze gelukkig te zijn. Hij was een goed mensch, die niemand zoude beleedigen, maar zoo ik hem van de ontelbare verdrietelijkheden, die eene werkzame, gevoelige ziel treffen kunnen, had begonnen te spreken, zoude hij mij voor miltzuchtig gehouden, en eenvoudig den raad gegeven hebben, van te paard een luchtje te scheppen: ik kon dus van hem de hulp van een' deelnemenden vriend niet verwachten. Hij wist verwonderlijk met woorden en zegswijzen te spelen, maar zijne gesprekken betroffen noch uiterlijke voorwerpen, noch inwendige gevoelens van het hart; zijn onderhoud kwam om zoo te spreken noch van binnen, noch van buiten, het zweefde tusschen overdenking en verbeeldingskracht in, en vertoefde slechts bij maatschappelijke betrekkingen. Moed en ligtzinnigheid, verachting des ongeluks en heldhaftigheid vereenigden zich verwonderlijk bij hem, met een' soort van ongevoeligheid, en welden alle uit ééne bron. In zijne uitspraak en zijne blikken was zoo veel losheid, zoo veel zucht voor afleiding en vermaak te bespeuren, dat men telkens in de verzoeking kwam, om even als hij zelf, den schoonen en gelukkigen aanleg van den mensch gering te achten. Buiten twijfel is het eene schoone zaak, weinig waarde aan de goedheid van zijn eigen hart te hechten, maar het zou kunnen gebeuren dat de onverschilligheid, nopens het goede door ons gedaan, die op zich zelve zoo schoon is, in sommige gevallen, een uitwerksel der ligt-

zinnigheid ware. — Hij, die ernstig is, is in zulk eene verkeering altijd min of meer verlegen. Geestige losheid weet zich over de bedachtzaamheid zekere meerderheid aan te matigen, en hij die zich gelukkig noemt, schijnt in wijsheid altijd boven den lijder verheven. Wel verre dus, dat zijne opgeruimdheid en wijze van denken, mij vertrouwelijkheid zoude hebben ingeboezemd, had ik hem wel dikwijls willen verzekeren dat ik de gelukkigste mensch der wereld was, om toch maar van zijne kwellende vertroostingen ontslagen te worden; want mijne eigenliefde was in alle opzigten meer beschroomd voor afkeuring en berisping dan begeerig naar lof, en naar mijne wijze van zien, beschouwt de verbeelding menschen die ons afkeuren als reuzengedaanten, en hen, die ons prijzen als dwergen.

De verwijdering van onze natuurgenooten is dus ook een der nadeelen, die door de droefgeestigheid veroorzaakt worden, en deze afzondering is zeer schadelijk voor zulke gemoederen. De eenzaamheid is alleen nuttig en heilzaam voor een' kalmen geest, en wanneer de onrust ons kwelt, zou eene ook nog zoo lastige en gedwongene afleiding beter voor ons zijn dan een blijvende indruk; vooral verteren die geesten zich zelven het meest, die eene levendige verbeelding en vurige ziel bezitten, daar zij hierdoor alle voedsel van buiten missen.

Langen tijd sleepte ik op deze wijze mijn treurig aanzijn voort, en hetzelve werd schaars door eenige

aangename dagen afgewisseld. — De twijfelzucht mengde zich ook nog dikwerf daaronder, en eindelijk een mij nog geheel onbekend en nimmer door mij ondervonden gevoel, het *heimwee*, hetwelk ik voorheen zelfs niet bij naam gekend had, en dat mij zelfs gedurende mijne krijgsgevangenschap in Rusland niet eens van ter zijde bestormd had (1). Toen, ach! toen werd het toppunt van mijn lijden geboren — toen kon ik met een' ander strijder tegen het ongeloof (2), wien het daarna even als mij zelven gelukte, eindelijk geheel van hetzelve genezen te worden, wel betuigen, dat ik dikwijls langs het strand der zee wandelde, op den oceaan nederzag, en dan begon te overwegen of deze afgrond, dan wel mijn lijden het diepste waren!

In sommige droefgeestige oogenblikken, dacht ik dikwerf: wat is toch de mensch! — Zijn hart en zijne verbeeldingskracht, en een hem onbekend verborgen, listig en boos beginsel, hetwelk hij in zich ontwaart, berokkenen hem vele onheilen, en verwoesten in hem elke kiem van dat weinige goede, dat zich tevens in hem openbaart Dat booze beginsel beheerscht hem bijna geheel, en stelt als

(1) Dit heimwee kwelde mij echter eerst in de laatste drie jaren van mijn tienjarig verblijf; het zielslijden van de eerste zeven jaren was geheel onvermengd met dit heimwee, en ontstond alleen uit mijn bijzonder gestel, want slechts enkele personen onder de Hollanders zijn voor dit kwaad in vreemde landen vatbaar — aan den Zwitzer is hetzelve evenwel algemeen bekend.

(2) NEWTON.

het ware eene vijandschap tusschen hem en de Godheid, waardoor hij haar aanklaagt, en hare schepping berispt.

En zijn hart! — ach, wat is het anders dan een' tuimelplaats van de hevigste en verschrikkelijkste beroeringen, ontsierd door het uitbroeijen van de onheiligste gemoedsdriften, het koesteren van ijdele hoop, angstvallige zorgen, en baatzuchtige najagingen; het is als eene stad zonder muren, blootgesteld aan de onophoudelijke invallen zijner doodvijanden; elken dag ontdekt hij eene nieuwe verdorvenheid in hetzelve, welke hij of voorheen niet opmerkte, of welke zich vertoont in eene hem nog vreemde, vreesselijke gedaante, of in een nog onbekend, en een sterker licht dan voorheen.

En zijne verbeeldingskracht! — die bron van zoo vele genoegens en zaligheden, — wordt hem ten valstrik voor zijn waarachtig geluk, want hij voert over haar slechts een zeer twijfelachtig gebied, en zij wordt de schuilplaats van alles wat onrein en afschuwelijk is.

Nog eens: wat is de mensch! — eene beuzeling kan hem hoogmoedig maken, eene kleine teleurstelling zoodanig ter neder slagen, dat hij treurt en weent, zijn aanzijn vloekt en dikwijls door de wanhoop gedreven, de handen aan zich zelven slaat. Hij is een ijdele, nietige, zwakke worm; hij weet volkomen hoe onbekwaam en onvermogend hij is, om enkel door de kracht van zijnen wil duizend moeijelijke, wilde, ongerijmde en schandelijke denkbeelden, welke altoos gereed staan in zijnen geest

in te dringen, van zich af te weren, want eene ligte verandering in zijn dierlijk gestel, in de bereiding des bloeds en der levensgeesten, is genoeg, om dezelve geheel buiten zijne heerschappij te stellen.

Door de smart overweldigd trad ik dikwerf met den Eeuwige in het gerigt en deed de godheid verwijtingen die haar honen moesten: Ja, Vader! ik ben voor U geregtvaardigd! — uw bevel: « bid en gij zult ontvangen, opdat uwe blijdschap vervuld worde," beslist alles en maakt mij onstraffelijk in uwe oogen — al ware ik nu de grootste verdoemeling, al ware ik schuldig aan de verschrikkelijkste misdaden, al gevoelde ik de verfoeijelijkste, de Godheid het meest honende en de onnatuurlijkste krachten en denkbeelden in mij woelen en zich onderling in mij de zege betwisten, toch moet ik geregtvaardigd zijn in uw oog door uw gebod: bid, en gij zult ontvangen! Zie, hoe oneindige malen ik voor u in het stof kroop, en deze genade van u afsmeekte, en gij gaaft mij die rust der ziele niet, schoon ik beladen en belast ware; gij wierpt mij uit schoon ik tot u kwam. — Ben ik niet onschuldig in uw oog, dan verwijt ik U Uwe onregtvaardigheid en wreedheid, het niet houden van Uw woord, het schenden Uwer beloften, het logenstraffen Uwer uitspraken, — bad ik U, o Almagtige! om grootheid der wereld? — Gij weet alles — niets, niets dan kracht tot deugd, kracht om U welgevallig te leven — kracht om schuldeloos en met een' blijden geest, voor Uw aangezigt te mogen wandelen, was alles wat ik U heb afgesmeekt, en, — Gij gaaft het mij

niet! ik wasch mijne handen in onschuld, — op uwen oordeelsdag zal ik tegen u getuigen, u uwe wreedheid verwijten; en verdelg mij dan gelijk een' kruipenden worm, wiens gekerm gij versmaad hebt. Deze en dergelijke misnoegde en wrevelige toonen, ontsnapten mij dikwerf (1).

Niets was verderfelijker voor mijne goede zeden, dan zeker ongestoord geluk, zekere zorgeloosheid, die mij tot ligtzinnigheid verleidde: ik moest volstrekt door zorgen nedergedrukt, in bedwang gehouden worden. Dit lag nu eenmaal in mijn karakter, dat, wanneer ik slechts eenige kalmte, eenige rust ondervond, ik immer te veel begoochelingen voor tijdelijk, aardsch en zinnelijk geluk gevoelde, van daar dat er destijds diepe treurigheid in mijne ziel huisvestte, waarvoor ik mij niet konde wachten, dan door de onzedelijkheid te vermijden, en het ongeloof te ontvlugten. Van daar dat de heerlijkste aandoeningen, die mijne ziel somtijds konden verheffen, bij mij nog niet duurzaam, niet standvastig waren, om dat ik dezelve gedurig deed verdwijnen door daden, die ik tegen de uitspraak van mijn geweten bedreef en die door mijn verstand afgekeurd werden. Daarenboven bezielde mij zeker waarheidsgevoel of het gevoel van regt en onregt, het welk ik ook zelfs in die ge-

(1) Tot geruststelling van menig lijder, kan ik hem echter verzekeren, dat ik dit alles heb verkregen en thans zeer kalm en bemoedigd mijn pad bewandel en van alle die angsten en kwellingen verlost ben.

vallen niet onderdrukte, waarin ik mij zelven moest veroordeelen, waardoor mijn toestand natuurlijk moest verergerd worden. Eerst laat heb ik leeren inzien, dat de ware godsdienst, wel verre van ledig en droog te zijn, de eenige wetenschap is, die alle waarheid onder het bereik van hare lichtstralen verzamelt en, welks zuiver vuur al het ontuig verteert, waarin slechts *schijn van waarheid* is, en waarmede zoo veel zielen zich bezwaren, zoo dat zij voor de stralen der hemelsche wijsheid bijna geheel en al onvatbaar worden.

Ach, dat het verlangen van mijn hart immer door de uitspraken der ware eer en der godsdienst ware opgevolgd geworden! — wanneer een verborgen misstap mij, naar het oordeel der wereld, voor schuldig verklaard had, dan reeds kwelde mij dit op eene buitengewone wijze; maar oneindig meer griefde het mij wanneer ik denzelven bedreef tegen mijn eigen geweten en tegen God. Dan vernederde mij dit zoo diep en joeg mij zoo angstig voort, dat ik nergens een' schuilplaats konde vinden — dan was mij het heelal te klein. Als dan de nacht inviel, dan was het als of ik de bliksemstralen in de wolken boven mijn hoofd zag schitteren, die mij veroordeelden — dan zag ik moedeloos op naar den Hemel, smeekte van de Godheid erbarming af, en hoopte haar door mijne jammerkreten te vermurwen en tot medelijden te bewegen, doch hoe konde ik troost in mijnen toestand verwachten? — ik had niets tot steun van mij zelven dan mijne ongelukken, en aan deze was ik zelf schuldig.

O, de gedachte aan het onherstelbare, aan het onmogelijke, dat het reeds bedrevene, nimmer meer als niet bedreven konde beschouwd worden, dit is een verschrikkelijk denkbeeld; en de moed vermag niets op het geweten — hij ontspringt immers uit hetzelve, hoe zou hij daarop dan kunnen zegevieren?

De veelvuldige ondervinding echter, dat ik ten spijt der besluiten, die de kieschheid mij deden nemen, het oor leende aan zekere lage driften, die mij voor mij zelven vernederden, schoon ik vooraf wist, dat zij mij terstond na de voldoening het verschrikkelijkste naberouw bezorgden, leerde mij evenwel al meer en meer mij zelven kennen, en ik maakte eindelijk duizend kleine opmerkingen, waardoor ik in mijne binnenste leerde zien, en mijne zwakke en sterkere zijde leerde kennen — van deze opmerkingen moest ik nu de schranderheid bewonderen, terwijl zij mij tevens moesten bedroeven, dat ik dezelve door de eenvoudigheid der zaak, niet reeds langen tijd, tot mijn geluk opgemerkt had — ik zag daarna tevens in dat, wanneer men tot nog hooger trap van zelfkennis gemaakt, — schoon deze kennis nimmer uitgeput wordt, — men zich zelden in zijn lot bedriegt, en voorgevoelens meestal niets anders zijn, dan oordeelvellingen over ons zelven, die wij ons zelven nog niet geheel bekennen willen. — De droefgeestigheid eindelijk veredelt ons karakter zeer — men zoekt dan een verband tusschen zijne gebreken, en zijne ongelukken, en die band mist nooit zich ten minste aan *onze oogen* te vertoonen. — Ten slotte leert men door de moedeloosheid, die op een

diepe droefheid volgt, de natuurlijke orde beminnen, die door zich zelve gaat, en geen krachtig besluit, geen' moedige beslissing vereischt.

De Voorzienigheid werd daarna nu ook geheel in mijne oogen geregtvaardigd, toen ik eindelijk duidelijk inzag, dat eene aanhoudende kalmte en gerustheid, zoo als ik reeds vermeld heb, schadelijk voor mij was, en ik juist dan, als mij niets bekommerde, en ik geheel zorgeloos leefde, zelfs vatbaar was voor zulke soort van uitspattingen. Ofschoon ik dezelve niet op eene grove of woeste wijze bedreef, zoodat zij niet eens tot de kennis der menschen kwamen, bekommerden dezelve mij echter zoo zeer, dat ik naderhand weder in de vorige gemoedsgesteldheid verviel, en in zulke benaauwdheden bestormde mij dan ook immer het ongeloof weder. In vroegere oogenblikken kwelde mij wel eens de twijfeling, maar niet een duurzaam en standvastig ongeloof aan God, als den Schepper der wereld; doch het ongeloof aan eene goddelijke openbaring heeft mij langen tijd verontrust, en juist het geloof daaraan was het toppunt mijner wenschen — aan der Christenen leer te kunnen, te mogen gelooven, was mijn hoogst verlangen — ik wenschte dat dezelve goddelijk mogt zijn, dewijl zulk eene openbaring, zulk eene godsdienstleer voor mij behoefte was. Wat baatte mij een God, als ik niet wist of hij mij kende, zoo hij mij hoorde en zag en zich niet om mij bekommerde — zulk een God of geen was mij geheel onverschillig, — een God, wiens bestaan geheel gegrond was op de rede (die rede die zoo

dikwijls feilt, zoo weinig doorgrondt en van alle geschapene dingen niets dan de uiterste schors kent, maar voor het innerlijke als het ondoordringbaarste geheim terugwijkt en bij deszelfs diepte huivert) konde mij alleen niet voldoen. Alle die gissingen en twijfelingen van de wijsgeeren uit den ouden en nieuwen tijd bezorgden mij slechts onrust en smart, dewijl de zekerheid aan het bewijs hunner gissingen geheel ontbrak, en zij alle elkander tegenspraken, alle van elkander verschilden. Maar ten opzigte der openbaring hinderde mij weder eene andere zwarigheid; hier konde ik het geloof niet onderdrukken, dat deze Godmensch en zijn offerdood iets anders waren, dan eene zinnelijke inkleeding van de zuivere natuurlijke godsdienst, die alleen voor de kindschheid van het menschelijk geslacht was bestemd geweest, — de leer der drieëenheid hield ik voor een zinnebeeld, en het maakte bij mij een' diepen indruk, dat vele denkers van onzen tijd deze leerstellingen van het geloof met alle beschaafde lieden, zoo als ik meende, reeds lang als zinnebeelden, die voor onmondige kinderen bestemd waren, hadden afgeschaft, — en evenwel als ik het oude eerwaardige boek opsloeg, 't welk deze openbaring bevatte, dan sprak het immer van een' God, die bij uitsluiting de God der liefde was — die ons opstaan en zitten gaan, en van verre reeds onze gedachten kende — door hetzelve wist ik wat dit Wezen van mij vorderde, wat mij eens te wachten stond, en dit konden de sterren mij niet leeren, want ook deze boezemden mij slechts diezelfde vermoedens en gissin-

gen in, die de wijzen leerden, — hier in de openbaring was alles zekerheid.

Hierna kwam ik in kennis met den achtingwaardigen BOSCH, Predikant te Curaçao, die toen ter tijde uit het vaderland was aangekomen, en het beroep voor Curaçao had aangenomen. — Ik deelde hem mijnen inwendigen zielstoestand niet mede, omdat dezelve mij in mijne eigene oogen verneederde, en mij dus zekere beschroomdheid daarvan terug hield, dewijl ik hem niet alleen mijn ongeloof, maar tevens de daarmede in verband staande misstappen moest mededeelen. — De gedachte: er bestaat in 's menschen hart weinig of niets van het goddelijk mededoogen voor die dwalingen, die ons onze neigingen of ten minste hare begoochelingen doen bedrijven, was de oorzaak dat ik mij van alle openbaring dienaangaande onthield, en al mijn lijden in mijn' eigen boezem versmoorde. — Of de Heer BOSCH mij eindelijk, zonder het mij te willen bekennen, doorgrond had, of dat ik mij door het een of ander, zonder dat ik het zelf wist verraden had, weet ik niet, maar hij bood mij ter lektuur het overheerlijk boek van den voormaligen Zwitserschen Staatsminister, den Graaf ULYSSES VAN SALIS aan, er bijvoegende, dat Professor HERINGA zijn leermeester, dit voortreffelijk boek dikwijls aan zijne studenten had aanbevolen. — O! hierdoor had de Heer BOSCH mij een voortreffelijk geschenk aangeboden; ik las, herlas, ja verslond dit heerlijk boek, kuste en drukte het in de eerste geestvervoering aan mijn hart en zegende den schrijver. O! ik

heb aan hetzelve onuitsprekelijk veel, ja, alles, alles te danken. Van dat oogenblik af konde ik zeggen, behaagde het God, midden in de zedelijke stormen mij nog, schoon bijna levenloos, aan den oever te werpen, ten einde voor te komen, dat het waarheidsgevoel geheelenal in mij onderdrukt werd. — Als de boezemsmart op het hoogste was en er niets op de wereld bestond, dat mij troosten of mijn lijden bedwingen konde, ja mijn toestand zelfs min of meer gevaarlijk werd, dan nam ik slechts dit heerlijk boek in handen, en de geest van den Graaf zweefde als het ware door de bladeren en gaf mij eindelijk, na den boogsten strijd, de zachtste, de liefelijkste kalmte weder (1). Door dit boek en dit geschenk had ik des noods het sterkste tegengift tegen mijn verborgen kwaad, en ik beminde den edelen schrijver gelijk een' vriend, omdat hij met al de geheimen der droefheid bekend was (2).

---

(1) v. SALIS heeft nog meer schriften geschreven, doch ik bedoel hier zijn' *Galerij der heimwee-kranken*, en in het bijzonder in dezelve zijne geschiedenis van NAMI, en de Reize of het Dagboek van AMBROGIO en BONAVENTURA. — Ook de lieve vader STILLING was ik daarna veel dank schuldig; het was alsof deze laatste mij in zijne schriften toeriep: gij zijt ziek, maar God zal zich over U ontfermen. Deze twee edele menschen drukten eindelijk het zegel op mijne volkomene genezing.

(2) Ook van hem leerde ik, dat in het bestuur der voorzienigheid somtijds eene hypochondrie of plaatselijke ongesteldheid moest medewerken, om ons in bedwang te houden

Voorheen had ik wel eenige zedelijke en godsdienstige boeken gelezen, dan hun geheele inhoud was niet toereikende om mij daaruit een godsdienststelsel te vormen, dat de kracht bezat, om het bederf mijns harten te genezen, hetwelk als door beelden van wellust was opgevuld, terwijl ik tevens door mijn temperament werd weggesleept. Deze boeken hielden mij dus niet terug, gelijk dat van v. SALIS, en leerden mij niet om de gelegenheden te vermijden, die mijne zinnelijke neigingen konden voldoen, noch om de kluisters mijner hartstogten met geweld te verbreken en mij in de wereld aan vertwijfeling bloot te stellen. Op zijn hoogst konde ik door dezelve in mijne ondragelijke onzekerheid van een' twijfelaar een stelselmatige Deïst worden, want mijne bijzondere twijfelingen tegen de Christelijke godsdienst, aan welke te gelooven mijne hoogste begeerte was, werden door hen niet aangeroerd, of zij verdedigden het tegendeel met zulk eene zigtbare zwakheid en oppervlakkigheid, dat de grondslagen van mijn ongeloof daardoor niet eens bewogen werden.

Ik nam nu in het midden mijner twijfelingen bij het geschrift van den Graaf tevens den Bijbel in handen, en dezelve verschafte mij in tusschenpoozen vele zalige oogenblikken, die mij onvergetelijk zullen blijven; ik trof in dezelve van die liefelijke

---

en hare wijze doeleinden te bereiken, doch dat zij daarna dit alles tot ons best doet dienen, en aan ons waarachtig geluk ondergeschikt maakt.

teedere beelden, die mij bekoorden, en van die uitdrukkingen die zoo woordelijk en geheel mijn' eigen toestand beschreven (1). Voorheen had ik immer slechts een' streng regter, en geen' vergevend Vader in den Zoon voor oogen gehad; alle die stellige beloften en verzekeringen, alle die bemoedigende uitspraken van de beste godsdienst, die zich bijna talloos in het Bijbelboek verspreid vinden (2), had ik voorheen blindelings voorbij gezien, en ik konde dus ook den steun en den troost welke zij schenken niet ondervinden. Thans echter nu ik toegang had tot de bibliotheek van den Heer BOSCH, die aanmerkelijk was — niet zoo zeer door hare uitgebreidheid of de veelheid der boeken, als wel door de schriften der beroemdste en uitmuntendste Vaderlandsche schrijvers, als V. D. PALM, BORGER, REGENBOGEN, HAMELSVELD, HERINGA en dergelijke — vond ik daar veel, ja bijna alles in, wat mijn ongeloof aan het wankelen bragt niet alleen, maar hetzelve tot op zijne grondslagen deed schudden, en mij in heldere oogenblikken reeds aanvankelijk geheel genas. Ik beleefde toen tijdvakken van de hoogste rust, en het reinste zielsgenoegen, waartoe echter ook de verkeering met den

(1) Jes. XXXVIII: 14—17.

(2) Onder anderen, Matth. X: 29—31. Joh. I: 12; VIII: 36; XIV: 6, 16. Hand. IV: 12. Rom. III: 10; V: 10, 18; VII: 18; VIII: 7; VIII: 28; VII: 24, 25. Gal. II: 10. Eph. II: 8; III: 12. Coll. I: 12. 1 Tim. II: 5. Tit. III: 3. Jak. III: 2. 1 Petr. XVIII: 19. 1 Joh. I: 7; III: 8.

Heer BOSCH, wegens deszelfs voortreffelijk karakter en gezond oordeel, veel, schoon onmerkbaar zal hebben toegebragt (1).

In alle de zedelijke stormen en oproeren in mijn gemoed nam ongevoelig het geloof aan de Christe-

(1) Deze boekverzameling had nog bovendien voor mij eene dubbele waarde, dewijl het getal geletterde lieden zeer gering, en de boeken op dit eiland ook zeer schaarsch waren, terwijl ik zelf slechts een' zeer geringen voorraad bezat; niet alleen dus tot genezing van mijn ongeloof maar ook voor mijne uitspanningen en genoegens was mij deze bibliotheek van eenen onschatbaren prijs. — Vooral waren BILDERDIJK en BORGER voor mij van het hoogste belang; welke vernuften, welke groote geesten! — hoe bewonderde ik hen beiden met den diepsten eerbied, want van geen' van beiden had ik te voren ooit iets gelezen. De eerstgemelde konde dikwerf mijne ziel in de hoogste mate verheffen — welk een bolwerk was mij zulk een persoon tegen het ongeloof! welk een gezag had zulk een schrandere geest tegen mijne twijfelingen, daar hij, een man als het ware eenig in zijn soort (met zijn' bijzondere geloofsbelijdenis of begrippen liet ik mij niet in) aan den Bijbel geloofde; schoon zijne dichterlijke vlugt voor mijn' kleinen geest veel te hoog was. Mij dunkt zulk een verheven geest hoort, als hij zich naar boven verheft, de wandeling der hemelboden, een geluid, hetwelk voor andere sterfelijke ooren niet geschikt is: op andere tijden dringt zijn vernuft tot in de schuilhoeken des gevoels door, ontoegangbaar voor het gros der menschen, en het ontwaart een' God in de borst, wiens aansporing hij niet kan weerstaan! De poëzij is bij hem niet alleen eene ontspanning in de verdrietelijkheden des levens, maar hij onderwierp de wijsbegeerte aan haar, en gebruikte haar zelfs als een middel om in de vreesselijke geheimen van ons bestaan nog dieper door te dringen.

lijke Godsdienst bij mij toe en ik begon meer en meer hare waarde te gevoelen, ja, hare beminnelijkheid in te zien (1). — O hoe troostte het mij nu, dat zij geheel de godsdienst voor lijdenden was, geheel berekend om den balsem der troost in de gewonde ziel te storten — hem die haar vereert, verschrikt nu de lange doodslaap niet meer, want

---

(1) »Daarom hoort nu dit, gij dronkenen maar niet van wijn, gij verdrukten, door onweder voortgedrevenen, ongetroosten! Ziet, ik ontneem den beker der zwijmeling aan uwe hand, den droessem des bekers mijner grimmigheid, en gij zult dien voortaan niet meer drinken." Onuitsprekelijk grootsch en verheven kwam mij deze Oostersche dichterlijke godspraak voor, ons door een' heiligen ziener medegedeeld, toen ik dezelve voor de eerste maal las.

De man die eens uitriep: »mijn geest is verdorven, uitgerukt zijn mijne gedachten, de bezittingen mijns harten," of als ik een' ander' lijder in zijn leed hoorde klagen: »dacht ik aan God, zoo maakte ik misbaar, peinsde ik, zoo werd mijne ziele overstelpt," of wanneer de eerste, God aanklaagde, en zeide: ik schreije, maar gij antwoordt niet, gij slaat geen' acht op mij; ziet, ga ik voorwaarts, zoo is hij daar niet; of achterwaarts, zoo verneem ik hem niet; als hij ter slinkerhand werkt, zoo aanschouw ik hem niet, bedekt hij zich ter regterhand, zoo zie ik hem niet," dan vond ik woordelijk mijn eigen vorig beeld en gedachten in deze taal; en alsdan dezelfde man daarna van God getuigde en beleed: ik heb verhaald hetgeen ik niet verstond, dingen die voor mij te wonderbaarlijk waren, doch ik weet dat gij alles vermoogt; met het gehoor heb ik u gehoord, maar nu ziet u mijn oog, daarom verfoei ik mij, en heb berouw in stof en asschе; dan hielden zulke getuigenissen mij staande, en bezielden mij met den sterksten moed.

hij is met haar verzoend door de beloften, en stellige verzekeringen, die met haar gepaard gaan — de hoop verwarmt nu zelfs het koele graf — dat hare natuurlijke schoonheden voor den vijand van Godsdienst, eentoonig en van een' somberen aard mogen schijnen, vergeeft hij hem, en zijn verwijt dat haar zinnebeeld het kruis, hare leus lijden, hare kleuren van de graven ontleend zijn — lijkbussen hare zegeteekenen en treurzangen hare feestmuzijk zijn, trekt hij zich niet meer aan.

De naam van Christen is zijn hoogste eertitel, ongeacht dezelve dagelijks in verval geraakt, geene uiterlijke voordeelen noch achting bezorgt, maar bij velen zelfs bespotting verwekt. En schoon de eeuwigheid zijn hoogste goed is, hij wacht dezelve lijdzaam af, want hij weet in wien hij gelooft (1). Moge nu al de misdaad hier een paleis en menig braaf man een' schamele hut, onder een rieten dak, bewonen, — moge de ware Godsdienst hier met vooroordeel, bijgeloof en ongeloof strijden, — moge de wijze hier dagelijks op de klippen der menschelijke bekrompenheid schipbreuk lijden, geen nood, hij weet in wien hij gelooft, en dat de eeuwigheid eens alle deze raadsels in onbedriegelijke zekerheid zal oplossen, dat God de hoogste liefde,

(1) De dag breekt ook hier niet onmiddellijk uit de nacht te voorschijn en wordt eerst door de liefelijke morgenster voorafgegaan; — deze morgenster is het Christendom, door JEZUS en zijne Apostelen ons medegedeeld. — Deze leer is hun geloofsbrief, door de magt van God onderteekend.

wijsheid en magt is, — dat hij zich niet bedriegen kan in het waarachtig geloof zijner schepselen.

Moge al de leer van den God der Christenen schijnbaar eenige treurigheid bezitten, in de toepassing verwekt zij blijdschap en opgeruimdheid van geest, en moge zij schijnbaar zekere strengheid van gevoelens verraden, zij is vatbaar voor de zachtste uitleggingen, dewijl de liefde als het hoogste in dezelve wordt aangeprezen, en als de grondslag van de werkzaamheden des Allerhoogsten wordt voorgesteld.

Ja, ik begon in te zien, dat de voleinder des geloofs, gedurende zijn verblijf op aarde, de beste, de toegevendste aller menschen was: — hij wil niets dan ons waarachtig geluk, en dwingt er ons zelfs toe, wanneer wij het verwaarloozen, — hij wil het ten spijt onzer overtredingen. Ach, mogt ik slechts zijne stem, die zich dikwerf voorheen, zonder dat ik het wist, uit den hemel tot mijn hart had doen hooren, niet zoo vaak miskend hebben, gelijk ik dit hier op aarde zoo dikwerf gedaan heb.

Van nu af aan begon ik echter al meer en meer aan mijne verbetering te werken, en het was alsof eene verborgene kracht mij hier in onmerkbaar ondersteunde. — Met de beginselen daarvan doordrongen, riep ik nu reeds op den toon der overwinning uit: Beef niet mijn hart, dat uw lot een geheim is, of dat eene diepe nacht het gebied bedekt, in hetwelk de tijd u zwijgend eenmaal verplaatsen zal. Blijf slechts u zelven getrouw, en ge-

hij is met haar verzoend door de beloften, en stellige verzekeringen, die met haar gepaard gaan — de hoop verwarmt nu zelfs het koele graf — dat hare natuurlijke schoonheden voor den vijand van Godsdienst, eentoonig en van een' somberen aard mogen schijnen, vergeeft hij hem, en zijn verwijt dat haar zinnebeeld het kruis, hare leus lijden, hare kleuren van de graven ontleend zijn — lijkbussen hare zegeteekenen en treurzangen hare feestmuzijk zijn, trekt hij zich niet meer aan.

De naam van Christen is zijn hoogste eertitel, ongeacht dezelve dagelijks in verval geraakt, geene uiterlijke voordeelen noch achting bezorgt, maar bij velen zelfs bespotting verwekt. En schoon de eeuwigheid zijn hoogste goed is, hij wacht dezelve lijdzaam af, want hij weet in wien hij gelooft (1). Moge nu al de misdaad hier een paleis en menig braaf man een' schamele hut, onder een rieten dak, bewonen, — moge de ware Godsdienst hier met vooroordeel, bijgeloof en ongeloof strijden, — moge de wijze hier dagelijks op de klippen der menschelijke bekrompenheid schipbreuk lijden, geen nood, hij weet in wien hij gelooft, en dat de eeuwigheid eens alle deze raadsels in onbedriegelijke zekerheid zal oplossen, dat God de hoogste liefde,

(1) De dag breekt ook hier niet onmiddellijk uit de nacht te voorschijn en wordt eerst door de liefelijke morgenster voorafgegaan; — deze morgenster is het Christendom, door JEZUS en zijne Apostelen ons medegedeeld. — Deze leer is hun geloofsbrief, door de magt van God onderteekend.

wijsheid en magt is, — dat hij zich niet bedriegen kan in het waarachtig geloof zijner schepselen.

Moge al de leer van den God der Christenen schijnbaar eenige treurigheid bezitten, in de toepassing verwekt zij blijdschap en opgeruimdheid van geest, en moge zij schijnbaar zekere strengheid van gevoelens verraden, zij is vatbaar voor de zachtste uitleggingen, dewijl de liefde als het hoogste in dezelve wordt aangeprezen, en als de grondslag van de werkzaamheden des Allerhoogsten wordt voorgesteld.

Ja, ik begon in te zien, dat de voleinder des geloofs, gedurende zijn verblijf op aarde, de beste, de toegevendste aller menschen was: — hij wil niets dan ons waarachtig geluk, en dwingt er ons zelfs toe, wanneer wij het verwaarloozen, — hij wil het ten spijt onzer overtredingen. Ach, mogt ik slechts zijne stem, die zich dikwerf voorheen, zonder dat ik het wist, uit den hemel tot mijn hart had doen hooren, niet zoo vaak miskend hebben, gelijk ik dit hier op aarde zoo dikwerf gedaan heb.

Van nu af aan begon ik echter al meer en meer aan mijne verbetering te werken, en het was alsof eene verborgene kracht mij hier in onmerkbaar ondersteunde. — Met de beginselen daarvan doordrongen, riep ik nu reeds op den toon der overwinning uit: Beef niet mijn hart, dat uw lot een geheim is, of dat eene diepe nacht het gebied bedekt, in hetwelk de tijd u zwijgend eenmaal verplaatsen zal. Blijf slechts u zelven getrouw, en ge-

loof en hoop zullen nimmer van u wijken. Hoe meer gij met u zelven vertrouwd wordt, des te geruster gaat gij der geheime toekomst te gemoet. De mensch spoedt, van zijne geboorte af, eener zedelijke en geestelijke volmaaktheid te gemoet, legt vervolgens zijn buitenste omkleedsel af en zoekt zich een ruimer en hooger veld voor zijne verdere volmaking. Onoverwinnelijke hartstogten, die mij steeds bestormden en door hunne hardnekkigheid voorheen immer onbedwingbaar schenen, begon ik nu met meerder moed en kracht en beter gevolg te bestrijden; zoodat ik somtijds in het heetste van het gevecht overwinnaar bleef, en ik zag eenige jaren naderhand, dat men zelfs aanvallenderwijze zoude durven te werk gaan, en na duizend veldslagen, waarin onze kracht geoefend en onze moed gehard wordt, eindelijk immer overwinnaar blijft; zoo wij slechts niet door achteloosheid en te groote geringschatting van onzen vijand, ons laten overrompelen of verrassen. Ja, men beleeft dan enkele verhevene oogenblikken, waarin men het waagt den zoetsten maar tevens geweldigsten hartstogt zelfs ten kampstrijd uit te dagen (1), schoon men nog

(1) Jeugdige strijders, die nog geene genoegzame ervaring hebben, zoude ik het echter nimmer aanraden, deze uitdaging te vroeg te wagen. Het hart is onbegrijpelijk listig, en de zoetste lusten laten zich niet tergen, — als zij slapen, laat hen rusten; ik spreek hier uit eigen ervaring, want in den aanvang mijner verbetering, toen ik hoogmoedig werd op mijne zedelijke krachten, heeft mij dit helaas! ook dikwerf bedrogen.

somtijds jaren lang daarna boeten moet voor eenen vroeger beganen misstap; dit laatste heeft echter ook zijne nuttigheid, want daardoor wordt men als onwillekeurig aan vroeger bedreven kwaad telkens herinnerd. Ook bewaart het ons om tot zekeren ouden en gemakkelijken toestand terug te keeren, namelijk dien, dat men zoo gaarne op den arm van de Godsdienst zoude willen leunen, maar toch zijn' eigen weg zoude willen gaan.

Nu beleefde ik somtijds dagen van de liefelijkste en duurzaamste rust, van de heerlijkste verwachtingen en de schoonste wenken voor de toekomst. Het was mij dikwerf alsof ik maar moest opmerken om gerust te zijn. Met gevoel van dankbaarheid jegens den Eeuwigen, bemerkte ik nu, dat mijn voormalig verlangen naar het bezit van het geloof in de Christelijke Godsdienst, en mijn voorgevoel dat ik hetzelve, ongeacht mijne twijfelingen, eens zeker verkrijgen zoude, bevestigd was geworden; want nu geloofde ik geheel in dezelve; minder door de inspanning van mijn verstand, dan door de gevoeligheid en warmte van mijn hart, en de heiligste inwendige overtuiging, waardoor nu de ijskorst mijner gevoelloosheid geheel gesmolten was.

Door mijnen te gelukkigen toestand, dien ik nu ondervond, kwam dikwijls het denkbeeld in mij op, en bekommerde mij de vrees, of niet het heilig donker van de mystiek, met hare bekoringen, mij bedwelmd hield; doch toen ik scherpelijk mij zelven onderzocht, en duidelijk inzag, dat ik veel wel tevredener dan voorheen was; dat

mijne begrippen thans meer bepaald, mijne denkbeelden meer opgeklaard, mijne uitzigten meer uitgebreid, mijne neigingen meer gezuiverd en de behoeften van mijnen inwendigen mensch geheel vervuld waren, toen riep ik juichende uit: neen, dit is geen zelfsbedrog! — Voorheen kon de minste rukwind het aanvankelijk opgetrokken gebouw van mijn geloof omverwerpen, en al mijn' hoop in rook doen verdwijnen; thans was het gevestigd, als eene rots in zee, tegen dewelke de baren des ongeloofs al schuimende en bruisende zich verbrijzelden. Doch de ziel is hier niet berekend voor lange en hooge verrukkingen, om standvastige oogenblikken van reine en zuivere vreugde te genieten. Deze aanhoudende gelukkige toestand zoude hier ook niet goed zijn voor ons kort verblijf op deze aarde, — onze toestand moet gedurig afgewisseld worden door rampen en teleurstellingen, — kleine vernieuwde misstappen en afdwalingen kunnen ons ook eenen langen tijd van het vermelde verborgen geluk verwijderd houden, schoon deze onze eigenlijke rust niet meer verstoren en deze oefening maakt ons sterk in den strijd, en ongeacht die kleine afdwalingen, drijft de Godsdienst toch altijd weder bij dezulken boven, met haren heilzamen invloed en hemelschen troost (1).

(1) Ja, somtijds schijnen vertrouwen en twijfelmoedigheid, geluk en ongeluk in een verbond getreden te zijn, om dezelve te verstoren, zoo weinig is onze staat hier beneden voor hemelsche zaligheid berekend. Somtijds doorstroomt zij met een' rassche vaart onze ziel, om ons te herinneren aan onzen oorsprong en ons Vaderland.

Dit nam echter niet weg, dat ik mij een' langen tijd gelukkig, o zeer gelukkig gevoelde, en nog op dit oogenblik kan ik mij met een zalig genoegen sommige dier tijden herinneren; doch alle soorten van geestdrift zijn belagchelijk voor hem, die ze niet gevoelt en poëzij, liefde, zelfverloochening en godsvrucht hebben alle denzelfden oorsprong.

Ofschoon ik nu in veel gelukkiger omstandigheden verplaatst was, zoo verkeerde ik echter niet gemeenzaam met mijne militaire kameraden. Zij waren mij, hoe zal ik het noemen, te luidruchtig, te onbezorgd, te vrolijk, en voor zulk eene soort van vreugde was ik niet meer vatbaar (1). Ook stond ik geheel op mij zelven, daar ik noch tot de artillerie, noch tot de infanterie, maar tot een geheel van hun verschillend wapen behoorde, en onze werkzaamheden dus niets met elkander gemeen

(1) En ik kon er toch voor mij zelven en voor andere menschen geene verandering in maken, noch mij zelven in eene vooraf bepaalde houding bewegen. Voorheen had ik veel meer besluiteloosheid en zwakheid van karakter (gelijk ik vroeger bekend heb) aan den dag had gelegd, om mij ten gevalle van een' ander in vreemde plooijen te buigen, of ingeval van lusten en verzoekingen, die mij zelven bekoorden, er aan toe te geven, waardoor gevolgelijk in vroegere jaren, in mijn uiterlijk gedrag, geene gelijkvormigheid konde komen en de meeste menschen zich in mij bedrogen en niet wisten, wat zij van mij maken zouden. Thans was mijne ongeschiktheid, om mij uit zwakheid naar anderen te voegen, zeer groot, en omgekeerd had ik aan openhartigheid en vrijmoedigheid veel toegenomen en aan mij zelven gewonnen.

hadden. — Het zal hun echter in de tijden mijner bedruktheid somtijds niet ontsnapt zijn, dat er iets vreemds in mij omging, en zij zullen wel vermoed hebben, dat mij iets ter neder drukte (1); maar tot hunne eer moet ik vermelden, dat nooit iemand hunner onbescheiden in mij drong, ja dit zelfs nooit van ter zijde beproefde, maar ik integendeel van hen allen zekere achting genoot. — Eenigen tijd lang hield ik ook, om mij eenige afwisseling te bezorgen, eene zamenkomst met de besten hunner ten mijnen huize, waar ik hun onderrigt gaf in eenige deelen der wiskunde; of wij vermaakten ons met de teekenkunst, en ik nam zelve bij den Luitenant OTTERLOO, die een groot muzikant was, onderwijs op de guitarre, hetwelk mij gemakkelijk viel, omdat ik de viool een weinig bespeelde.

Daar mijne toenmalige Landswoning zich op eene rots aan den oever der zee bevond, en dit voordeel uitgezonderd, op niets anders uitzag dan op gemetselde vestingwerken en kanonnen, zoo huurde ik een klein Buitengoed, *Haaij* genaamd, dat wegens deszelfs lommerrijk geboomte, mij zeer bekoorde, hoe zeer het gebouw zelve, in een' ver-

(1) Want schoon een koel en terughoudend voorkomen dikwijls aan de diepste hartstogten ter bedekking kan dienen, zoo verraden zich de meeste gemoederen, zonder dat zij het weten, op duizenderlei wijzen. Men kan daarom in aandoeningen des harten weinig op fierheid roemen; deze heeft bijna nooit plaats, dan wanneer de eigenliefde het van de andere gewaarwordingen wint, terwijl hetgene men altijd weet te bedekken, ook weinig kracht moet bezitten.

vallen staat was. — Deze kleine tuin of plantaadje had het voordeel van rondom door eene bergachtige landstreek omzoomd te zijn, en met vermaak zag ik naar dezelve omhoog; in vlakke landen toch, schijnt de aarde tot geen ander doel geschikt te zijn, dan om de mensch te dragen en te voeden, maar in schilderachtige oorden, vertoont zich de onmiddellijke hand des Scheppers.

In de verkeering vermaakte ik mij nog het meest, in het privaat en vertrouwelijk gezelschap van den Gouverneur CANTZ'LAAR en deszelfs echtgenoote, eene vrouwe van een vast karakter en onwrikbare beginselen. Hij zeide eens: « een verstandig man moet alles uit zijne ziel verbannen, wat noch hem, noch anderen nuttig is. Wij zijn immers hier beneden om vooreerst nuttig, en vervolgens gelukkig te zijn; houden wij ons daar aan."

Hij vereenigde in zich alle de eigenschappen eens bekwamen zee-officiers, alsmede die van een' held, staatsman, administrateur en getrouw waarnemer van alle zijne pligten zoo wel die van mensch als ambtenaar; daarenboven bezielde hem eene onomkoopbare eerlijkheid, en sprak hij onderscheidene talen zeer vloeibaar. Hij verwekte even zeer belangstelling als bewondering en liefde, en had alle zijne driften in zijne magt. Zijne vorige lotgevallen en vroegere zeemansstand gevoegd bij het gevoel van moed en zielskracht, hadden hem als het ware tegen het noodlot verstaald. Hij zoude alles hebben kunnen ondergaan en onder niets bezweken zijn, of bezwijkende nimmer geklaagd hebben.

Nooit was hij luidruchtig, nooit opvliegend. Hij kende wel niets dan de pligt, doch wist door gepaste verschooning, iemand te regt te brengen. Hij sprak over niets het oordeel der verdoemenis uit, gelijk sommige strenge en onverbiddelijke karakters dit gewoon zijn te doen, die wanen, dat het eenige middel van wroeging op te wekken, daarin bestaat, dat zij zich altijd misnoegd toonen. Men moest zich wel volgens zijn oordeel, door het vermogen van den pligt tegen alles verzetten wat den pligt tegenwerkte, doch ongeacht de strengheid jegens zich zelven, en te midden van alle de banden die hij zich zelven had opgelegd, te midden van zijn natuurlijk en aangenomen pligtsgevoel, zag hij echter met gepaste verschooning, waar het met de wet niet streed, op een' ander neder om hem te regt te brengen. In één woord, hij had den hoogsten eerbied voor den pligt, maar beschouwde dien niet uit een bekrompen oogpunt, en pronkte daardoor nimmer met de algemeene beginselen eener overdrevene zedekunde, door elk vermaak voor misdadig uit te krijten, maar hij poogde op te klimmen tot deszelfs oorsprong, welken hij juist overeenstemmend vond, met onze zuivere neigingen, en was niet van gevoelen, dat de pligt ons bestendige opofferingen, zelfs van het geoorloofde, of onophoudelijken strijd vergde. De deugd droeg, volgens hem, in plaats van eene kwelling des levens te zijn, zoo zeer tot ons duurzaam geluk bij, dat men haar als een zeker vooruitzigt op heil konde beschouwen. Door deze zachte en gematigde be-

ginselen gedreven, nam hij, hoe streng ook omtrent zich zelven, nimmer de bekoorlijkheden uit het leven weg.

De Gouverneur CANTZ'LAAR had een' onopgesmukten maar onwrikbaren geest — hij dacht gaarne, en gaf zich de moeite van gezet te denken; eene moeite, die de gelukkige bewoners der Westindiën, wel eens voor overtollig achten, zich troostende met de gedachte, dat de tijd wel alles zal baren, gelijk hun welig klimaat, door de kracht der zon, zijne vruchten voortbrengt. Hij vereenigde met eene aangeborene waarde, de fijnste beschaving der groote wereld; nimmer was hij wrevelig, maar altijd gelijkmatig goed gehumeurd, en door de sterkte zijner denkkracht, werd hij bijna door niets onaangenaam getroffen. In een' vertrouwden kring kwam hij tevens voor zijne persoonlijke gevoelens uit.

De donkere opslag zijner oogen zou al te ernstig geweest zijn, zoo derzelver uitdrukking niet door eene geheel bijzondere minzaamheid, die voornamelijk onder het spreken, zijne trekken opheldere, verzacht werd. In het begin scheen hij niets minder dan woordenrijk doch werd, vooral in een vertrouwelijk gesprek, bij opklimming welsprekender. Hij kon zich zeer goed met de eenvoudigste menschen in denzelfden toon inlaten en zich naar hunne bekrompene denkwijze en meeningen schikken, en ik bemerkte naderhand, dat hij niet alleen uit beleefdheid, maar uit goedhartigheid en zonder opzet een gedrag aannam, hetwelk liefde en vertrouwen inboezemde.

Hij bezat al de fierheid aan zijnen hoogen rang verbonden, en zijn geest was geenszins afkeerig van de nieuwe wijsgeerige denkbeelden, zoo lang hem die slechts opofferingen voor zich zelven voorschreven, want de leer, die elke opvolging der lusten vergunde, zoude hij veroordeeld hebben, al ware dezelve ook van hem, wiens uitspraak het meeste gezag had of in het hoogste aanzien stond.

Hij was uit zijn' aard een vijand van die grove omwentelingen, die de bestaande orde van zaken omverwerpen, doch waar hij dezelve had bijgewoond, of waar dezelve ook was voorgevallen, daar beminde hij de deugd in de beide partijen. De zaak van alle onderdrukten kwam hem billijk voor, en deze edelmoedigheid van aard werd nog door de grootste onverschilligheid in zijn leven verhoogd.

Hij bezat de gave van onderhoud zoo groot als ik ze zelden in die mate door iemand bereikt heb gevonden. Hij sprak zoo wel zonder ligtzinnigheid als zonder schoolsche gemaaktheid, en evenwel schenen het alsof de diepzinnigste onderwerpen, bij hem het eigendom eener dagelijksche verkeering waren; hij was meer verstandig dan geleerd, en om de menschen te leiden, meer bekend met het menschelijk gemoed, dan met de zedelijke grondbeginselen van de Christelijke Godsdienst. Naar mate van het gezelschap, had hij immer eene gepaste kenze voor het gesprek, en was een meester in de ontvouwing zijner denkbeelden; ook was hij nimmer zoo zeer met zijne eigene gedachten bezig,

dat hij het geduld of het bevattingsvermogen van anderen, die medespraken zoude vermoeid hebben. Zijne gedachten vloten stil en onafgebroken daarhenen, als eene volle, rijke bron, terwijl de rede van anderen, die naar onderscheiding in het gezellige onderhoud streefden, dikwerf als een drabbig water sijpelde, en aldra geheel verdween.

Zijn omgang was mij eene bron van de reinste genoegens, die voordeelig op mijn hart werkte en tevens mijn verstand verlichtte. Het eenige waarom ik mij in mijnen voormaligen toestand, nu en dan van hem verwijderde, was, dat ik destijds overal voedsel zocht voor eene onsterfelijkheid voornamelijk gegrond op de openbaring, en juist dit vond ik niet bij hem. Ik bemerkte echter in zijne beminnelijke en verstandige echtgenoote, weder den grooten invloed der deugdzame karakters en voorbeelden op anderen; want zijne gade, die in tegendeel eene echte Christin, zonder dweeperij, was, scheen met een' heilzamen invloed op de denkwijze van den grooten man gewerkt te hebben.

Hij was aanvankelijk Gouverneur van St. Martin, St. Eustatius en Saba, daarna van Curaçao, Aruba en Bonaire, en eindelijk Gouverneur-Generaal van Suriname en alle de Nederlandsche Westindische bezittingen, in welke hoofdplaats hij overleed. — Zacht ruste de edele man, wiens werklust, vast karakter, zucht tot orde en pligtsgevoel, hem altijd eene hooge plaats in de rang der waarlijk verdienstelijke mannen zullen aanwijzen. In Suriname leerde men hem ook voordeelig kennen.

Men leze de schoone en waarachtige getuigenis over hem, na zijn overlijden in de publieke bladen, en men zal met bewondering op hem staren.

Na dezen tijd nu werden ook mijne aardsche uitzigten in alle opzigten veel aangenamer. Voorheen had ik het geluk gehad, bij den Gouverneur-Generaal KIKKERT in de hoogste gunst te staan, en deszelfs volle vertrouwen te genieten, en onder het bestuur van deszelfs tijdelijken opvolger, van wien ik een vriend des huizes was, den Heer VAN STARCKENBORGH, bekwam ik nog een burgerlijk ambt bij mijne militaire betrekkingen: dat van Inspecteur-Generaal der publieke wegen van het eiland. Hierdoor kwam ik tevens zeer in aanraking met de Planters en de Slaven, dewijl deze publieke wegen door de Slaven der Planters op mijne requisitie moesten onderhouden worden; beide, Meester en Slaaf, leerde ik dus naauwkeurig kennen (1).

Immer ging mij het lot des Negerslaafs ter harte, zelfs voor ik nog ooit één gezien had, en alles wat ik gehoord of jaren lang voorheen in de publieke bladen gelezen had, hetwelk eenigzins strekken konde, om hun lot in de toekomst te verzachten, streelde mijn hart, ja, konde mij in zekere geestdrift verplaatsen. Dit medegevoel voor den Slaaf bleef mij immer bij, en werd niet het minste verzwakt, gedurende mijn tienjarig verblijf in de Westindiën. — Ik heb zelve eenige Slaven en Sla-

(1) Tot deze kennis had ik nog bovendien eene dubbele gelegenheid, dewijl alle de Landsslaven en Slavinnen te Curaçao tevens onder mijn beheer stonden.

vinnen in eigendom gehad en had tevens alle de landsslaven en slavinnen onder mijn bestuur en mijne magt, waardoor ik dus in de dagelijksche gelegenheid was, hen van nabij te doorgronden.

De Negerslaaf is een goed menschelijk wezen, wien niets als de vrijheid en de opvoeding ontbreken, om al datgene te kunnen worden, wat de Europeaan waant te zijn (1), maar omdat hij nu

(1) De opvoeding te Parijs van Fransche jonge Negers en Mulatten, uit Martinique, Guadeloupe en St. Domingo, hebben dit voldoende bewezen, en vooral de veerkracht, die zij bij de afschudding van de Fransche heerschappij te Haïti hebben aan den dag gelegd, bewijzen nog duidelijker dezen uitmuntenden aanleg — en dat zij deze vrijheid wisten te waarderen en te handhaven, ongeacht de listige en fraaije woorden van het Fransch bestuur, heeft de ondervinding geleerd. — De schoone letter- en staatkundige opstellen van PETION en anderen — de uitoefening en handhaving der wetten, en de onverbeterlijke inrigting van hunne militaire korpsen, zoo der kavallerie, infanterie als artillerie en genie, alsmede de rijke en smaakvolle kleeding der soldaten — hun schoolonderwijs en eerbied voor de godsdienst, verwekken de hoogste verbazing over zulk een jeugdig volk, wiens aanzijn eerst kort geleden uit het slavendom ontstond. De Adjudant van den Generaal KIKKERT, de 1ste Luit. KIKKERT, en naderhand de kapitein v. RADERS, Adjudant van den Gouverneur CANTZ'LAAR, zijn beiden in Commissie derwaarts gezonden geworden, en hebben mij dit alles medegedeeld als schrandere ooggetuigen en bevoegde beoordeelaars, die evenwel nimmer eenige vooringenomenheid ten gunste der Negers hebben aan den dag gelegd — ik geloof zelfs, schoon ik het niet durf verzekeren, dat eerder het tegendeel bij hen plaats had.

beide moet ontberen, zoo ontbreken hem vele deugden, die de blanke, onder gunstiger omstandigheden, bezit; maar daarvoor kent hij tevens vele ondeugden niet, die genen als aangeboren schijnen, en, ongeacht den slavengeest, die harde meesters in hem konden verwekken, konden zij zijne natuurlijke goedaardigheid niet onderdrukken. — Natuurlijke vrolijkheid, zang, dans en poëzij zijn hem eigen — mag hij deze somwijlen ieder afzonderlijk genieten, dan vergeet hij, dat het lot hem tot een' slaaf doemde, en dat hebzuchtige blanken voorheen, uit zucht tot goud, hem van zijnen geboortegrond wegroofden, als een wild dier opsloten en naar vreemde werelddeelen ontvoerden; doch wat baat het hem, dat wij hem beklagen — geen meêwarig woord is in staat om den last, welken de slaaf torschen moet, eene veêr ligter te maken.

Ik ben geen onvoorwaardelijk of blinde verdediger van den Neger, maar wel van den Negerslaaf, want ik heb hier alles voor mij wat menschelijkheid en godsdienst bevelen.

« Wreede blanke!" — roept hem de Negerslaaf toe — weet gij niet dat ik dezelfde regten op de vrijheid heb, als die de Schepper aan u mededeelde, ben ik niet, even als gij, hetzelfde kind van denzelfden hemelschen Vader? waar vindt gij eenig spoor, zoo in de goddelijke als wereldlijke geschiedenis, dat mij de Schepper tot uwen slaaf doemde? — mijne kleur, die in uwe oogen zoo afzigtelijk is, is geen verwijt; de uwe wordt in mijn geboorteland, dat veel grooter en volkrijker is

als het uwe, voor even ontsierend, ja voor onnatuurlijk gehouden, of aan zedelijke of ligchamelijke ongesteldheid toegeschreven. Weet gij niet, dat de Schepper der wereld verre het grootste deel der bewoners dezer aarde, zwart of bruin geteekend heeft; en dat slechts het geringste deel, slechts de Noordelijke bewoner der gematigde luchtstreek, zich op dit gewaande voorregt kan beroemen. Hebt gij ons sterk gespierd ligchaam, onze welgemaakte leden? weet gij niet, dat als een uwer zich onder ons, in onze voorouderlijke gewesten vertoont, hij ons medelijden wegens zijn zwak gestel inboezemt? hebben wij uwe misdaden en ondeugden? verkwikt gij zoo gastvrij, laaft gij zoo opregt en goedhartig den afgedwaalden reiziger met melk, palmwijn, of met het verkoelend vocht van den kokos? Gij, die u bevoorregte wezens waant, gij Europeanen en meesters der aarde! gij zult eens van uwe misbruikte voorregten en geschonden gezag een' verschrikkelijke rekenschap voor den troon des Allerhoogsten moeten afleggen! — laat ons ongemoeid in onze gelukkige bergen, wouden en woestenijen, wij benijden u uwe vernielende weelde niet, — en gij belijdt daarbij eene godsdienst, die gij zegt dat de beste, de eenige goddelijke is, maar die gij door uwe schandelijke zeden onteert.

Dat ik gelijk alle menschelijke wezens, en dus ook even als gij, eenige zwakheden heb of gewoonten bezit, die u mishagen, daarvan is het slavenwerk, dat ik voor u verrigt in de verschroeijende zonnehitte, die gij in de koele en verkwikkelijke

schaduw uwer woningen ontvliedt en dus niet gevoelt, de oorzaak, alsmede dat gij mijne opvoeding verwaarloosdet, en mij met het dier gelijk steldet: — daarvan is oorzaak, dat gij mij een' God onthieldt, door mij hem niet te leeren kennen — geef ons die godsdienstige en zedelijke voordeelen die gij bezit — neem voor ons de spade in de hand — laat ons in de schaduw der plantaadjen nederzitten, die met ons zweet bevochtigd, met onze tranen besproeid zijn, en dan zullen wij zien, of wij u zoo zullen mishandelen, gelijk gij ons mishandeldet. De Genius der menschheid ziet met verontwaardiging op ons lot neder, en eens zult gij, o onregtvaardige meesters! u met huivering tegen ons verantwoorden; — ik ben een schepsel van de Almagt, dat Hem toebehoort, even als gij, en — dat gij verplet. — Ik ben een wezen dat Hem prijzen wil als gij, en Hem nu nimmer prijzen zal, en daarvan zijt gij de oorzaak! tot in het oor van den Alwetenden schreeuwt ook de laatste kramptrekking van den van een gerukten worm, en beef, het zal, het kan hem niet onverschillig zijn, dat men zielen, die hij schiep, vermoordde (1)....

(1) Ter eere van den Curaçaoschen Planter zij het echter gezegd, dat hij welligt de menschlievendste eigenaar van den slaaf, zoo in de Oost- als Westindiën, is; dit wordt hem wel eens als een gebrek aangetijgd door hardvochtige menschen en voorstanders der slavernij; ja, het is hem zelfs tot nadeel, dewijl de Curaçaosche slaaf, op de markt, zoo te Suriname als elders op de Westindische eilanden, nimmer denzelfden prijs kan opbrengen als een ander, omdat

De jonge volwassene Curaçaosche tuinneger, als hij een' goeden meester heeft en wel gevoed wordt, heeft (zijne kleur en gelaat uitgezonderd) eene schilderachtige ligchaamsvorm. Hij zou voor den beroemdsten schilder, tot een voorwerp van beschouwing, ten voorbeeld van studie, tot een volkomen model van navolging voor zijne meesterstukken kunnen dienen. Doch in de Stad ziet men dikwerf oude en afgeleefde Negers en Negerinnen, met de sterkste uitdrukking der lijdende natuur op het gelaat, die de slavernij er op graveerde. Vooral zijn de zulken diep ongelukkig die meesters hadden, welke ontmenscht en wreed genoeg waren, om als de krachten van den slaaf uitgeput zijn,

---

men zegt dat hij te verwend, te zacht behandeld is, en men dus van zulk een' niet die voordeelen kan trekken, die men van een' ander slaaf heeft. Hierdoor heeft de Curaçaosche Planter echter het groote voordeel, dat zijne slaven niet uitsterven, maar in tegendeel vermeerderen, en dat er zelfs nog uitgevoerd kunnen worden, zonder dat ooit een nieuwe aanvoer plaats heeft, terwijl dit in de Engelsche en Fransche koloniën een droevig uitzigt voor het belang der Planters, in de toekomst, zal opleveren. Waar de voortplanting van een geslacht gestremd wordt, of niet geëvenredigd is aan het versterf, ja, dit niet overtreft, daar verraadt dit een groot lijden en erge mishandeling — daadzaken spreken altijd sterker als theoriën en bewijzen veel meer, en dit laatst aangevoerde is een onwederstaanbaar bewijs; welligt echter, dat dit meerder versterf en gebrek aan nieuwen toevoer uit Afrika den Planter dwingen zal menschlievend te zijn, daar hij, om dit versterf voor te komen, hem beter zal moeten behandelen.

hem dan de vrijheid te geven: dit is eene wreede vrijheid, die alleen het laagste eigenbelang ten doel heeft, om een wezen, dat somtijds een' halve eeuw zijne diensten bewees, niet meer te onderhouden. De Gouverneur CANTZ'LAAR echter is dit nu in het vervolg voorgekomen door het gebod, dat voortaan niemand meer zijnen slaaf de vrijheid mag geven, ten zij hij zich zelven kan onderhouden, of door zijn' meester onderhouden wordt — een schoon bevel voor de ondankbaarheid! — wat toch is de vrijheid zonder gevoel van kracht, zonder dezelve te kunnen genieten, wegens hulpeloosheid, ouderdom, en vorige krachtuitputting — het ware beter, dat de wreedaard, die den slaaf zulk eene onzalige vrijheid verschaft, hem in zee stiet, en den haaijen ten prooi gaf! (1).

Curaçao is eene rots in zee. De plantaarde ontbreekt er in die mate, dat men moeite heeft de noodige diepte voor eene begraafplaats te vinden: moerassen zijn er onbekend, aan welk een en ander, alsmede aan den oostenwind, die er bestendig waait en de lucht zeer verfrischt, de gezonde luchtsgesteldheid van Curaçao toe te schrijven is; want men houdt het voor een der gezondste eilanden in de nieuwe wereld.

Het was voor de ontdekking van Amerika een

(1) De Jood en de Spanjaard hebben echter te Curaçao ook den roem dat zij de Slaven zeer zachtaardig behandelen. Bij den eerste zal dit waarschijnlijk nog een overblijfsel zijn van den indruk van Mozes leer, die zeer ten voordeele der Slaven bij de Israëlieten ingerigt was.

der Caraïbische eilanden, en behoorde kort na die ontdekking aan de Spanjaarden, aan wie het de Hollanders in het jaar 1634 ontnamen; men bemerkt er niet het geringste spoor meer van de oude oorspronkelijke inwoners of Indianen, maar wel nog te Arruba.

Curaçao bezit eene der schoonste havens van het nieuwe werelddeel, veilig voor stormen en orkanen, doch haar handel vervalt dagelijks, en dit verval moet hoofdzakelijk toegeschreven worden aan de verheffing der Spaansche Koloniën tot vrije volken, dewijl daardoor de sluikhandel — de sterkte harer zeevaart en koophandel — geheel in duigen viel.

De Curaçaosche planter is eigenlijk geen planter, zoo als men gewoonlijk daardoor in de Westindiën verstaat, maar slechts dat, wat men bij ons een' landman noemt, die te gelijk landbouwer en melkboer is; want eigenlijke Westindische produkten brengt het land in zulk eenen voorraad niet voort dat dezelve een tak van koophandel uitmaken: de droogte der luchtstreek, en de meerdere vruchtbaarheid der Noord- en Zuid-Amerikaansche Staten, en der overige Westindische eilanden beletten, dat dezelve met een gunstig gevolg op dit eiland kunnen aangekweekt worden, schoon de katoen zich in gunstige regenjaren voorheen door hare goede hoedanigheid kenmerkte; vele sporen van oude Indigobakken leveren nog de bewijzen op, dat deze plant en verfwaar daar ook eens werd voortgebragt, alsmede eenig suikerriet en rum.

De Plantagiën liggen in het binnenland gemeenlijk $\frac{1}{2}$, 1 a $1\frac{1}{2}$ uur, somtijds ook slechts op den afstand van eenige minuten van elkander. Het schaap- en lamsvleesch is er zoo uitmuntend, als het varkensvleesch er slecht is. Het rundvleesch is er in menigte maar niet vet, en visch is er in overvloed en dagelijks verkrijgbaar.

De waarde der Plantagiën heeft slechts eene gewaande of ingebeelde waarde, en rust op een hypotheekstelsel, hetwelk tegenwoordig des planters geluk, en aldaar eene noodwendigheid is, men kan daar als Planter een' kapitale Plantagie van 50, 60 tot 70 duizend pesos bezitten, doch wilde men die tot contanten maken, dan zoude men daarbij $\frac{1}{3}$ ja welligt $\frac{2}{3}$ verlies moeten lijden.

Vele sporen van eenen voormaligen grooten maar nu verdwenen koophandel en rijkdom zijn er nog aan te treffen: hiervan kunnen nog getuigen alle die zoo kleine als groote lusthuizen, die rondom de stad, aan de overzijde (otrabande) en elders in de nabijheid der stad verspreid liggen, maar nu reeds grootendeels in puinhoopen vervallen zijn.

Des Planters rijkdom bestaat voornamelijk in runderen, schapen, geiten, ezels en slaven, waarvan hij zijne inkomsten door den verkoop trekt (1): — door de laatsten laat hij zoo veel mais bebouwen,

(1) Men heeft daar eenige goedbezitters, die tot 7 a 800 runderen en 12 tot 1400 schapen en geiten in eigendom bezaten, doch de aanhoudende droogte der laatste jaren heeft $\frac{3}{4}$ daarvan doen omkomen.

als tot hunne voeding noodig is; in zeer gunstige jaren kan hij daarvan verkoopen, doch meestijds moeten zij van elkander koopen, en vreemde aanvoer is dikwijls noodig; melk en vruchten heeft hij in overvloed. — De ploeg is er onbekend; alle bewerking van den grond geschiedt met de sjap, een' soort van kromme spade.

De oranjeappel van Curaçao is de beroemdste uit de geheele Westindiën, wegens zijnen geurigen smaak, even als de sina'sappel van Portorico, die te Curaçao dikwijls wordt aangevoerd, de smakelijkste, sappigste en fijnste is, waartegen die, welke in ons Vaderland uit Portugal en Spanje worden aangevoerd, als onsmakelijk en van geene waarde te rekenen zijn.

In de liefelijke bosschaadjen van sommige tuinen, en de plantsoenen van banaan- en andere boomen, ziet men uit het voortdurend groen, in alle tijden des jaars, dat het bestaan van den winter, in dit gelukkig klimaat, nimmer is bekend geweest.

De schoonste Meidag in ons Vaderland heerscht daar welligt elken dag onveranderlijk sedert de schepping, en de morgen- en avondstond is er bijzonder liefelijk en verkwikkelijk. Het klimaat verwekt er echter eene groote, ja, eene bijna onwederstaanbare neiging tot traagheid (1), en op den

(1) Deze traagheid heeft echter zijne uitzonderingen en werkt niet even sterk op alle gestellen; want de Secretaris van het Gouvernement, de Heer W. PRINCE, een geboren Creool, is een der werkzaamste menschen die ik ooit ontmoet heb.

middag ziet men zeer weinig beweging, — het schijnt alsof de natuur in die warmere landen de schepselen dan tot eene algemeene rust wenkt, tot op het oogenblik dat de zon, haar hoogste toppunt bereikt hebbende, naar de Westerkim begint te hellen, waarna de maatschappelijke behoeften en zedelijke stormen alles weder in beweging brengen, aan alles weder leven en werkzaamheid mededeelen.

Vele bekende, alledaagsche en heerschende ziekten van het Vaderland zijn daar aan de inwoners geheel, ja zelfs bij name, onbekend. Geene kwijnende, de krachten uitputtende anderendaagsche noch derdendaagsche koortsen zijn daar bekend. De jicht, en hare nog pijnlijker zuster, de podagra, zijn daar verbannen, — zelfs de verkoudheid, de moeder van zoo vele andere ongesteldheden, wanneer dezelve verwaarloosd wordt, en die men zoude zeggen, dat hier geheel te huis moest behooren, dewijl men bij de natuurlijke warmte zoo ligtelijk de koelte zoekt en verleid wordt, om zich onvoorzigtig te ontblooten, wordt daar zeer weinig ondervonden en schaars aangetroffen. — Er bestaat, in één woord, geene eigenlijke landziekte, noch daar te huis behoorende eigendommelijk heerschende ziekte; ik heb er vele oude Negerinnen, over de 90 jaren aangetroffen, en wanneer de blanke Creool er eene matige levenswijze wilde voeren, zoude men welligt hier de gezondste en sterkste menschen van Amerika aantreffen.

De nieuwjaarsdag op Caraçao is berucht; op dezen dag worden die Eilanders als door eene koorts van woelige vrolijkheid en eene razende zucht naar vermaken bevangen, waarvan men elders te vergeefs de voorbeelden zoude zoeken, het carneval te Rome alleen uitgezonderd; en van het luidruchtig vermaak dezer feestvierende nacht laten zich de Curaçaoërs door algemeene noch bijzondere belangen terug houden.

Twee, tamelijk hooge bergen (behalve vele anderen van mindere hoogte) bevinden zich hier, de Tafelberg aan de oostpunt, en de St. Christoffelberg in het westelijk gedeelte van het Eiland. Op den eersten, plat van boven, bevinden zich vele herten, op den anderen, wiens top beklimbaar is, weiden wilde koeijen, die door den tijd van de kudden, waartoe zij behoorden, zijn afgedwaald. Eene wijd uitgestrekte zee, eene oude stad, eene ruïne als tijdgenooten zoo veler eeuwen, die weinig of niets op haar vermogten, verwekken onze bewondering en eerbied, even als deze granietblokken, en maken een treffend kontrast met onze menschelijke vergankelijkheid en broosheid. Doch de grootheid der rijken vergaat, en steden storten tot puin, hoe kan de mensch dan klagen, dat hij vergankelijk en broos zij?

De tegenwoordige bewoners van Curaçao bestaan uit afstammelingen van Spaansche en Hollandsche familiën, die zich daar voorheen ter neder gezet hebben, en uit die van eene vereeniging der blanken met de onderscheidene Negerrassen uit Afrika

aangevoerd, waaruit de Mulatten of zoogenaamde lieden van de kleur ontstaan zijn. Voorts vindt men er Hollanders, Spanjaarden, Portugezen, Amerikanen, Franschen, Engelschen en eenige Duitschers, almede vele nakomelingen van Portugesche Joden, wier voorouders zich hier voor vele jaren gevestigd hebben en waaronder nu slechts nog eenige maar voorheen vele rijke familiën zich bevonden. Hoogduitsche Joden bevonden zich hier voorheen niet — thans bevinden er zich eenigen hunner — geen Jood mogt vóór de vestiging der Zuid-Amerikaansche republiek een' voet aldaar op den Katholijken bodem zetten. — Zij reisden voor hunne koophandelsbelangen echter derwaarts, maar onderwierpen zich dan in schijn aan de uiterlijke plegtigheden der R.-K. Kerk.

De Portugesche Jood is veel beschaafder dan de Hoogduitsche doch de beklagelijkste onkunde in het ware wezen van hunne godsdienst heerscht bij beiden even zeer: naar het ceremoniëel of uitwendig gedeelte van hunne godsdienst of feesten rigt zich werktuigelijk hunne geheele ziel en hierbij bepaalt zich hunne geheele kennis zonder zich om het eigenlijke innerlijke of zedelijke gedeelte, welke het hart verbetert en de ware godsvrucht kweekt, in het geringste te bekommeren; koud en ongevoelig blijven zij bij de schoonste plaatsen uit de Schriften der Psalmen en Profeten. Ik verkeerde met een' hunner, die tot de beschaafdste Israelieten behoorde, en hij wist bijna niets van DAVID, noch van de geschiedenis van Jeruzalem of der Koningen van Juda en

Israel — voor een' Christen was deze kennis minder noodzakelijk, maar als Jood moesten zij, mijns bedunkens, in de geschiedenis en de lotgevallen hunner voorouderen het hoogste belang stellen.

Deze eilanders (ik bedoel hier de eigenlijke inwoners of ingezetenen, den blanken Creool, den afstammeling der vroegere Hollandsche familiën), bezitten een' hun eigene loosheid en schranderheid, en de koopmansgeest is er de heerschende, die welke er den toon geeft. Bij eene beschaafde opvoeding zouden zij uitmunten, en nog, ongeacht dit gebrek, ontwaart men bij menig ruw officier of Hollandsch ambtenaar zekere polijsting, zekere fijnheid en netheid, die hun niet eigen was bij den aanvang hunner komst alhier.

De Creolen (ik bedoel hier weder de blanke inboorlingen, dewijl deze dáár immer eenen van het volk en de slaven, van vrije en gekleurde lieden afgezonderden en ondergeschikten stand uitmaken) vooral de Creolin, als maagd en als vrouw, hebben vele uitmuntende eigenschappen en zijn ten opzigte der kuischheid onberispelijk; (eenige uitzonderingen op dezen regel zijn in alle landen en bij alle volken te vinden) doch de Creool bezit vele ondeugden en gebreken. Dronkenschap, wellust en overspel, zijn daar onder de mannen zoodanig ten top gevoerd, dat dezelve bij hen, als het ware, als geene ondeugden meer beschouwd worden. Jammer dat er dit met zoo veel natuurlijk verstand, gastvrijheid en goedheid des harten, (want dit moet men van hen getuigen), gepaard gaat, want het ver-

paard springen, en daarna in vollen galop voortrennen, dan meent men in alle hare bewegingen een' dier luchtgeesten te zien, die de verbeelding ons al zwevend door het luchtruim schildert.

Doch men gevoelt weldra zekere ledigheid in haar gezelschap. Het gesprek bestaat altijd in ééne vraag en één antwoord, — het wordt niet opgewekt, niet voortgezet. Die rijkdom van gedachten, die de vrouwen zoo gaarne door woorden aan den dag brengen, en die aangename onderhouding, dat steeds als uit eene onuitputbare bron opwellende leven, mist men bij haar — en zekere beschroomdheid, en de fijnere opvoeding, welke haar ontbreekt, zijn daarvan de oorzaak — beiden worden ook al geboren door de eenzaamheid en de afgelegenheid der plantagiën en het gebrek aan goed onderwijs, waardoor zij noch door voorbeeld, noch door voorschriften zich dezelve eigen kunnen maken; — ter vergoeding daarvoor missen zij echter ook die praatzucht en dat ijdel geklap, welke zoo velen onzer vrouwen eigen zijn. — Jammer dat er bij dat schoon ligchaam en die schoone vormen, zoo weinig zucht tot werkzaamheid gevonden wordt — de Westindische luchtstreek is hiervan de oorzaak, die eene onweerstaanbare traagheid doet geboren worden — deze werkzaamheid toch is de ziel van het waarachtig geluk en leven.

Ik heb eenige malen met vermaak hunne bals bijgewoond, want zij zijn hartstogtelijke danseressen, en de danspartijen zijn er zeer menigvuldig, zoo die, welke door den Gouverneur als door bij-

zondere personen en ambtenaren gegeven worden.

Het slanke en teedere lijf der Westindische maagd is een voortbrengsel der Zuidelijke luchtstreek, schoon men ook stoute gestalten (echter altijd welgemaakt) onder dezelve aantreft, die men zeggen zoude, dat in een' Noordelijker en kouder luchtstreek te huis behooren. — Wanschapenen zoo als bij ons treft men te Curaçao niet aan — of zoo er enkele zijn, zijn zij nog altijd dragelijk van gelaat en houding; er zijn enkele eigenlijke schoonheden te vinden, die zulk eene bekoorlijkheid bezitten, dat een engel geen' aanvalliger gedaante zoude hebben kunnen kiezen, om de menschen een denkbeeld van de deugden des hemels te geven.

Wegens de gebreken die de mannen bezitten zou men velen hunner zekere woestheid kunnen verwijten. Voor het overige bezitten zij vele doorslepenheid, welke dikwijls aan trage volken eigen is — hadden zij de vermelde hoofdgebreken niet, dan zoude hun zekere zachtheid van aard eigen zijn, die hen, wanneer het zijn moet, zelfs hunnen toorn doet ontveinzen, zoo als blijkt uit die genen hunner die geene slaven van deze hoofdondeugden zijn.

De zinnelijke genietingen zijn hun meer waard dan de staatkundige belangen, dewijl zij geene onmiddellijke deelgenooten in de beraadslagingen van het vaderland zijn, maar dezelve gelijk alle kleine ver afgelegene Provinciën of Wingewesten lijdelijk ontvangen. Hoe zou ook in een klein volk, bij hetwelk geen militaire loopbaan, noch eigenlijk staatkundige

vrijheid bestaat, die kracht en waardigheid kunnen bestaan, welke bij hen is, van wie zij de wetten ontvangen? De Europeaan moge geboeid zijn aan de behoefte van uitspanningen, maar hij kan ook onafhankelijk zijn door zijn' fiere ziel.

Twee waarlijk groote trekken van menschlievendheid kenmerken deze Eilanders, namelijk, dat zij vele slaven de vrijheid geven (1), waarvan men de vele vrije lieden of kleurlingen, die allen van slaven afkomstig zijn, als bewijzen zoude kunnen aanvoeren (2); ten anderen, dat zij, daar er geene weeshuizen

(1) Hiervan zijn die enkele personen uitgezonderd, die den slaven die onmenschelijke vrijheid geven, die op pag. 86 vermeld is geworden.

(2) Of nu echter deze menschlievendheid, van zoo vele slaven de vrijheid te geven, uit een ander oogpunt beschouwd, staatkundig zij., en de veiligheid der inwoners op den duur bevordert, of met de belangen van het Vaderland overeenkomt, is eene andere vraag. Van de meesten dezer menschen is de opvoeding verwaarloosd en niet de Neger, maar de Mulat is stout, listig, vermetel en daardoor in groote menigte weldra gevaarlijk, terwijl er geen werk genoeg is, om hun gedurig nuttige bezigheden te verschaffen. Metselaars, timmerlieden en kleermakers vindt men veel onder hen, anderen zijn visschers en velen zijn matrozen, doch tot den landbouw begeven zij zich zelden in dienst bij de Planters: — bij eenen mogelijken opstand zouden zij gevaarlijk kunnen worden, of te minsten de oorzaak zijn, dat er altijd eene tamelijke bezetting door den staat op de been moet worden gehouden. Doch dit alles gaat hem niet aan, die uit menschlievende beginselen een' slaaf de vrijheid geeft: de daad blijft altijd edel en groot, voor de gevol-

op dat Eiland bestaan, elkanders kinderen bij versterf der ouders, in huis opnemen, en met hunne eigene kinderen opvoeden. — Uit deze groote daad maakt men hier niets geene zwarigheid: — ja, ik heb het gezien, dat huisgezinnen, die zelve zwaar beladen waren, en het in 't geheel niet ruim hadden, evenwel 1, 2, tot 3 vreemde kinderen bij zich hadden opgenomen. — In mijn Vaderland, waar men zich zoo zeer en ook met het grootste regt op menschlievendheid beroemt, zou echter menig huisgezin, al vrij wat zwarigheid maken om één enkel kind eener bloedverwant, en vooral van een' vreemde ten zijnen huize op te nemen, en met zijne kinderen op te voeden.

De hoogmoed echter om van zuiver bloed, dat is, die onder hunne voorouders geene Negers of Mulatten tellen, afkomstig te zijn, is belagchelijk onder de Creolen. Er zijn op het geheele Eiland welligt slechts 3 a 4 familiën, die zich op de echtheid daarvan beroemen kunnen, en evenwel verheffen zij zich er allen op tegen elkander, dit gewaande en

---

gen moet de staat zorgen, door wijze maatregelen te nemen, die het gevaar kunnen voorkomen; dit gevaar wordt echter vrij wat getemperd door den hoogmoed van den Mulat, die als vrij man waant meer tot de blanken te behooren en schoon van de zijde der moeder het bloed des Negers in hem stroomt, zoo zoude hij wegens zijne afkomst van de zijde des vaders, zich tot de blanken scharen: ook ziet de vrije veelal zelfs met eene soort van verachting op den slaaf neder, en in geval van opstand, gelooft men dus algemeen, dat zij de zijde der blanken zouden kiezen.

267659

waardige voorregt te bezitten. De verdienste beteekent hier veel minder, als deze soort van afkomst of geboorte; en een deugdzaam Mulat, al ware hij daarbij ook nog zoo rijk, beteekent hier veel minder dan een woesteling of dronkaard, als hij dit bespottelijk voorregt bezit. Daarom is ook bij de verschillen onder hen het verachtelijkste scheldwoord tegen elkander: Mulat of Neger. De joden zonderen zij echter eervol hiervan uit, daar zij allen voor echte blanken van een onvermengd zuiver bloed houden, om reden dat de Joden hunne onechte kinderen, bij slavinnen of lieden van die kleur verwekt, nimmer tot het Jodendom inlijven.

Ja, de dwaasheid in de begrippen over Blank of Mulat, gaat hierin nog veel verder dan in Europa in de Middeleeuwen, onder het leenstelsel tusschen den Adel en den vrije. Hiermede paart zich hoogmoed en eene soort van godsdienstig vooroordeel; want tot mijne uiterste verbazing, hoorde ik eens een' anderzins beschaafden en welgezeten Planter de ellendige stelling staande houden, dat de Neger reeds in het Oude Testament door God gedoemd was tot slaaf voor alle de andere bewoners der aarde — ik weet echter niet meer welk bewijs hij aanvoerde, waarop deze uitspraak gegrond was. Ik geloof het stond in betrekking met de afstammelingen van Cham, den zoon van Noach, dat diens nakomelingen alle andere volken dienstbaar zouden zijn. Ik moest waarlijk op de eenvoudigheid en onkunde dezes mans, met medelijden nederzien, en mij tevens bedroeven over de nadeelige

gevolgen dier vooroordeelen, want door dit wangeloof wordt natuurlijk de behandeling van den negerslaaf niet verbeterd, daar er nu eene straf of goddelijk vonnis op hem rust, hetwelk men zich geregtigd waant aan hem te mogen uitvoeren: dit heeft veel overeenkomst met het wanbegrip van vele Christenen, die deswegens ook meenen geregtigd te zijn om den Jood ongestraft te mishandelen.

Te Curaçao is eene Protestantsche, Luthersche en R.-K. kerk en eene Sijnagoge. De gemeenten der beide eerstgemelden hebben zich vereenigd. De Protestantsche kerk staat binnen het fort Amsterdam en is een klein maar net en aardig gebouw. De aanblik van een gebouw der Godheid en zijner dienst gewijd, al bestaat hetzelve ook niet in eenen prachtigen tempel, verheft altijd de ziel — het is eene hulde, door het volk en het bestuur aan de openbare zedeleer bewezen, waardoor men bestendig gelegenheid heeft, zijnen geest van lage en aardsche denkbeelden, door behulp van waardiger gevoelens, omhoog te verheffen.

Ik heb hier ook eenige malen de kerkdienst der Katholijken bijgewoond. In de predikatiën trof ik hier, zoo als in de meeste Roomsche landen, een' soort van overeengekomen stijl en gang van denkbeelden aan; in dezelve moet dus veel eentoonigheid en eenvormigheid doorstralen. Ook zijn de voordragten van den kansel meestal van buiten geleerde sermoenen of voetstoots voortgebragte zoogenaamde leerredenen, die echter buiten kijf voor zulk eene eenvoudige en onkundige gemeente veel nutti-

ger en van heilzamer invloed kunnen zijn, dan de doordachte en welsprekende meesterstukken van onze beroemdste kanselpredikers.

Eene verdraagzaamheid in gevoelens, gelijk die, welke te Curaçao onder de inboorlingen of Creolen heerscht, heb ik schaars elders aangetroffen. Nooit twist men daar over de godsdienst — nimmer haat men elkander deswegens — doch heb ik dikwijls tot mijn innig leedwezen opgemerkt, dat van onze jonge lieden onder de Europeanen (en dit ergerde mij tot in de ziel) somtijds eenigen met opzet de R.-K. kerk bezochten, om, zoo als zij het noemden, zich te diverteren, doch met het oogmerk, om die dienst te bespotten; dit verraadt eenen onverdraagzamen geest in den ergsten graad, die geheel strijdig is met den geest van CHRISTUS leer en zijne eigene handelwijze jegens andersdenkenden. Zulke trekken moeten ons natuurlijk den haat van dat Kerkgenootschap op den hals halen (1). — Zoo de Protestant meent, dat hij een' reiner en verhevener leer belijdt, gezuiverd van menschelijke instellingen of kerkelijke bijvoegselen, dat hij dit al-

(1) Dat dit Kerkgenootschap, als hetzelve de magt had, even eens zoude handelen, en men ons met haat en vervolging in de Roomsche landen gedreigd heeft niet alleen, maar dit ook door de sterkste daadzaken overtuigend bewezen heeft (om van de vele bewijzen slechts dit eene groote, de Parijsche bruiloft, aan te voeren, hetwelk zeker iets meer, dan de geringe bespotting dezer jonge lieden beteekent), welke daadzaken veel sterker zijn dan de bespotting van onze zijde, bewijst niets tegen mijne stelling.

leen bewijze en aan den dag legge door beter gedrag en reinere zeden, maar niet door spotzucht. Spotternij heeft immer verbitterd, maar nog nimmer andersdenkenden overtuigd of verbeterd. Goede en betere zeden moeten hier alleen beslissen, — doch ter eere der Creolen zij het nogmaals gezegd, dat de Europeanen daar te lande zich daaraan alleen schuldig maken, en de inboorlingen zich nimmer onder elkander bespotten, hoe wijd zij ook onderling in hunne geloofspunten mogen verschillen.

Verre de grootste meerderheid van het lager gedeelte des volks, en zonder uitzondering alle Slaven, alsmede de vrije Negers en Mulatten, zijn de R.-K. geloofsbelijdenis toegedaan, maar de gegoede ingezetenen, zoo als de blanke stedelingen en de Planters zijn Protestantsch (1).

De verdraagzaamheid, waarvan ik hier boven gesproken heb, was mede de oorzaak, dat zoo vele Monniken en Priesters, die door de revolutie in de Spaansche koloniën, om hunne gehechtheid aan het Koninklijke huis van Spanje, als balling voortvlugtig rondzwierven, hier een' schuilplaats vonden gedurende mijn verblijf op dit eiland. Ik zag er geestelijken van bijna alle mogelijke kloosterorden. Men moest velen hunner met een innig medelijden, maar tevens met een' soort van bewondering aanzien, zoo zeer lag de verguizing van al het aardsche op

(1) Eenige familien van aanzien, zoo als die van BRIJON en anderen, uitgezonderd.

hun bleek en vermagerd wezen uitgedrukt, en velen hunner zagen er door hun lijden, gebrek en kommer, veroorzaakt door hunne toenmalige voortvlugtigheid, gepaard met eene natuurlijke morsigheid (waardoor de Spanjaard in de geheele Westindiën bekend is), afzigtelijk uit. Velen vertoefden op Curaçao, om er slechts aanvankelijk een' schuilplaats te vinden, waarna de meesten naar de Havannah zijn overgestoken; anderen zijn weder bij het herstel der wetten en der rust, naar de kusten van Zuid-Amerika teruggekeerd. Bij deze terugkomst vonden zij echter een aanmerkelijk verlies in alle hunne bezittingen en vastigheden, en van vele kloosters werd het bestaan zelfs opgeheven, uit mangel aan inkomsten, welke door de republiek tot vestiging van hunnen nieuwen staat verbruikt werden.

Verscheidene dezer kloosterlingen zagen er echter ook zeer ongunstig uit, niet zoo zeer nog wegens hunne uitwendige, slordige kleeding, als wel, dat zij iets hatelijks in hunne physionomiën hadden. Het godsdienstig lijden, de zelfverloochening of de strijd tegen de natuurlijke en aangeborene lusten, dacht mij, moest eerder een' edeler indruk op het gelaat achterlaten, zoodat hetzelve iets verhevens, iets hemelsch ten toon spreidde, dan de ongunstige gelaatstrekken dezer personen. — Doch mogelijk droeg het bruine gelaat van den Spanjaard, de zware en donkere wenkbraauwen en de ingevallen wangen veel bij tot den ongunstigen indruk dien zij op mij veroorzaakten. Doch hoe gaarne vergeeft men dit dezen ongelukkigen niet, die zoo weinig voor

de vreugde dezer aarde bestemd waren, daar toch de blijdschap alleen zoo niet iets belangrijks ten minsten iets aangenaams aan ons gelaat kan mededeelen.

De levenswijze der Monniken en der meeste kloosterlingen, onderstelt of een' zeer bekrompen geest, of de edelste, de onafgebrokenste godsdienstige gezindheid, want hun gansche leven is slechts één doodsbetrachting. Bij zulk een eentoonig bestaan zou vlugheid van denkbeelden eene verschrikkelijke straf zijn; wanneer de maan somtijds haar bleek schijnsel in hunne doodsche verblijven verspreidt, gelden hare komst en haar vertrek voor een tijdperk van gewigt in hun eentoonig leven, en toch zijn deze zwijgende wezens, ook menschen gelijksoortig met hen, wier werkzame ziel zich naauwelijks met alle de woeligheden des oorlogs verzadigen kan. — Voor de minste afwijkingen leggen zij zich wreede ligchaamsstraffen op(1), en de doo-

(1) Het is echter, mijns bedunkens, veel moeijelijker, maar ook veel loffelijker, nuttiger en verdienstelijker, de zonde en ondeugd in het midden eener verleidelijke wereld te wederstaan en te bestrijden, dan een traag en lusteloos leven te leiden, dat door God tot werkzaamheid bestemd was, afgescheiden van elke verleiding, tusschen dikke muren, waar geene aanlokselen tot zonde kunnen doordringen; dat hij, die deugdzaam is, dit door zijn gedrag aan de wereld toone, opdat hij tot voorbeeld voor afgedwaalden en zwakken diene, die door hem en zijn voorbeeld nog tot verbetering kunnen aangespoord worden: — men moet volgens JEZUS uitdrukkelijk bevel zijn licht onder de menschen laten schijnen, en niet onder den domper uitdooven of be-

delijke wegkwijning door den bedorven kloosterlucht ligt op het verbleekte gelaat ten toon gespreid; uiterlijke voorwerpen boezemen hun geen het minste belang in, daar de meeste hunner ordensregelen te streng zijn, om den geest eenige vrijheid te laten. — Zij sluipen langzaam met nedergeslagene blikken daar heen (1);

---

graven. Want wie toch is deugdzamer in het oog van God? hij die midden in de verzoekingen deugdzaam is, of hij die belet wordt dit te kunnen zijn — doch een ieder beproeve hier zich zelven, en, — oordeele niet.

(1) In allen gevalle zijn de kloosters menschelijke of Kerkelijke instellingen, die de Godsdienst van JEZUS CHRISTUS nergens beveelt — al wat men tegen dezelve aanvoert of haar ten laste legt, behoeft zich deze verhevene godsdienst niet aan te trekken.

Eenige kloosterlingen zijn buiten twijfel gelukkig, ik bedoel diegenen, welke door innerlijke vroomheid of door vervolgingen en rampen, welke zij in de wereld geleden hebben, daar eene schuilplaats vonden, of ook zij die door eene natuurlijke vadzigheid der ziel in het kloosterleven behagen scheppen. Doch diegenen, welke eene plotselinge overspannen geestdrift, of eene vlaag van wrevel wegens ondervondene teleurstellingen en vernederingen, tot de keus van zulk een afgezonderd leven bewogen heeft, zijn inderdaad zeer ongelukkig. Het levendigere gevoel ontwaakt weldra weder, en even als de wilde dieren in de gevangenissen, dulden zij slechts met tegenzin den hun opgelegden dwang; maar wat wordt er van de slagtoffers, die door den wil der ouders hiertoe reeds van de wieg af bestemd zijn, zoo als in Spanje, Italië, Portugal en Sicilië dagelijks het geval is onder den adel, waar de oudste zoon alleen het voorouderlijk slot erft, en in de regten des vaders treedt, om den glans van het geslacht op te houden, maar de jongere zoons, zoo zij den mi-

doch hoe ongunstig deze Monniken er ook uitzagen, zoo gunstig en eerbiedwaardig was het gelaat van den Curaçaoschen Katholijken Priester en Pater PERUVANI, die beminnelijk als mensch, vereerenswaardig als Priester was en, die eindelijk nog gedurende mijn verblijf aldaar het offer werd van de krenkingen hem door zijne R.-K. geloofsgenooten toegebragt, en op het eiland Aruba overleed. — Een ander Roomsch geestelijke te Curaçao, die nog in Suriname het slagtoffer werd der vervolgingen eens mans, dien ik niet zal noemen, maar die den

litairen stand niet vrijwillig verkiezen, en vooral een deel der dochters, onherroepelijk van hunne jeugd af tot het klooster verordend worden (*). Wat wordt er nu van dezulke? Waar gelijken zij inzonderheid op, wanneer zij een' aangeboren neiging hebben, om het maatschappelijke leven en de betamelijke en geoorloofde levensvreugde te genieten? Zijn zij niet het levend beeld dier opgesloten zangvogels, die veroordeeld zijn om hun leven in gevangenschap door te brengen? Niets schiet er nu aan deze beklagelijke schepsels over dan een kruipend leven door die verkregen kundigheden te verstrooijen, welke hen, zoo men hen niet van hunne vrijheid beroofd had, tot nuttige sieraden der gezellige verkeering zouden gemaakt hebben; en een maatschappelijk aanzijn is toch zigtbaar het doel des Scheppers met den mensch, en niet de opsluiting binnen kloostermuren.

(*) Ik weet wel, deze kloostergeloften worden door de R.-K. als vrijwillig geschiedende verdedigd, dewijl er zeker proefjaar gesteld wordt, doch wat baat dit in die landen de hoogadelijke dochter, wanneer de wil der ouders en de gewoonte van die landen haar dit reeds hebben opgedrongen of door dweepachtige en vleijende woorden hebben smakelijk gemaakt. — De jonge dochter weet reeds dat het de wil der ouders is — zal zij zich door ongehoorzaamheid, zonder eenigen steun buiten zich zelve, aan die wil ontrekken? door hare onervarenheid en jeugd laat zij zich gemakkelijk overhalen.

de aandoening op, even als na het verlaten van den schouwburg; men heeft zich, zoo het heet, van zijnen pligt gekweten, door onder het tempeldak gestaan te hebben, zonder voor of na de dienst overgehaald te zijn tot gedachten of overpeinzingen, die een streng onderzoek van ons hart en levensgedrag vorderen. Zoo lang dus de Roomsche Kerk den hoogsten prijs zal blijven stellen op die uitwendigheden, en er niet meerder werk van het onderwijs en van een' beter en verstandiger prediktrant gemaakt wordt, zoo lang nog *zekere soort* van boeken van hooger hand en op Kerkelijk gezag alleen nog en bij uitsluiting worden voorgeschreven om in de scholen in te voeren en er de lessen naauwgezet na in te rigten, zoo lang zal er voor elke toenadering van onze zijde een onoverkomelijke hinderpaal bestaan blijven (1). Ik durf echter niet ontkennen, of bij zulk een diep onkundig gemeen, als te Curaçao en elders in Europa, zoo als in Rusland, Polen, Spanje, enz. de strikte opvolging der kerkpligten, want meer wordt van zulke leeken niet ge-

(1) Ik woonde eens de bediening van den Kinderdoop bij, welke plegtigheid aan het huis van een' Protestant, door den Roomschen Pater STOFFEL verrigt werd, doch dezelve ging met zoo vele koude ongevoeligheid en haast gepaard, en de gebeden werden met zoo weinig aandoening binnen 's monds gepreveld, dat de plegtigheid volstrekt geene stichting maar de ongevoeligheid dezes mans in tegendeel, groote ergernis baarde. Hij was echter geen Hollandsch maar een Spaansch priester, die tot de uitgewekenen behoorde en de dienst voor den goeden Pater PERUVANI, die als balling op Aruba leefde, waarnam.

vorderd, hen niet meer tot hunne pligten houdt, dan de overtuiging der waarheid van de Godsdienst zelve, die zij toch niet begrijpen of verstaan (1).

De rede moet men in de godsdienst hoogschatten, even zeer als het gezag in de uitoefening van den pligt — de eerstgemelde zal in de godsvrucht den stouten zondaar in zijne afdwalingen te meer bedwingen. Eene godsdienst moet bovendien het strengste onderzoek kunnen dulden: bevat zij waarheid, zoo zal zij steeds triompheren naar mate dit onderzoek strenger is, en met vernieuwden glans, ongeacht al de aantijgingen van anders denkenden en de lasteringen harer vijanden voor den dag komen en schitteren — bevat zij kinderachtigheden en ongerijmdheden, menschelijke bijvoegselen en instellingen uit den duisteren nacht der middeleeuwen, of van nog vroegere tijdperken,

(1) Het paard is immers ook zulk een sterke en grove prikkel niet noodig om hetzelve te doen voortgaan als den loggen en tragen os. Echter is de ijver en de warmte bij de Katholijken aan den dag gelegd, zelfs voor bijzaken of menschelijke instellingen die wij afkeuren, mij immer nog prijswaardiger voorgekomen dan de koude onverschilligheid van vele Protestanten te Curaçao en elders, en welligt ook zijn de pogingen van een opregt en eenvoudig hart, om der Godheid te behagen, schoon dezelve ook op eenige dwalingen gegrond zijn, deze aangenamer dan een zekere koelheid van gedrag, welke gemeenlijk naderhand plaats grijpt, wanneer wij gereed zijn, heimelijk ons zelven toe te juichen over onze grootere vorderingen in kennis, hoewel wij misschien zoo veel verloren hebben aan *warmte*, als wij aan *licht* gewonnen hebben.

zoo zal zij door dit strenge onderzoek daarvan tevens evenzeer gezuiverd worden; om kort te zijn, elke geloofsbelijdenis, die den scherpsten toets niet durft uitstaan, deugt niet, en eene Godsdienstleer, die dit onderzoek schuwt en vreest, moet den denkenden en beschaafden belijder verdacht voorkomen, en kan slechts aan het onkundig gemeen behagen of den onbeschaafden wilde opgedrongen worden.

Hoe groot de verdraagzaamheid daar te lande onder de Christenen ook zij, zoo verwonderde het mij zeer, toen ik voor de eerste maal de begraafplaatsen bezocht, dat in het rijk der dooden de Protestant niet naast zijnen broeder den Catholijk mag rusten; beiden hebben daar een' afgezonderde rustplaats in den schoot der aarde, even als bij ons de Christenen en de Joden — de Godsdienstige hoogmoed en onkunde van den laatsten duldt ook niet, dat een Christen aan zijne zijde slaapt, — doch wat de wandelaar hier omgekeerd moest treffen, is, dat de meester hier naast zijnen afhangeling, zijnen slaaf rust, en het trof mij, dat men in den dood die ongelukkigen niet van zich verwijderde, die men levende voor een vernederd en verachtelijk menschengeslacht beschouwde, en dat men hun ten minste deze laatste eer bewees. Dit was weder een trek van verdraagzaamheid, die bij den eerstvermelden in eene hooge mate afstak. Alle Slaven zelfs de Protestanten worden op de Katholijke begraafplaats begraven, dewijl deze klasse zonder onderscheid, vooronderstelt wordt tot de Katholijke Godsdienst te behooren.

Nog twee eilanden behooren onder het Gouvernement van Curaçao, namelijk Aruba en Bonaire. Het eerste is meer dan de helft kleiner en het laatste is zoo groot als Curaçao. Aruba drijft handel met de tegenover liggende kust van Zuid-Amerika, welke kust nader bij dit eiland dan bij Curaçao ligt. Met de Indianen van Baai Hoendoe wordt veel handel in vee en muilezels gedreven. Het brengt niets als vruchten en eenige mais voort; Bonaire levert brandhout, zout en Brazilië-hout voor Curaçao.

Gedurende de laatste jaren van mijn verblijf te Curaçao, is er op het eiland Aruba goud ontdekt; de ondervinding zal moeten leeren of de voorraad groot of gering zij. Het goud zelve is van de zuiverste en fijnste kwaliteit en geheel onvermengd met andere metalen — het is geen gouderts dat uit de mijnen of groeven wordt verzameld, noch dat op den bodem van sommige rivieren, die van de bergen afstroomen, gevonden wordt, maar bevindt zich in een woest gedeelte van het noordoostelijk deel van het eiland, in een' sleuf of rooi tusschen twee bergen van twee tot vijf voeten onder de grond, bij grooter diepte vindt men er geene sporen meer van. De meeste stukken hebben de grootte van een' groene erwt of witte boon en daar beneden, schoon ook stukken van 6 tot 8 ponden, en er een van 32 ponden gevonden is: waarschijnlijk is dit goud aldaar door eene Vulcanische uitwerping verstrooid geworden, want het wordt er opgedolven in de form van stukjes gesmolten goud, of zoo als dit metaal uit den smeltkroes

voortkomt. Ik heb hetzelve onderscheidene malen op de plaats zien graven, daar ik den Gouverneur CANTZ'LAAR vergezellen moest, wanneer deze derwaarts reisde, om den voorraad in persoon te wegen, en van den bij de opgraving het opzigt hebbenden ambtenaar over te nemen. Na mijn vertrek uit Curaçao, heb ik niets verder van deze vergravingen vernomen, of dezelve al dan niet aan de verwachtingen voldoen, en de onkosten bestrijden kunnen. De hoeveelheid van den voorraad in den grond voorhanden laat zich door niemand bepalen, zoo als bij eene mijn, waarvan deskundigen de schatten min of meer kunnen berekenen naar den rijkdom der aderen; uit den vreemden aard der zaak kan deze sleuf nog millioenen opbrengen, en kan dit ook met eene geringe hoeveelheid ophouden. Het is intusschen opmerkelijk, dat bij overlevering van Aruba altijd het gerucht uitging, dat aldaar goud gevonden werd, hetwelk zich bevestigde door kleine stukjes van dat metaal, welke er nu en dan gevonden werden; en dat van de oudste tijden af, en welligt voor de komst der Spanjaarden in de nieuwe wereld, dit eiland den naam van Goudland voerde, daar het woord Aruba met een kleine verbastering in het oude Spaansch, deze beteekenis ook te kennen geeft, verwekt tevens eenige opmerking.

Nadat ik nu eindelijk van alle mijne Godsdienstige twijfelingen geheel genezen was, en ik eenen dragelijken ja genoegelijken toestand ondervond, bestormde mij ten laatsten een ander kwaad: het

heimwee, de knagendste aller smarten, die de ziel kunnen verscheuren, greep mij met alle zijne krachten aan, en deed mij eindelijk na een rijp beraad van 3 jaren besluiten, dit eiland te verlaten; — beklemdheid, angst en mismoedigheid zijn deszelfs gezellen en gezellinnen — verkwijning, wanhoop en zelfmoord zijne dienaressen, die zich meest altijd in het onmiddellijk gevolg van dezen wreeden pijniger bevinden (1). Langen tijd heb ik geaarseld om tot dit besluit over te gaan, want in den beginne was de begeerte naar mijn geboorteland niet sterk genoeg, om mijne ziel de noodige krachten tot een onwrikbaar besluit mede te deelen; er zijn oogenblikken waarin men zich alleen voor den beschikker van zijne wenschen houdt, doch ook andere, waarin de gewone loop der dingen alle gevoelens des harten schijnt te zullen overmeesteren.

Van alle zijden werd mij dit besluit en naar hun oordeel ook te regt door mijne opregte goede vrienden ten sterksten afgeraden: huns bedunkens was ik zeer gelukkig, daar er mij naar den uiterlijken schijn niets ontbrak; onnoozele uitspraak, echter alleen op uitwendige omstandigheden gegrond, daar toch het hart, dat diep verborgen heiligdom, het eenig brandpunt van geluk en lijden is.

Op hun sterk aanraden en mijne eigene overwegingen en tegenbedenkingen, vleide ik mij aan-

(1) Van dit heimwee heb ik reeds elders in dit boek gesproken, en tevens geklaagd, hoe het mij gemarteld heeft.

vankelijk ook nog, dat deze zielsziekte mij weder zoude verlaten, doch het tegendeel had plaats, daar zij zich al meer en meer met vernieuwde woede gedurig versterkte, en in krachten toenam. Ik heb er alles tegen gesteld, alles tegen beproefd, wat rede, pligt, Godsdienst en tijdelijke belangen er tegen konden aanvoeren, doch er was niets, niets aan te doen, en toen bezweek ik voor deszelfs geweldige aanvallen, en verzocht mijn pensioen. Het berigt, dat ik hierop ontving, bragt mij op nieuw in eene sterke verzoeking, daar eene vereerende missieve van den Minister van Oorlog mij meldde, dat, indien ik konde besluiten in dienst te blijven, mij alsdan de verhoogde rang van Majoor-Ingenieur werd aangeboden. Dit aanbod, hoe vereerend ook, hetwelk mij bij hoogeren rang ook nog meerder inkomsten bezorgde, met eene verplaatsing naar een volkrijker, grooter en vruchtbaarder oord, de hoofdplaats onzer Westindische bezittingen, namelijk: *Suriname*, konde mij echter nog niet tot de aanneming dier voordeelige en schoone vooruitzigten overhalen. Wat baatte mij overvloed, aanzien, weelde en goud, terwijl ik daarbij onder de verderfelijkste zielsziekte wegkwijnde, ja, dezelve mij toch eindelijk ongeschikt zoude gemaakt hebben tot de uitoefening mijner pligten (1). Ach! ik

(1) Aan het niet aannemen van des Ministers aanbod schrijf ik alle de mislukte pogingen toe, die ik daarna bij mijne terugkomst in het Vaderland beproefd heb, om geplaatst te worden.

moest, ik moest naar het Vaderland terug. Wat beteekent een schoon klimaat, het genot der verbeelding, wanneer de zucht naar dien grond bij den mensch in vreemde landen opkomt! — wordt zij niet voldaan, zoo eindigt zij met den dood, of eene langzame verkwijning. Nog eens, wat beteekent het genot der verbeelding, wanneer men elk oogenblik aan het aanzijn en vermogen eener maatschappelijke inrigting herinnerd wordt, die, naar mate zij meer op zuivere en edele gevoelens gegrond is, des te gebiedender spreekt. Ja, de Vaderlandsche bodem moet iets geheimzinnigs bezitten, dat ons aantrekt, want hoe zeer ik door het heimwee daar heen getrokken werd, zoo waren er echter geene bijzondere genoegens of voordeelen, die mij daar wachtten. Het tegendeel was waar, daar ik denzelven reeds vroeg en in het bijzonder mijne geboortestad reeds sedert mijn 16de jaar verlaten had, en er bij gevolg geene bijzondere vrienden of kennissen had, maar bij mijne terugkomst als 't ware, een vreemdeling onder mijne eigene stadgenooten was: hier verliet ik onder de gunstigste uitwendige omstandigheden en zeer ruime inkomsten een bekoorlijk eiland, waar ik met de achting van alle weldenkenden vereerd werd, om naar een koud en guur land terug te keeren, waar, in vergelijking mijner vorige inkomsten, een gering pensioen op mij wachtte, en ongeacht al deze zoo maatschappelijke als geldelijke nadeelen, werd ik als met geweld naar dien

grond heengedreven (1). En hoe sterk ook mijne vrouw, wederkeerig aan haren geboortegrond gehecht was, (gelijk dit alle Eilanders eigen is, (2), zoo gevoelde zij echter medelijden met mijnen toestand, als zij mij gedurig met het hoofd in de hand zag zitten, als door droefheid verpletterd, mij met moeite zag adem halen, of mij al mijmerend aan den oever der zee zag wandelen, kortom, wanneer zij eene dier onbeduidende bewegingen zag, waarvan zij alleen den sleutel bezat, dan gaf zij zich geheel aan het medegevoel over — de onverschillig-

(1) Deze trek is vooral sommige Zwitsers en Hollanders bijzonder eigen — te vergeefs pogen dezulken voor een' poos behagen te scheppen in uitheemsche zeden — hun hart komt altoos terug tot de eerste indrukken, die zij op den Vaderlandschen bodem inzogen, hunne wenschen en gevoelens zijn altijd weer naar dat land, waar het gebeente hunner vaderen rust.

(2) Het eenzame leven moede, had ik eenige jaren voor mijn vertrek van Curaçao naar eene gezellin in het leven uitgezien en deze gelukkig gevonden in mijne mij nog tegenwoordig dierbare vrouw en vriendin, aan dewelke ik reeds sedert eenige jaren door het huwelijk verbonden ben; doch in de tijden mijner hoogste zielesmart en twijfelingen openbaarde ik zelfs ook haar niets van mijn harteleed, om haar te sparen, door haar eigen geloof aan God niet te vergiftigen en aan het wankelen te brengen (want ik dacht dat een ieder vatbaarheid voor die twijfelingen had, als men ze slechts openbaarde), zoo durfde ik haar ook thans dezen toestand niet ontdekken, want dan zou de stille vrede, die haar meest altijd bezielde, uit hare borst geweken zijn.

heid alleen, die niets weet te raden, geeft niets toe.

Van dat oogenblik af gaf zij zich als een geduldig slagtoffer aan mijn geleide over, en besloot onder de grootste zelfopoffering mij tot den terugtogt te bewegen en mij te volgen.

Zij verhief zich te midden van haar lijden door de opoffering die zij mij deed. « Ik ben aan het lot van uw volgend leven geboeid," zeide zij, « en zal alles met u lijden en dragen. Laten wij op den Hemel vertrouwen," voer zij voort, « ik ben ouderloos, mijne moeder was hier mijn beschermengel op aarde, en sedert zij in den Hemel is, heb ik dikwerf buitengewone ondersteuning, onverwachte troost ontvangen. Ook nu maak ik, door mij aan u over te geven, op die bovenmenschelijke hulp staat. Ik weet het, gij zult haar, die zich aan uw lot wil verbinden, eenigen dank weten, dit offer in uw Vaderland gedenken en daar voor haar waken en zorgen, haar sparen en ontzien!"

Eindelijk ontving ik, na mijn herhaald verzoek, de toestemming tot mijn vertrek, terwijl mij het verzochte pensioen werd toegestaan. Bij het ontvangen van dit ministeriële stuk, maakte de eerste gedachte mij als dronken van vreugde, en ik vond in het eerste oogenblik niet ééne bedenking daar tegen. Doch toen de koorts mijner blijdschap een weinig bedaard was, staarde ik met schrik op den onherroepelijken stap, en toen kwam mij dit vertrek voor, alsof het met Gods wijze bedoelingen strijdig was, daar mij, geheel tegen mijne verwachtingen, ongezocht een beter lot en hooger

rang voor deze wereld werd aangeboden, hetwelk ik tegen Gods aanwijzing versmaadde. Welk een raadselachtig wezen is toch de mensch!

Ik spoedde mij echter om van een der twee Hollandsche koopvaardijschepen, welke in lading gereed lagen naar het Moederland te vertrekken, de kajuit voor mij en de mijnen te huren. Mijne keus viel natuurlijk op het grootste, hetwelk zich in alle opzigten voordeelig boven het andere door hechtheid, sterkte en ruimte onderscheidde. Doch welke middelen ik ook in het werk stelde, mijne pogingen mislukten alle, en hoe ontevreden ik ook ware, ik moest mij vergenoegen met mij aan boord van het kleinere koopvaardijschip te begeven, hetwelk acht dagen later vertrok (1). Wij scheepten ons nu schielijk in, en zeilden kort daarna de haven uit.

En nu vaarwel Curaçao met uwe heerlijke luchtstreek, met uwe liefelijke bosschaadjes, bergen en tuinen, met uwe oranje- en tamarindeboomen, met uwe weelde, uwen rijkdom, uwe slaven en uwe armoede, met uwe schoone en verkwikkelijke morgen- en avondstonden — geliefde plek, liefelijk eiland! neen, ik zal u nimmer wederzien, maar ook

(1) Hoe ontvlamde mijne dankbaarheid jegens God, dat hij mij belet had, met het eerstgemelde schip te vertrekken, want had ik mijnen wil verkregen, dan waren wij eenigen tijd na ons vertrek, allen door de golven verslonden geworden, daar ik terstond bij mijne terugkomst in het Vaderland de treurige tijding vernam, dat de *Zeemeeuw*, met al wat er zich op bevond, vergaan was.

nimmer vergeten. Vele pijnlijke, maar ook vele zoete, ja enkele zalige oogenblikken heb ik op uwen grond beleefd. Ik zal mij u niet alleen dikwerf herinneren, maar ook dankbaar gedenken. Gij zijt mij dierbaar, want ik vond op uwen bodem mijne vriendin, de gezellin in mijn leven, mijne gade, en leerde door u den edelen CANTZ'LAAR kennen, die mij met de opregtste vriendschap vereerde.

Mijne vrouw staarde het eiland met tranen in de oogen aan, als of zij wilde zeggen: vaarwel land vol herinneringen! vaarwel verblijf, waar het leven noch van de zamenleving, noch van de omstandigheden afhangt, waar het gezigt, waar de vertrouwelijke omgang met mijne vriendinnen en gezellinnen mij tot vernieuwing der geestdrift strekte. Ik verlaat u, om dat ik u moet verlaten, doch met weemoed en met de liefderijkste herinneringen zal ik u gedenken, — u nimmer vergeten! Ik verlaat u, om den man, die tot den lotgenoot mijns levens bestemd was en mij ten steun, ten opregtsten vriend verstrekt, te volgen, schoon onkundig van het lot, dat mij op den vreemden bodem bereid wordt — aan hem toch, ben ik door de teederste door de onverbrekelijkste, de heiligste banden meer gehecht dan aan u, schoon ik op uwen grond, de gelukkigste, de zaligste dagen sleet en het land mijner ballingschap mij wenkt. Vaarwel! ik zal u waarschijnlijk nimmer, nimmer wederzien!

Langzamerhand verdwenen de bergen en de kust aan den gezigteinder, en toen wij de uiterste

Westpunt eindelijk geheel uit het oog verloren, en zij den laatsten blik op de verdwenen heerlijkheid van haren geboortegrond geslagen had, ach! toen gevoelde ik een innig medelijden met haar. Zij was te moede, alsof zij al de levensvreugde, ja alle genoegens en genietingen op dien bodem achterliet.

Onze reis was tamelijk voorspoedig, uitgezonderd een' enkelen storm, die hevig was, maar kort duurde. Wij hadden nog twee passagiers aan boord, den Luitenant der Marine DUNKEL en den Heer BOYÉ, oud-Kommandeur van het eiland Aruba, beiden vergunde ik eene plaats in de kajuit. Bij den aanvang van den storm moest alles naar binnen, en de kajuitdeur werd toegespijkerd. Dit was eene akelige vertooning, daar ik, al had het mij het leven gekost, niet van mij konde verkrijgen, om mij daarin te laten opsluiten. Ik bleef dus bij den kapitein en het scheepsvolk op het dek: moest ik vergaan dan wilde ik in volle zee vergaan. Bedenk echter, lieve Lezer! met welk een bedrukt gemoed en beklemde borst, ja met welk eene huivering en ontroering ik daarin de moeder mijner kinderen, en mijne lievelingen, met de passagiers in de kajuit zag nederdalen, welligt om ons nimmer weder te zien, en met elkander op de verschrikkelijkste wijze te vergaan. Mijne vrouw was echter zeer kalm en bedaard, en betoonde den hoogsten moed, bij het grootste gevaar; er lag zulk eene doordringende uitdrukking van vastberadenheid in hare beschouwing der gevaren, welke haar omringden, dat eene diepe bewondering zich bij mijn mede-

lijden paarde. Ook geloof ik, dat een zeer sterk vertrouwen op de Goddelijke liefde, en dat zij ons niet verlaten zoude, haar geheel bezielde, waardoor zij, midden in dezen onspoed, zich fier verhief, en vol vertrouwen op de geregtigheid des hemels in ons ongeval berustte, en op de lijdelijkste wijze zonder weeklagen of angsten zich aan hetzelve onderwierp. De kajuit was nu gesloten — de storm verhief zich hevig, het schip lag geweldig op zijde, en de kiel raakte de oppervlakte des waters — alle de zeilen werden nedergehaald, en de bijlen aangebragt, om in den hoogsten nood, de masten te kappen. De kapitein Clausen een zeer kundig en onverschrokken zeeman bleef zeer kalm — de baren sloegen geweldig over het boord en schokten ons allen die zich op het dek bevonden met veel kracht, doch niemand werd over boord geslagen — deze verschrikkelijke toestand duurde slechts een half uur — de hemel gaf uitkomst, en de storm bedaarde; de gevangenen in de kajuit kwamen op het dek terug, en de vreugde was onbeschrijfelijk — wij die ons op het dek hadden bevonden, waren echter doornat en ijskoud.

Op reis had ik daarna menigmaal de gelegenheid Gods goedheid in zijne schepping op te merken, onder anderen ook in het groote nut van de passaatwinden — wat zoude er van zulke groote togten worden, als vele of gedurige stilte, veranderlijke of tegenwinden, de reizigers op zulke groote togten bejegenden — maar nu waaijen bestendig de geregelde ooste, en weste winden, die ieder erva-

ren zeeman voor zijnen togt of terugreis zeker is, op bepaalde hoogten, ter bespoediging zijner reis te kunnen opsporen en bekomen.

Eenige weken daarna ontmoette ons reeds een Hollandsche loods in het kanaal, en na eene reis van tweeënveertig dagen stapten wij te Amsterdam aan wal.

Daar hoorde ik nu weder die krachtige en in een gedrongene taal spreken, die nog meer denkbeelden aanduidt, dan uitspreekt — ik zag weder die ernstige gezigten, welke zich echter spoedig weder ontfronsen, wanneer diepe gewaarwordingen hunne gewone koelheid en schijnbare achterhoudendheid overwinnen — ik vond weder vermaak in die harten, welke zich niet dan trapsgewijze voor den waarnemer ontsluijeren — kortom ik was weder in mijn Vaderland, en die hetzelve nooit verlaten heeft, weet niet door hoe vele banden het ons dierbaar is — dat land waar zoo vele mannelijke waardigheid bij vrouwelijke eerbaarheid huisvesten — waar huisselijk geluk de band der maatschappelijke welvaart is — in dat land, dacht ik slechts aan Curaçao om het te beklagen. In het Vaderland ziet men overal edele kenmerken eener redelijke inrigting der maatschappij, terwijl in Curaçao de staat en wijziging der zamenleving in vele opzigten niets dan verwarring, zwakheid en onkunde te kennen gaven — in mijn hart maakten de betooveringen eener bekoorlijke natuur, de liefelijke luchtstreek, en de streelendste indrukken plaats voor een diep gevoel van zedelijkheid en ware vrijheid —

hier verruilt men den lossen wensch naar een inbeeld geluk met het trotsch bezit der ware goederen van den mensch. Van Amsterdam reisden wij naar mijne geboortestad Groningen.

' Weg nu met de mijmeringen, riep ik uit, dit is hier op aarde het deel dier zwakke schepselen, die aan hunne bestemming of roeping als mensch en burger eener maatschappij, en de taak of pligt, die hun deze laatste oplegt, niet kunnen voldoen? de man moet in het land zijner vaderen tot hooger bestemming voortgaan, en dat is: doelmatige werkzaamheid. Terstond beproefde ik hier of daar geplaatst te worden, doch stiet overal het hoofd, uitgezonderd bij het kunstmatig gedeelte van het kadaster, waarbij ik tijdelijk geplaatst werd;. doch deze werkzaamheden hielden ras op, daar dezelve voor mijne plaatsing reeds grootendeels waren ten einde gebragt. Nu beproefde ik weder andere pogingen, doch die ook alle de eene na de andere mislukten, dewijl ik in het Vaderland geene vrienden noch kennissen van eenige beteekenis had, die zich mijner aantrokken om mijne belangen te behartigen, door mijne verzoeken te ondersteunen (1).

(1) Dat ik niet hier of daar geplaatst werd, moest mij zoo veel te meer verwonderen, daar mijn voorstel, zoo geheel in den smaak moest vallen van het bezuinigingsstelsel, dat toen door het bestuur werd ingevoerd, en mijn pensioen in de uitgaven der pensioenen, om hoe weinig ook, echter daardoor verminderd werd en ik daarenboven met de beste getuigschriften voorzien verzekerd was, dat ik bij het Gouvernement zeer gunstig stond aangeschreven.

Ik gaf eindelijk den moed daartoe geheel op, maar nu stortte de booze vijand der verveling rijkelijk over mij zijnen geest uit, en toen, doch ook eerst toen werd ik (gelijk ik reeds in de voorrede vermeld heb) een Schrijver, hoe vermetel deze onderneming ook aan mij zelven moest voorkomen.

Onder niet zeer gunstige omstandigheden, heb ik echter, binnen drie jaren tijds, de volgende schriften ten einde gebragt, als: LISETTE en FREDERIK, een tooneelspel. — MAURITS van Werdenberg of de Vrijgeest, eene zedelijke voorstelling onder een romantisch gewaad; het Kerkhof buiten de Heerepoort te Groningen, en deze Weemoedstoonen; behalven eenige Dichtstukjes in onze maandwerken en Muzenalmanak verspreid, — voorts een' stamboom van het Koninklijk Nederlandsch geslacht van Oranje-Nassau, en een' ander van ADAM tot CHRISTUS, schoon deze beide laatste stukken eigenlijk meer tot het vak der schoone kunsten, dan tot de letteren behooren: thans heb ik nog papier, pennen en inkt genoeg in voorraad, doch mijn voorraad om verder eenigzins belangrijke gedachten of ervaringen mede te deelen is uitgeput. Met deze Weemoedstoonen, neem ik alzoo afscheid van den lezer, en verlaat den letterkundigen loopbaan, met hartelijke dankzegging aan het publiek en den kunstregter, dat beiden met zoo veel toegevendheid en geduld op mijne vorige geringe lettervruchten hebben willen nederzien. Nu ik dit een en ander gelukkig ten einde heb gebragt, juich ik mijne eigene standvastigheid en de overwinning van alle de hinderpa-

len toe, waaronder duizenden van mijnen stand tot werkeloosheid des geestes zouden vervallen zijn; mogen al, wat deze Weemoedstoonen betreft, mijne zedelijke vorming, mijne slingeringen tusschen geloof en ongeloof, tusschen licht en duisternis, mijne twijfelingen en afwisselende denkwijze, niet veel uitlokkends voor den gewonen lezer bezitten, als zij slechts voor den eerlijken, den gemoedelijken twijfelaar iets opbeurends bevatten, zal mij dit tot genoegzamen troost verstrekken: ik heb hem in dit geschrift mijn geheel inwendig leven geopenbaard, hem geheel in mijne ziel laten lezen; ik heb hem beleden, dat ik vele struikelingen beging, maar ze nimmer op eenen woesten aard bedreef, noch om anderen daartoe uit te lokken, daar ik in tegendeel een zedig maar verborgen priester van die Godin was, die zoo veel belooft maar zoo weinig geeft, en vooral mij tot loon mijner vereering, nog de verschrikkelijkste wroegingen daarbij bezorgde.

Ik beken hem ook nu nog, nu ik van mijn ongeloof volkomen genezen ben, en aan verderfelijke lusten en uitspattingen paal en perk kan stellen, dat de schriften van den Graaf VAN SALIS, en het heimwee van STILLING nog steeds tot op heden niet alleen blijvende indrukken ten goede op mij hebben nagelaten, maar dat zij de licht en leven wekkende geest voor mijne ziel langen tijd waren en bleven; door hunne innige gemoedelijkheid, hun fijn en teeder gevoel bleven zij de getrouwe aankweekers en bevorderaars van mijn godsdienstig gevoel. Ik werd door hen een beter mensch. De eerste die

onze ziel zoo gemakkelijk tot het hemelsche weet te te stemmen, doet ons wel somtijds in de denkbeeldige wereld leven, maar leert ons ook tevens in de werkelijke handelen, zoo als in de plaats hebbende omstandigheden der wereld, in verhouding met onzen toestand, kan en moet gehandeld worden (1).

De laatste STILLING, die zoo eerbiedwaardig is door zijne deugd, zijne schoone ziel, en eenvoudige vrome zeden, die door zijnen voormaligen nederigen stand en geboorte, tot kleermaker bestemd, maar door de ontwikkeling van zijnen uitmuntenden aanleg en geestvermogens, zich zelven tot christen, tot doktor, geleerde en professor vormde — die door duizenden gewraakt en miskend werd, maar door nog meer duizenden in Duitschland, als het ware aangebeden wordt, en die een nut en een heil onder zijne landgenooten en buitenlands gewrocht heeft, welke als onverwelkelijke kiemen van zedelijkheid en Godsdienst zich in vele nageslachten bij duizenden zal voortplanten — ja, het zedelijk en Godsdienstig nut, dat deze man door zijne schriften gewrocht heeft is onberekenbaar voor de nakomelingschap.

Zijne vrome, Godsdienstige ziel was van allen sektengeest geheel gezuiverd — zijne liefde tot de menschen was eene wereldburgerlijke, of liever eene

(1) Ik bedoel hier in het bijzonder zijne *galerij der heimwee-kruiken*, want VAN SALIS heeft ook onderscheidene staatkundige geschriften geschreven, in zijne betrekking als Staats-Minister, en gedurende de vervolging zijner vijanden, onder zijne landgenooten de Zwitsers, die toenmaals door de Franschen met den geest der valsche vrijheid besmet werden.

veel uitgestrektere, en veel verhevenere liefde — zij was een' echt evangelische liefde, in den uitgestreksten zin van het woord.

Hun beider geliefkoosd onderwerp was steeds over het Goddelijke in den mensch — over de onsterfelijkheid en het wederzien — over het licht en het donkere, waardoor zij mij het leed dezer aarde geheel deden vergeten. Door alles wat mij uit hunnen rijken geest toestroomde, werd ik somtijds te moede, als de jongeren van Emmaüs, want gelijk hun hart, zoo ontgloeide ook somtijds door hunne mededeeling mijn hart in mij, en ik scheidde altijd van hen, als in den geest met hen vereenigd als hun vriend en leerling voor deze aarde en voor de eeuwigheid.

Elke onaangename gewaarwording, elke verdrietelijkheid of teleurstelling kan ik als het ware door hunne hulp en bijstand wegtooveren, dewijl hunne opbeuring mijne geheele ziel verheft, mij een hooger verschiet door hen wordt aangewezen, en berusting en lijdzaamheid geleerd wordt, die met de krachtigste gronden en vertroostingen wordt medegedeeld. Vooral heb ik het hun dank te wijten, dat ik den Bijbel als eene onuitputbare bron, als een onschatbaar boek mogt leeren kennen.

Hunne godsdienstige beginselen zijn onuitroeibaar in mijne ziel geworteld, terwijl zij in het geheim en verborgen aan mijne verdere vorming voortarbeiden.

In mijne verwarde en duistere gewaarwordingen wisten zij een licht te ontsteken, dat nog dagelijks

mijne ziel verheldert. De uren, welke ik aan de Schriften dezer merkwaardige menschen heb toegewijd, zijn mij zoo heilzaam geweest alsof ik in hunnen kring geleefd, en hunne gesprekken genoten had, hunne lessen en vermaningen uit hun eigen mond en uit hun binnenste voortgevloeid had aangehoord.

In één woord, aan deze beide mannen heb ik de leiding op den weg tot hooger en edeler vorming geheel te danken — hunne nagedachtenis blijve mij steeds heilig en onvergetelijk dierbaar (1).

En nu ten slotte nog dit weinige: Mijne aardsche uitzigten zijn thans niets meer, mijne wenschen gering, en mijne hoop voor deze wereld vernietigd (2). Wat toch zou een gepensioneerd officier, die in eenen duisteren, onbekenden en eenzamen toestand leeft, wat toch zou zoodanig persoon voor

---

(1) De Lezer vergeve mij deze kleine uitweiding over, en geringe lofspraak op deze beide menschen. Mijn hart is te vol als ik aan hen denk, en mijne dankbaarheid zonder peil. Hen voor de menschen, mijne broeders, die hunne geschriften nog niet kennen, in een gunstig daglicht te plaatsen, en iets bij te dragen ter bevordering van de lektuur hunner boeken, opdat ook anderen even als ik daaruit dat nut en heil mogen trekken, haalde mij hiertoe over, en was hierin alleen mijne bedoeling.

(2) Mijne laatste hoop was eenigen tijd nog steeds levendig (schoon ik dezelve thans geheel heb opgegeven) dat het Gouvernement, het Provinciaal of Stedelijk Bestuur mijner geboortestad, mij met eenige nuttige taak mogt willen

deze aarde nog kunnen wenschen, welke uitzigten nog kunnen voeden? immers geene; wat is hij door zijnen stand? een niets beteekenend, onbeduidend en vergeten wezen, die voor de maatschappij niet meer deugt, of niet meer in aanmerking komt, en omdat ik hiervan nu overtuigd ben, zoo zal ik mijne nog overige krachten aan mij zelven besteden, meer en meer trachten een mensch — het hoogste in den rang der zedelijke wezens op aarde — te worden, en biddende hopen voor mijne lievelingen en hunne moeder nog eenige jaren gespaard te mogen worden, om hen gedurende dien tijd, tot raadsman en

---

belasten, waardoor ik nuttig bezig had kunnen zijn, daar het mij tot hunne geruststelling, louter om werkzaamheid, en niet om voordeel te doen was. Dat dit laatst aangevoerde de zuivere waarheid is, kan ik ten duidelijkste door een adres dat nog onder mij berustende is, bewijzen, hetwelk ik aan zeker Minister verzond, en hem daarin verzocht, om, *zonder eenige belooning of salaris*, op eene der Bureaux of Afdeelingen geplaatst te mogen worden; doch hoe zeer ik mijn verzoek in de bescheidenste termen had opgesteld, moest mij ook zelfs dit onbaatzuchtig oogmerk mislukken. Bij deze teleurstellingen dacht ik aan de spreuk van zeker wijs Vorst, als hij zegt: »de mensch bedenkt zijnen weg, maar God bestiert zijnen gang;" hierin te mogen berusten is eene mijner dagelijksche overdenkingen, hoe zeer dit overdenken voor zwakke stervelingen op verre na zoo gemakkelijk niet is, als het berusten, daar het hier echter eene school van zedelijke opvoeding is, zoo ontdekken de kinderen uit deze school, somtijds eerst jaren daarna, hoe heilzaam het voor hen was, aldus geleid te worden.

leidsman te dienen, en tot hunnen besten vriend te mogen verstrekken. Ik roep de Godheid niet voor hen aan om aardsche grootheid noch verzadiging van wereldsche goederen, maar smeek dat zij beveiligd voor de verleiding der wereld, eenmaal voor eene gelukkige onsterfelijkheid bestemd mogen zijn. Voor het overige ben ik zoo wel tevreden, als een sterveling dit aan deze zijde des grafs zijn kan. — Stil bewandel ik mijn eenzaam pad en pluk daarop dankbaar elke kleine bloem, die nog voor mijne voeten ontluikt — eene enkele deugd regtvaardigt mij niet meer — eene enkele struikeling doet mij niet meer wanhopen.

SPREUKEN, OPMERKINGEN, BESCHOUWINGEN, OVERDENKINGEN EN ERVARINGEN.

Bemoei u volstrekt niet met de haarkloverijen over zaken die de Godsdienst betreffen, en twist daarover ook nimmer met andersdenkenden; de ondervinding van eenige eeuwen heeft geleerd, dat deze geschillen nimmer verbetering, maar altijd verbittering verwekten, zelfs al had dit onder de verstandigsten der beide partijen plaats: vooringenomenheid, belang, vooroordeel, opvoeding zijn alle onoverwinnelijke beletselen, welke geene bijlegging of vereeniging dulden, want wanneer er meer kennis in het verstand, dan geloof in het hart is, dan ontstaat daaruit niet zelden veel en velerlei kwaad, diepzinnige vragen en geschilstukken worden er opgeworpen, twisten en verdeeldheden vermenigvuldigd. De veroorzaker van den twist wil óf de opgegeven waarheid des anderen tot beoefening óf tot vertooning zijner schranderheid alleen bestrijden; óf hij zoekt het voorwerp van zijne eigene denkwijze, door het aan te prijzen, voor zich

zelven van meer zijden zigtbaar te maken; of, eindelijk, hij streeft er na zijne zoogenaamde waarheid anderen op te dringen. Het eerste geval bewijst, dat men nog geene genoegzaam liberale denkbeelden bezit om de wijze van zien van anderen, onbestreden en ongemoeid te laten; het tweede is een teeken, dat men of ongeschikt of te traag is, de toelichting zijner wijze van zien van verschillende kanten door den vorm zijns geestes voort te brengen; het laatste verraadt of ijdelheid in de bedoeling, of onzekerheid in de overtuiging en het hieruit ontstaande angstig streven, om door de toestemming van anderen, in dezelve gesterkt te worden. Alleen over aangenomen gevoelens, overgeleverde stellingen, en aangeleerde formulieren, niet over wijzen van zien en waarheden, laat zich redelijkerwijze redetwisten of liever: men moest wel zijn eigen gevoelen mogen zeggen, doch er eigenlijk nimmer over twisten, maar aan een' ieder vrijwillig overlaten of hij ons gevoelen wil aannemen, en er zich door overtuigen laten; want de meeste menschen toch zijn ijveriger om anderen te wederleggen, dan om hun eigen verdorven hart en wandel te onderzoeken. Doch het verkieslijkste is nog aan den tijd, de verlichting en beschaving alles over te laten, want eens toch (dit komt met het Goddelijk bestuur der Schepping overeen) moet de waarheid over alles triomferen. De geest des onderzoeks, aan welke uitspattingen zij zich ook moge overgeven, bevordert dit een en ander zeer. — zelfs de omwentelingszucht der natiën, hoe schadelijk ook

in menig opzigt, is hieraan voordeelig geworden. Voor God onberispelijk te wandelen, alle menschen als onze naasten te beminnen, en met kinderlijken ootmoed en hartelijke vreugde alles te doen, wat ons door het standpunt, waarop onze betrekkingen ons geplaatst hebben, als pligt aangewezen wordt, moet alles zijn waar wij boven alles op deze wereld naar moeten streven.

Er zijn gebreken in anderen, die men bij de opregtste vriendschap zelfs niet met de meest mogelijke kieschheid in zijne vrienden durft berispen, en waar over men hen zelfs niet durft onderhouden zonder hen te kwetsen, ja somtijds ten koste der vriendschap; want meesttijds zal de vriend het gebrek ontkennen te bezitten, en uwe liefderijkste vermaning ten kwade duiden.

Naar de uitspraken van ons bekrompen oordeel en doorzigt, speelt het noodlot somtijds met ons op eene wonderlijke en tevens wreedaardige wijze. Naar dit zwakke menschelijke oordeel schijnt het eene magt te zijn, die vrees begeert in te boezemen en alle vertrouwelijkheid weigert. Vaak wanneer men zich het meest aan de hoop overlaat, maar vooral wanneer men het lot schijnt te bespotten, door op het geluk te rekenen, dan mengen de schikgodinnen haren zwarten draad in het weefsel onzes levens en verstoren het werk onzer handen (1). De

(1) Hierbij dacht ik aan NAPOLEON, schoon duizend nietiger voorbeelden in de maatschappij ditzelfde dagelijks bevestigen.

Christen kan echter in dit alles berusten, dewijl hij het minste verschijnsel als het werk eener hoogstwijze Voorzienigheid beschouwt, die zich nooit bedriegt in het waarachtig geluk zijner schepselen.

De vrouwen hebben door de toenemende verlichting en beschaving zekerlijk veel gewonnen, vooral als men deze tijden vergelijkt met die van LODEWIJK XIV, toen de wetten der gezellige verkeering, aan het schoone geslacht eene bij uitstek strenge welvoegelijkheid voorschreven. Aan de Christelijke Godsdienst echter, hebben de vrouwen alles te danken, dewijl deze haar uit den slaafschen toestand, waartoe de oude wereldtijden (en nog tegenwoordig de Mahomedanen en Heidenen), de vrouwen doemden, verlost heeft.

De Edellieden bemoeiden zich voorheen met de wetenschappen niet, dit was hun te laag en te nietig, ja te kinderachtig. Ook schrikten de groote moeite en inspanningen, om dezelve te verkrijgen, hen af, en de noodige vlijt ontbrak hun tevens. Huns bedunkens betaamde het den echten edelman niet meer te mogen weten (en al wat daarboven was zoude hem ontsierd en verlaagd hebben) dan de edele jagt- en rijkunst in den grond te verstaan, den ganschen dag in de bossehen door te brengen, eenige flesschen wijn te kunnen ledigen, des noods een paard op te kunnen toomen en te zadelen, een geweer zonder te knipoogen af te schieten en dergelijke mannelijke oefeningen meer,

welke deze Heeren als hunne eenigste en hoogste bestemming beschouwden. Voor den burger waren de wetenschappen goed, dachten zij, om zich daarmede, ter vergoeding van het gebrek aan geboorte en goederen dezer aarde, bezig te houden. Thans ziet men met vermaak (en daarover moet zich de burger en elk mensch verblijden) zeer gemeenzaam op den deurpost van den ouden edelman, en van menig afstammeling van een oud geslacht, behalven zijn' geslachtnaam, dien van Notaris, Prokureur of Advokaat daar nevens gesteld; voor eenvoudig praktizijn te dienen, daartoe was niet alleen de Edelman maar zelfs de patricier voorheen te hoogmoedig; wat de verlichting en beschaving, en tevens de slechte tijden niet al kunnen uitwerken!!

Terughouding en ingetogenheid bij eene maagd of vrouw, (dikwerf, schoon niet altijd, het bewijs van zedelijke onschuld) werkt op de verbeelding des mans veel gunstiger dan luidruchtigheid of driestheid; het laatste verwekt slechts eenen lagen hartstogt, die ons voor een' korten tijd wegsleept, maar daarna minachting en eindelijk verachting baart. Het eerste verwekt reine liefde en hoogachting; wanneer de wolk der zedelijkheid rondom een vrouwelijk wezen zweeft, beschermt haar dit tegen de aanvallen, waaraan haar tegenbeeld gedurig is blootgesteld, hetwelk naar derzelver onrein genot reikhalst; zelfs hare onbeduidendste woorden, die meestal met eene engelachtige zachtheid gespaard gaan, treffen ons meer dan de schran-

derder en veel meer beteekenende woorden der onzedigheid, waarvan men bij de minste scherpzinnigheid, terstond de onkuische beginselen kan opmerken. De zedigheid is de bekoorlijke sluijer der stille vrouwelijke bescheidenheid, onder welke een ieder die deugden en gevoelens mag vooronderstellen, die zijn hart begeert.

De vrouw naar de wereld boven de dertig jaren, schoon zij ook nog zoo vele bevalligheden bezit, ziet met een' zekere angstvalligheid de ontluikende schoonheid van het bekoorlijke zestienjarige meisje aan. Hare meerdere ervaring, verstand, oordeel en talenten komen haar nu slechts als zoo vele valstrikken, verleidingsmiddelen en geweldenarijen voor, in vergelijking dier onschuldige reinheid van hart, die alleen ongewapend daar staat; zij herinnert zich, doch nu met smart, hetzelfde tijdvak van bekoring en verovering; en dat zij zich al meer en meer de middelen om te behagen uit de handen ziet glippen, is voor de vrouwen, aan welke de godsvrucht ontbreekt, en die slechts der ijdelheid gewijd zijn, een telkens scherper wordende dolk, die haar dagelijks doorpriemt. Bezit echter deze maagd niets dan het zoo vaak benijde, brooze, wisselvallige en nietige voorregt der schoonheid, hetwelk haar door eene enkele ziekte kan ontnomen worden, en waarvan zij door den tijd eens zeker beroofd wordt, hoe zeer is zij dan niet te betreuren, maar boven alles de man te beklagen, voor wien deze schoonheid de valstrik was, die zijn geheel toekomstig lijden veroorzaakte. Hoe

veel voortreffelijker is dan niet eene jeugdige schoone ziel, die al meer en meer toeneemt in schoonheid waarvan zij nimmer beroofd kan worden; vereenigt echter de vrouw beiden namelijk de uit- en inwendige hoedanigheden, dan is zij het beminnelijkste wezen op deze aarde.

O, de mensch heeft zoo weinig noodig, om het dierlijk leven te onderhouden en een' blijden geest te bezitten, en hij heeft zoo veel noodig, om zijne gezondheid te bederven, en een verdrietelijk en ontevreden gemoed te verkrijgen, of liever de matigheid in het genot der spijzen geeft gezondheid en opgeruimdheid, terwijl de onmatigheid de genoegens uit het leven wegneemt.

Er zijn jongelingen, die zeer ligtzinnig het hart eener jonge maagd verscheuren, door haar na de nederigste, vurigste betuigingen, een gevoel mede te deelen, waarvan zij eerst zelven eens tot dit voorwerp blaakten; maar de zucht tot veranderlijkheid verflaauwt hunne liefde. Hij krenkt haar, door haar na de duurste beloften en verzekeringen te verlaten, en — zij mag niet klagen! de mannen weten niet hoeveel kwaad zij daarmede bedrijven, en de maatschappij maakt hun diets, dat het een spel, eene kleinigheid is, eerst eene ziel met geluk te vervullen, om die daarna door wanhoop te verpletteren.

Met den grijsaard moet men geduld hebben, want hij praat als een kind, die waant, dat de oude knoes-

tige eik zich even gemakkelijk laat buigen als een jonge wilgen tak.

Het is zonder twijfel dat de waarheid den Koningen ter ooren moet komen, en door hun tegenwoordig de waarheid te zeggen, moeten de troonen bevestigd worden; maar het is even waar, dat ook het volk de waarheid moet leeren kennen; het volk heeft thans evenzeer zijne vleijers, als de Koningen te voren de hunne hadden, en die vleijers weten thans de waarheid zoo wel te verdraaijen, als haar door hoon te onderdrukken, en door laster te bezwalken. De tijd en de rede moeten dit herstellen, en alleen door de schaduwbeelden van driften en partijschappen te verwijderen geraakt de geest van het volk tot eene ware beoordeeling der zaken, en tot een regt begrip van zijne belangen; menige omwenteling heeft tot verdediging der wettige orde, somtijds een waarachtig, maar veeltijds slechts een schijnbaar doel; maar op het oogenblik, dat zij zegeviert over de zoogenaamde doch dikwijls gewaande schending der wettige orde, zoo moest zij ook uit haren boezem alle die lage eigenbelang-zoekers, welke tot de nieuwe orde van zaken behooren, en eene nieuwe en meestijds ergere regeringloosheid en wanorde willen scheppen, dan welke zij hielpen vernietigen, uit het bestuur verwijderen, of hun ten minste de magt benemen.

Zij, die den worm dikwijls met voeten treden, toen hij nog in het stof kroop, zullen te vergeefs jam-

meren, als deze in een' vuurspuwenden draak verandert, en hen op zijne beurt vertreedt; dan herinnert hij het zich en doet het hen met dubbelde slagen gevoelen, hoe zij voorheen zijn geduld getergd hebben, en hem dikwijls als een' vervolgden otter of zalm in ondiepten joegen.

De kommer, onder welken een fier, krachtvol, zijner hooge waarde bewust gemoed lijdt, treft ons altijd sterker dan het lijden van onbeduidende wezens.

Menig geschenk der eerste liefde wordt dikwerf eenige jaren daarna door veel jammer en ellende opgevolgd, en dan wordt dit geschenk een vreugdeloos aandenken voor hen of haar, die eens bedwelmd door de vreugd, de vreugde schaars meer te gemoet ijlen.

Vele lieden vooral uit den geringen stand trachten zich een voorkomen van gewigt te geven, vooral dan, wanneer zij JOBS boden, of overbrengers van noodlottige tijdingen zijn, welk gewigt hun echter van zelfs reeds ten deel valt, uit den aard der tijding zelve. Zij zorgen er ook opzettelijk voor, om toch vooral hun verhaal met geene zachte kleuren te teekenen; en zijn zij zelve bij het geval tegenwoordig geweest, dan spreken zij breedvoerig van de gevaren, welke zij ontsnapt zijn en wat zij dan niet al aan hunnen moed, ervaring, ijver en schranderheid te danken hebben en er aan toeschrijven.

« Der Mensch ist gut, aber die Menschen sind böse," zeide SCHILLER eens. Dit zelfde kan men in zeker zin van den Priester en den Priestergeest zeggen. De Priester alleen en op zich zelven beschouwd is achtbaar zoo voor den Jood als Christen; maar gezamenlijk of in menigte beschouwd, wordt er door of onder hen somtijds een geest geboren, die eene zeer hatelijke gedaante kan aannemen, en zeer verderfelijk in deszelfs uitwerkselen kan worden. Deze slechte Priestergeest vermoordde ook eens den Zaligmaker der wereld; deze alleen was hiervan de oorzaak, en niet het volk, dat door de Priesters slechts was opgeruid geworden.

Ja, de menschen zijn goed; ik heb hen nog nimmer slecht gevonden, dan alleen, wanneer zij er belang bij hadden het te zijn; en voor hunne medeburgers nimmer gevaarlijk, dan wanneer hunne wederzijdsche belangen tegen elkander streden. Ten minste mijn hart is nog te gevoelig, en de gelegenheid om waarnemingen in het groot te doen te zeldzaam, dan dat ik de stelling, die NAPOLEON in zijn bestuur, en omtrent zijne ambtenaren in het algemeen aan den dag legde, dat de mensch zoo lang voor slecht moet gehouden worden, tot dat hij overtuigende bewijzen van het tegendeel gegeven heeft, voor waarheid durf verklaren. Heb ik dus in de wereld reeds menig onheil ondervonden, dan is de oorzaak daarvan niet, dat de menschen slecht waren, en ik hen daarvoor houden moest, maar dat ik tot verbetering van mijn lot, of tot het voldoen mijner nei-

ging tegen den geest der maatschappelijke inrigtingen waardoor zij alleen kan blijven bestaan, moedwillig aandruischte, dat het bijzonder belang der menschen met het mijne in tweestrijd geraakte, en ik nog te weinig scherpzinnigheid bezat, om dergelijke botsingen te voorzien, of te veel zwakheid, om dezelve voor te komen, en dus, in één woord, de doelmatigste middelen tot wegruiming van dezelve niet konde of wilde vinden.

Hoe dikwerf wordt welligt onder het Kapucijner kleed, wanneer hij die met hetzelve bedekt wordt een denkend wezen is, de deïst met den Katholijken priester vereenigd, even als onder het gewaad van zoo menig Protestantsch leeraar het geval is, wien het echter veel meer oneer en schande aandoet, dan den eerstgemelden, daar hij door zijne meerdere vrijheid het tegendeel geheel zijn konde.

Het berigt van de persoonlijke verschijning van den Antichrist, kan het Opperhoofd der Kerk niet meer verschrikken, dan het verlies van eenige honderden den rijken gierigaard.

Het konde mij in de tijden mijns ongeloofs dikwijls verteederen, hoe aan menigeen onder tranen van gevoel het H. Avondmaal dikwerf werd uitgedeeld, terwijl ik in de koude duisternis van het ongeloof tot hetzelve niet durfde, of liever om de zuivere waarheid te belijden, geene behoefte gevoelde, om tot hetzelve te naderen.

Het gevoel voor het schoone vooronderstelt een' kalme ziel, eene harmonie in de aandoeningen, welke niet dan aan de deugd alleen schijnt geschonken te worden. — Wanneer de grens der begeerten en der natuurlijke aandoeningen éénmaal overschreden is, zoo is er aan gene zijde daarvan, niets dan verwarring en duisternis en het fakkellicht van het schoone verdooft met de hevigheid der zinnen, die liefelijke overeenstemming der ziel, zonder welke noch gevoel voor het schoone, noch deugd meer bestaan kan.

Stel u een' mensch voor, die aan eene zeer gewigtige en dringende taak bezig is, van welke zijn dood of zijn leven afhangt, zoodanig een heeft natuurlijk geen' tijd om vermaak te nemen. De toestand van zoodanig persoon is juist de stand eens Christens. Wij zijn schepselen van éénen dag, de tijd snelt henen, de eeuwigheid is aanstaande, met nietigheden kunnen of mogen wij ons hier niet ophouden.

Bij eene militaire parade ziet men in de groote hoofdsteden somtijds eene menigte zindelijk doch deftig gekleede mannen en fraaije en zedige vrouwen wandelen. Sommige der eerstgemelden dragen het kenmerk van forsche, vele der laatste die van bescheidene deugden. Heeft dezelve plaats in eene der steden van ons Rijk en speelt men daarbij het bekende Wilhelmuslied, hetwelk alle harten in Noord-Nederland zoo diep kan treffen, dan ge-

voelt de Vaderlander eene bijzondere en aangename aandoening, want de militaire muzijk bezit in het algemeen die eigenschap, dat zij eene mengeling van verhevene gewaarwordingen inboezemt, en eenen invloed bezit, die bij de jeugd ongemeen tot de opoffering des levens aanmoedigt.

Het gedeelte Fransche krijgsgevangenen in Rusland, waartoe ik behoorde, was voor Petrowski bestemd, eene kleine, door PETER DEN GROOTE gestichte, en in het Gouvernement van Laratof gelegene stad. Schoon dezelve niets dan eene opene plaats is, en meer het aanzien van een groot dorp heeft, wordt zij toch eene stad genaamd omdat zij met stedelijke voorregten bedeeld is. De aanblik dezer plaats moest natuurlijk onder ons krijgsgevangenen sterke aandoeningen verwekken: het was immers de plek, welligt voor jaren tot onze krijgsgevangenschap en dus tot ons lijden bestemd. Door vermoeijenissen, ontberingen en koortsen ondermijnd, door kommer, moedeloosheid en gebrek geteisterd, en met verachtelijk ongedierte als bedekt, zonder dat eenig medelijdend gevoel de borst onzer beheerschers ten onzen voordeele verteedert, wat zal er van ons worden? Deze en dergelijke overdenkingen, zullen waarschijnlijk velen mijner lotgenooten hebben bezig gehouden.

Onder het geleide van gewapende boeren, kwamen wij het dorp binnen. De bewoners der hutten kwamen alle uit hunne schamele verblijven, uitgezonderd eenige oude vrouwen, die door hare

hooge jaren, en het gure weder (het was op den 1 Januarij van een' der strengste winters, die de Russen ooit beleefd hadden), werden teruggehouden: met hare afschuwelijke gezigten, geel en rimpelig voorhoofd, gedeeltelijk bedekt door een' vuilen doek, — dien zij in plaats van nachtmuts, om het grijze hoofd gewonden hadden, zoodat zij er als heksen uit de tijden der middeleeuwen, of als tooverkollen uitzagen, — kwamen zij ons echter begluren door de half geopende, kleine vensters; akelig grijnsden zij ons toe en braakten met hare tandelooze monden, en venijnige tongen verwenschingen en vervloekingen tegen ons uit. Andere, eenigzins jongere vrouwen, die er ook niet zeer gunstig uitzagen, gaven hare wraak lucht, door met hare lange, magere armen, allerlei dreigende en onzinnige gebaren tegen ons te maken. Anderen, van eene gematigder denkwijze, verrieden zich door een zeker gemompel en schouder ophalen, en slecht eenige weinige jonge vrouwen en meisjes, die zich ook zigtbaar door gunstiger physionomiën aanbevolen, onderscheidden zich door een' soort van deelneming, die men zoo gaarne geneigd is ten goede te verklaren en medelijden zoude kunnen noemen. De kinderen, waaronder eenigen die nog naauwelijks gaan konden, klapten van vreugde en wraak met hunne handjes tegen elkander, en lieten de Fransche soldaten de tanden zien, met eene uitdrukking van volkshaat en kwaadaardigheid, die op zulke jaren ongeloofelijk scheen. Ons vooruitzigt voor de toekomst scheen hier dus zeer ongunstig te zijn,

en wij vreesden zelfs, voor wij onder dak waren, voor de uitbarsting van nog vijandiger gezindheden. De verbittering was tegen ons allen aanvankelijk, zelfs grooter dan tegen de Turksche krijgsgevangenen, die zij voorheen dikwerf aanschouwd hadden (1).

De Kapitein van het geleide voerde ons vervolgens onder het gillend vloeken en verwenschen der vrouwen en het oorverdoovend geschreeuw en handgeklap der kinderen naar de woning van den Kommandant der plaats, den Overste KRÜGER, een' Duitscher en zeer achtingswaardig man, die meer dan een' halve eeuw in Russische dienst was geweest (2); toen wij stilhielden, barstte de wrevel van den volkshoop, die ons gevolgd was, in nog luider geschreeuw uit, het was als of zij ons toeriepen, en onder de ijsselijkste blikken verweten: ellendigen! gij hebt onze steden verwoest, onze dorpen vernield, onze kinderen, broeders, zonen, echtgenooten en vaders geslacht, en zoo vele duizenden onzer landgenooten, van huis en hof, bed en huisraad, kleederen, vee, ja van alles beroofd.

(1) Dit was niet zonder reden, want de Turken hadden den Russen nimmer zoo veel nadeel toegebragt als de Franschen, daar deze de aanleidende oorzaak van de vernieling hunner aloude hoofdstad waren, en honderden van Russische dorpen door hen ten prooije der vlammen werden.

(2) In dit huis heb ik naderhand vele aangename oogenblikken gehad bij deszelfs echtgenoote en volwassene dochter, die alle Duitsch spraken; aan dezen man was ik ook den dank schuldig, dat hij mij aan den Baron aanbevool, bij wien ik naderhand 22 maanden gelogeerd heb.

Onze eer, onzen naam, onzen roem zoudt gij wreedaards verdelgd hebben, ware de geregte wraak des hemels niet tusschen beiden gekomen; roekeloozen! uwe thans schijnbare gelatenheid en onderwerping is niets dan verachtelijke en gevloekte huichelarij, — weg met u! — o mogten wij thans de tijden der wraak, die onze roemrijke voorvaders tegen hunne vijanden uitoefenden nog beleven, hoe zouden wij dan onze lust aan u bekoelen! hebben daarom onze moeders ons gezoogd, opdat wij lafhartig uw bloed zouden sparen? gij zoudt voor uwe schande, voor uwe eerloosheid en voor uwe opeengestapelde misdaden, die u welligt kwellen, maar waardoor gij gefolterd moest worden, door het leven wenschen te kruipen, gij zoudt willen leven en uw leven willen genieten, het willen genieten even als de wolf, die in de ingewanden zijner prooi wroet, terwijl de dapperen geslacht worden, — neen, dit genot zult gij niet smaken, sterven moet gij, ellendigen! en wel voor dat die wolk daar voorbij de zon gedreven is!" Dit wraakgeroep, dat door de echo der heuvels beantwoord werd, was in staat geweest om de nachtvogels in hunne holen te verschrikken, wier akelijk gehuil om middernacht voor ons van veel minder slechte voorbeduidenis zoude geweest zijn, dan dit geraas der ons omringende menigte.

De Kommandant beval echter stilte en nu zweeg alles, schoon met opgekropte woede. Dit bevel was genoeg, om ons verder voor alle beleediging te beveiligen: een kwartier daarna werden wij bij paren

in de huizen verdeeld; mijn lot- en huisgenoot was een Fransch huzaren-officier, met wien ik bij een' oude vrouw, haren zoon en deszelfs jonge vrouw, in eene armzalige hut gelogeerd werd, waar tevens een jong kalf met ons zamenwoonde. De oude vrouw, de moeder en eigenares der hut, was een kwaadaardig wezen, op wier gelaat men de boosheid van een' der schikgodinnen meende te lezen. Ik werd echter schielijk uit mijne ellende verlost, doordien ik op aanbeveling van den Kommandant bij den Baron DMITRI MICHAELITZ KIREEW als een zoon des huizes werd opgenomen; van toen af werd ik met dit volk verbroederd, ik legde mijne vooroordeelen tegen hetzelve af, gelijk het de zijne tegen ons krijgsgevangenen ook allengskens begon af te leggen, en ik leerde eindelijk dezen landaard tot mijn grootste genoegen kennen; dankbaar zal ik het immer gedenken en dikwijls roep ik in de eenzaamheid, wanneer ik mij dit land en dit volk herinner, als het ware in geestdrift en zegenend uit: O Scythië! o Moscovië! zijt van mij gegroet, zijt van mij gegroet, overwinnaars der Turken! onverwinnelijke Burgt tegen de invallen der Tartaren en andere woeste volken! Wees gegroet gij trotsch en vruchtbaar gewest met uwe rijke korenvelden, uwe voortreffelijke landsdouwen en onmetelijke bosschen! — gij zijt het beeld eens fieren leeuws, een sterke voormuur tegen de ligtzinnigheid en de valsche verlichting, die de beschaafde volken bedreigen, de troonen doen beven, de wetten vertreden, de godsdienst ondermijnen, en de goede trouw verbannen. Wat kan, wat zal er

van uwe reuzenkracht in de toekomst worden! — groot en moedig volk! het juk uwer lijfeigenschap moet u, wanneer gij daartoe de rijpheid hebt verkregen, nog slechts ontrukt en uwe godsdienst van hare dwalingen en menschelijke bijvoegselen gelouterd worden, (want beide vernederen u, onder beiden gaat gij nog gebukt), dan eerst zal uwe beschaving en met dezelve uw krachtgevoel doorbreken, en gij door de bronnen in u zelve, door uw natuurlijk en zedelijk vermogen, wanneer gij daarbij de deugd eerbiedigt, en de godheid op eene haar waardige wijze huldigt; eenmaal het gelukkigste en beroemdste volk op deze schoone aarde worden.

Mij dunkt, ik hoor u nog, o krachtvolle Muskoviet! wien de dichtkunst zoo eigen en aangeboren is, op uwe kar door het eenzame woud of rijke korenveld rijdende, zingende het lied der min, uwe eerste of vroegere liefde toegewijd! Moest ik al door een' geweldenaar — met zijn ongevoelig en ijzeren gelaat, wiens naam door den menschenvriend met huivering gedacht en door zoo vele vaders en moeders onder tranen en verwenschingen uitgesproken wordt — met duizend duizenden op uwen bodem gesleurd worden, toch zegen ik u, o dierbaar land! omdat ik de deugd der gastvrijheid zoo weldadig in uwe gewesten ondervond. Wees ook gij van mij gegroet, o DMITRI MICHAELITZ KIREEW, met al de uwen. Wees gij bovenal gezegend, eerbiedwaardige ANNE (1), moeder van zulk een tal-

(1) De namen hier vermeld zijn die van mijnen vriendelijken gastheer, zijne gade en kinderen.

rijk en beminnelijk kroost! gij waart immers mijne moeder, — en gij waart ook mijne zusters en broeders, o fijngevoelige PROSCOVIA, bevallige NADJESDA en scherpzinnige CATINKA, NICOLAAS en ALEXANDER (1)!

Ach! de mensch is slechts een vreemdeling op aarde, de toonen der vreugde passen hem niet. Dat hij het pelgrimslied zinge, het lied der uitzigten, het lied der hoop en verwachting: dat hij het zinge, zij het met den traan der weemoed in het oog, doch dat hij moed houde, en op den onzigtbaren leidsman vertrouwe, dan zal hij nimmer door moedeloosheid, onder de vermoeijenissen der woestijn bezwijken, maar immer hier of daar onverwachts eene bron aantreffen, die hem laaft en verkwikt en tot het verder vervolgen der reis zal sterken.

Onze wil heeft somtijds gronden, die zij dikwerf vrij vermetel aan het geweten als echte munt opdringt. Het geweten moet dezelve dikwerf van den eersten als een morrende koopman, tegen wil en dank aannemen, om niet in onmin met een' goeden kalant te geraken, ofschoon hij meer dan twijfelt dat het geld valsch is.

De spreuken der wijzen zijn welriekende bloe-

---

(1) Men noemt nog in Rusland, gelijk in de oude Oostersche en voorvaderlijke tijden, de personen, hoe hoog verheven in aanzien en geboorte, bij hunne voornamen.

men, op den mesthoop van het leven gezaaid, doch wier geuren dikwijls van geene kracht zijn, en dus zonder uitwerking blijven, dewijl zij door de krachtiger uitwasemingen van den laatstgemelden verzwolgen worden.

Een beroemde Duitscher zegt: De akademische vriendschap is wel teeder en vurig, maar wanneer zij niet door de deugd en de wijsheid bestierd wordt — en hoe zeldzaam is dit het geval —, dan is zij geene vriendschap meer, maar eerder eene zamenzwering, om gezamenlijk in de ondeugd te willen uitspatten. Hoe menig jongeling van den uitmuntendsten aanleg heb ik door dien vuurstroom zien medeslepen, en, voor altijd te gronde gaan! Hoe velen die wegens schulden de stad verlaten moesten, soldaat, komediant of landlooper worden, en hunne ouders, vrienden en bekenden daarna niet onder de oogen durfden komen, en zoodoende voor de eerstgemelden, na hen somtijds jaren lang te hebben doen verkwijnen, met eene moordende hand den kuil groeven, waarin zij eensklaps of langzamerhand nederdaalden. Een losbandige zoon, die alle banden verbreekt en nimmer berouw gevoelt, is, wanneer zijne ouders nog leven, een vader- en moedermoordenaar.

De ondeugd is de grootste beleediging der menschheid; wij zijn het aan onze medemenschen verpligt, deugdzaam te wezen: door het niet te zijn maken wij ons bij allen schuldig.

Hij die zich gewent om zich altijd in den atmosfeer van harmonische maatgeluiden te bewegen, wordt eindelijk even als de romanlezer voor de wanklanken der wereld ongeschikt en onbruikbaar. Wij moeten ons hier niet geheel aan het ideale toewijden, dewijl dit niet op de aarde te huis behoort en ons voor deze wereld slechts ongeschikt maakt, ja ons voor dezelve bederft en eindelijk diep ongelukkig maakt. — De wereld te nemen zoo als zij is, en zich door een' reinen levenswandel voor een' betere te bereiden, door God te aanbidden en te dienen, en de menschen lief te hebben, dit is het hoofddoel onzer bestemming.

De thans in Europa heerschende ongeloovige partij, of de vijanden van het Christendom, stelt, niettegenstaande hare heimelijke bezorgdheid over haar eigen bestaan en haar gevoel van zedelijk onvermogen, thans alles in het werk, om zich een' schijn van invloed te geven, alsof zij in het geheel niets vreesde en haar geen gevaar konde dreigen. Daarenboven snoeft zij zeer op hare krachten, dat is: op de tot hare beschikking staande schriften van bij hen beroemde wijsgeeren en dichters, en op de gehechtheid der menschen aan het zingenot en het vermaak; maar meer nog grondt zij zich op de inwendige bedorvenheid van den mensch en de valsche wijsbegeerte van onzen tijd. Al wie echter in de gelegenheid geweest is den geest hunner geschriften te leeren kennen, en de soort van menschen, die hunne beginselen aanhangen, — welke

in eene zeer ongelijke en ten hunnen opzigte zeer nadeelige verhouding, tot het beter denkende en godsdienstige publiek staan, — zal niet veel groots van dien kant verwachten; maar ook van de massa der natie staat geene luisterrijke toekomst ten behoeve der voortplanting des ongeloofs, en hunne verspreide stelsels te wachten, daar een volk in het algemeen nimmer zonder het geloof aan een' God bestaan kan, en er nog geen voorbeeld, sedert de Schepping in de wereld bestaat, dat één enkel dorp, uit vrijwillige en beredeneerde Godlooche-naars bestond.

Het moge dan de ongeloovigen van den dag gelukt zijn, een' kleinen hoop door de bekende kunstgrepen, en door het schilderen eener gouden eeuw, één oogenblik tot hunne belangen over te halen, maar welke soort van menschen zijn dit? en toch beginnen verre de meesten hunner aanhangers de oogen te openen, en in te zien, dat men hen slechts misleid heeft; dat achter alle de schoonklinkende woorden en valsche sluitredenen, en achter de zoo hoog geroemde verlichting, beschaving en het menschengeluk dat zij schijnen te bedoelen, slechts heerschzucht en dwaling, en even als bij de meeste demagogen slechts hebzucht of deelgenootschap in ongebondenheid en andere bijoogmerken, het verborgen doel is, en het hun evenmin, als de laatstgemelden om het heil des volks te doen is, maar om met eenen valschen wijsgeerigen hoogmoed, den naam te hebben, dat zij het menschdom geleid en bestuurd hebben, om als

de scheppers van het aangebragte licht beschouwd te worden, die het bijgeloof en de dweeperij van de aarde verdelgd hebben. Doch het gebouw der ongodsdienstigheid gewijd steunt, en heeft immer gesteund op de zwakke grondzuilen der zedeloosheid, ongebondenheid en verachting van het hoogste Wezen, zoodat het voorzeker vroeg of laat zal instorten, wanneer het slechts aan zijn' eigen bouwvalligheid wordt overgelaten. Deze partij heeft zich immer alleen door kunstige begoochelingen en door het vleijen der zinnen weten te verheffen, hetwelk immer een harer voornaamste hulpmiddelen bevatte om zich staande te houden, dewijl zij zich met sommige verschijnselen, die daar uit geboren worden geluk wenscht, nietige gebeurtenissen als behaalde overwinningen beschouwt, en zij daarin een' nieuwen waarborg voor haren invloed waant te vinden. Doch nimmer nog zijn zij meester van het slagveld geweest. Het is wonder dat hen dit niet verdrietelijk maakt en dat deze coryphеën van het ongeloof het tot nu toe gedragen masker niet afrukken, en openlijk naar willekeur en heerschappij trachten, kortom, al die fouten begaan, en al die onbekwaamheid in het besturen der gemoederen toonen, welke ook ten allen tijde, het onderscheidende kenteeken van de volksmenners, en radicalen in het staatkundige geweest zijn.

Wat behoefte voor de menschelijke natuur is: God en de onsterfelijkheid (en deze behoefte heeft God zelf onverdelgbaar in den mensch geplaatst),

in eene zeer ongelijke en ten hunnen opzigte zeer nadeelige verhouding, tot het beter denkende en godsdienstige publiek staan, — zal niet veel groots van dien kant verwachten; maar ook van de massa der natie staat geene luisterrijke toekomst ten behoeve der voortplanting des ongeloofs, en hunne verspreide stelsels te wachten, daar een volk in het algemeen nimmer zonder het geloof aan een' God bestaan kan, en er nog geen voorbeeld, sedert de Schepping in de wereld bestaat, dat één enkel dorp, uit vrijwillige en beredeneerde Godloochenaars bestond.

Het moge dan de ongeloovigen van den dag gelukt zijn, een' kleinen hoop door de bekende kunstgrepen, en door het schilderen eener gouden eeuw, één oogenblik tot hunne belangen over te halen, maar welke soort van menschen zijn dit? en toch beginnen verre de meesten hunner aanhangers de oogen te openen, en in te zien, dat men hen slechts misleid heeft; dat achter alle de schoonklinkende woorden en valsche sluitredenen, en achter de zoo hoog geroemde verlichting, beschaving en het menschengeluk dat zij schijnen te bedoelen, slechts heerschzucht en dwaling, en even als bij de meeste demagogen slechts hebzucht of deelgenootschap in ongebondenheid en andere bijoogmerken, het verborgen doel is, en het hun evenmin, als de laatstgemelden om het heil des volks te doen is, maar om met eenen valschen wijsgeerigen hoogmoed, den naam te hebben, dat zij het menschdom geleid en bestuurd hebben, om als

de scheppers van het aangebragte licht beschouwd te worden, die het bijgeloof en de dweeperij van de aarde verdelgd hebben. Doch het gebouw der ongodsdienstigheid gewijd steunt, en heeft immer gesteund op de zwakke grondzuilen der zedeloosheid, ongebondenheid en verachting van het hoogste Wezen, zoodat het voorzeker vroeg of laat zal instorten, wanneer het slechts aan zijn' eigen bouwvalligheid wordt overgelaten. Deze partij heeft zich immer alleen door kunstige begoochelingen en door het vleijen der zinnen weten te verheffen, hetwelk immer een harer voornaamste hulpmiddelen bevatte om zich staande te houden, dewijl zij zich met sommige verschijnselen, die daar uit geboren worden geluk wenscht, nietige gebeurtenissen als behaalde overwinningen beschouwt, en zij daarin een' nieuwen waarborg voor haren invloed waant te vinden. Doch nimmer nog zijn zij meester van het slagveld geweest. Het is wonder dat hen dit niet verdrietelijk maakt en dat deze coryphеën van het ongeloof het tot nu toe gedragen masker niet afrukken, en openlijk naar willekeur en heerschappij trachten, kortom, al die fouten begaan, en al die onbekwaamheid in het besturen der gemoederen toonen, welke ook ten allen tijde, het onderscheidende kenteeken van de volksmenners, en radicalen in het staatkundige geweest zijn.

Wat behoefte voor de menschelijke natuur is: God en de onsterfelijkheid (en deze behoefte heeft God zelf onverdelgbaar in den mensch geplaatst),

kunnen zij nimmer, behalven bij verworpenen, het onderste boven keeren, en deze zijn buiten dien reeds verloren, en genoeg te beklagen. Juist door deze hoogere en heilige behoefte zijn hunne aanvallen niets als een hersenschimmig stormloopen van krankzinnigen op eene onverwinbare vesting.

Nimmer heb ik voortreffelijker en naauwkeuriger schilderij van zulke valsche leeraars gelezen, dan de volgende, schoon zij reeds sedert bijna 2000 jaren bekend, en in de Heilige Schrift te vinden is;

« Dit eerst wetende, dat in het laatste der dagen spotters zullen komen, die na hunne eigene begeerlijkheden zullen wandelen en zeggen: waar is de belofte der toekomst? Want van dien dag dat de vaders ontslapen zijn, zijn alle dingen alzoo, gelijk in het begin der Schepping. En gelijk er valsche profeten onder het volk geweest zijn, zoo zullen er ook valsche leeraars onder u zijn, die verderfelijke ketterijen bedektelijk invoeren zullen, ook den Heere, die hen gekocht heeft, verloochenen, en een haastig verderf over zich zelven zullen brengen. En velen zullen hunne verderfenis navolgen, door welke de weg der waarheid zal gelasterd worden. En zij zullen door gierigheid, met gemaakte woorden van u eene koopmanschap maken: over welken het oordeel van overlang niet ledig is, en hun verderf sluimert niet. Want indien God de heilige Engelen niet gespaard heeft, maar die in het vuur geworpen hebbende, overgegeven heeft den ketenen der duisternis (hoe veel te minder) zal hij diegenen sparen, die naar het vleesch in

onreine begeerlijkheid wandelen en de heerschappij verachten; die stout zijn zich zelven te behagen, en die de heerlijkheden niet schromen te lasteren; daar de Engelen, in sterkte en kracht meerder zijnde, geen lasterlijk oordeel tegen hen voor den Heere voortbrengen. Maar deze, als onredelijke dieren, die de natuur volgen, voortgebragt zijnde, om gevangen te worden, dewijl zij lasteren, hetgeen zij niet verstaan, zullen in hunne verdorvenheid verdorven worden en zullen verkrijgen den loon der ongeregtigheid als die de dagelijksche weelde hun vermaak achten en weelderig zijn in hunne bedriegerijen als zij in de maaltijden bij u zijn, hebbende de oogen vol overspel, verlokkende de onvaste zielen, beloovende hun vrijheid, daar zij zelve dienstknechten zijn der verdorvenheid. Deze zijn waterlooze fonteinen, wolken, door een' wervelwind gedreven, voor welken de donkerheid der duisternis in der eeuwigheid bewaard wordt; want zij zeer opgeblazene ijdelheid sprekende, verlokken door de begeerlijkheden des vleesches en door ontuchtigheden degenen, die waarlijk ontvloden waren van degenen, die in dwalingen wandelden. (2 PETR. 2 en 3).

Na een' vermoeijenden, langen marsch, ontving ik een biljet van inkwartiering, op een' ouden en vervallen Ridder-Burg, in Oost-Pruissen, waarvan de eigenaar, een rijk edelman, in Koningsbergen woonde, doch dezen Burg nimmer bezocht. Ik reed met mijnen bediende het voorplein op. Hoe stil

en eenzaam hier ook alles was, zoo was het mij alsof de geest van den eersten stichter des Burgs mij ontmoette; het was mij alsof ik nog het geblaf der jagthonden en de toonen der jagthoorns hoorde. Toen ik den Burg al meer en meer naderde, vond ik van den voorgevel de deuren en vensters gesloten, en gras tusschen de steenen op het ruime plein, waar eens zulk een druk gewoel had plaats gehad, wanneer de vrolijke jagers des morgens ter jagt gingen, of des avonds huiswaarts keerden. Het blijde blaffen der ontkoppelde honden, het gejuich der jagers, de hoefslag der paarden, de blijdschap van den ouden ridder aan het hoofd zijner talrijke stamhouders, dit alles was voor altijd verdwenen! — Mijn toestand was mij op dat oogenblik nog zoo nieuw, dat ik mij voor een oogenblik inderdaad als een' onwettigen of ingedrongen vreemdeling beschouwde, en naauwelijks konde ik mij van het denkbeeld ontslaan, dat een van de krachtvolle nakomelingen van dit stamhuis, aan de poort van den Burg verschijnen, en mij den ingang betwisten zoude. De schamele bewoner, een oude landman, die de gronden gepacht had, en een aangrenzend klein en vervallen vertrek bewoonde, wees mij mijn verblijf in eene der ridderzalen aan, en legde vuur aan. Het rookte echter geweldig in het vertrek, doch ik geloof dat de schoorsteen meer dan half verstopt was, door de menigvuldige kraaijennesten, die zich in hetzelve bevonden. Eindelijk gelukte het mij eene kleine vlam te verwekken. Ik zat mijmerende in het vuur

te staren, hetwelk nu helder flikkerde, en dat ik door bijgebragte doode takken gevoed had, doch bevond mij in eene sombere stemming. Zoo ontstaan, wassen en verdwijnen, dacht ik, ook eenmaal voor altijd alle onze wenschen: zij worden gevoed door kleinigheden, aangeblazen door de verbeelding, onderhouden door den adem der hoop, tot zij eindelijk verteren wat zij ontbrand hebben: en de mensch met zijne verwachtingen, zijne wenschen, zijne hartstogten wordt een ellendige aschhoop!

Ik sliep op een oud ledikant, waarvan de gordijnen door de mot verteerd waren. Het stond nog in de oude eerwaardige zaal, voorheen het tooneel van zoo vele tafelgenoegens der voormalige ridders en eigenaars van het slot. Onder eenige overblijfsels van oud wapentuig, zag men aan den wand vele grove afbeeldingen van de veelsoortige wapenen der verschillende adelijke geslachten, die hier bij afwisseling, hetzij het kasteel bij versterf, of door huwelijk aan hen was overgegaan, gewoond hadden. Eenige oude dik berookte, en met bier en stof bevlekte schilderijen hingen hier en daar in het rond, welke de Ridders en Dames uit den ouden tijd voorstelden, in hunne dagen zekerlijk zeer geëerd en geroemd; gene met vreesselijke knevelbaarden en grimmige gezigten, deze met een zoet lachje op het beminnelijk gelaat, dat als de roozen bloeide, welke zij in hare hand hielden.

Des anderen daags beschouwde ik met gemak den geheelen Burg en wandelde in deszelfs lanen. De

eetklok hing nog in den ouden vervallen Burgtoren, doch was gescheurd en de klepel ontbrak er aan. Zij zal voorzeker dikmaals gebromd hebben als de Ridders van de jagt kwamen of een feest vierden, of de geboorte van een' jongen Ridder of Freule aan de omliggende Burgen en lijfeigenen moest bekend gemaakt worden. De voorgevel van het slot trotseerde nog stoutelijk de hand des tijds, doch een der zijmuren moet den armen pachter zekerlijk dikwijls schrik aangejaagd hebben, zoo zeer was dezelve in een' vervallen staat: dus worstelen twee tijdgenooten met ongelijken kamp tegen de magt des tijds. Den zwakken velt hij neer, de sterkere weerstaat hem eene poos, doch bezwijkt ook weldra. Een herdersknaap liet zich op een paasfluitje (ruischpijp) hooren, doch het was even alsof de treurige toonen, en de eenzame stilte slechts de ijdelheid van den luister der aarde te kennen gaven; nu meende ik de schim van den eersten stichter van dit slot in de wolken te zien, zich bedroevende, maar tevens verwonderd, dat deze bouwval het eenige gedenkstuk zijner toenmalige grootheid zoude zijn, terwijl men zijnen naam reeds vergeten had!

De vertrouwelijke vriendschap tusschen jongelieden van verschillende geslachten wordt zoo ligtelijk eene verschoonende naam voor een ander gevoel, hetwelk hen daarna overmeestert. Wee dan de maagd, het jeugdige, onervarene schoone meisje, bij wie dan zoo ligtelijk de eerste buitenwerken

der zedelijke vesting, die de voorzigtigheid en ingetogenheid rondom de deugd opgetrokken hadden, gesloopt worden door de verwaarloozing eener betamelijke onthouding; ach! daarna worden zoo ligtelijk de binnenwerken ingenomen, ja, die geven zich meesttijds van zelve vrijwillig op genade over, vooral dan, wanneer de jongeling van losse beginselen, beminnelijk en listig zijnde, haar aanmoedigde, om den erg beperkten kring, welken de maatschappelijke overeenkomsten van onzen tijd om de vrouwen getrokken hebben te veronachtzamen en verachten. Gevaarlijker wordt deze toestand wanneer de jongeling van hooge geboorte, het meisje slechts tot den burgerstand behoort; dan wordt het vertrouwen dat hij reeds bezit nog schielijker misbruikt; bij den volhardenden ijver, waarmede hij een misdadig oogmerk somtijds jaren lang vervolgde, zonder een enkel oogenblik gewetenswroeging of medelijden te gevoelen; bij het doel waarmede hij het voedsel, hetwelk hij haar geeft, in gift verandert.... Goede Voorzienigheid! wanneer gij niet over zulke onschuldige schepselen waakt, wat zal er dan van haar worden, bijaldien zij in de strikken van zulke ellendelingen vallen moeten. Het gevoelig hart denkt met ontroering en onwillekeurige huivering aan het lot van zulk een meisje, welks geluk door een enkel zwak oogenblik verwoest wordt. De misdadiger zal daarvoor echter eens, schoon hij hier aan den arm van het burgerlijke regt en het schavot ontsnapt, ter verantwoording voor den regterstoel des eeuwigen gedagvaard worden.

De deugdzame man, die met onspoeden worstelt, maar zijner onschuld bewust en op zijnen God vertrouwende, lage en kruipende middelen veracht om zich weder te verheffen, is het beeld van een' Vorst, die van zijne onderdanen verlaten, van zijne magt beroofd is, maar nog steeds versmaadt tot eenige dier maatschappelijke verrigtingen of handwerken zijne toevlugt te nemen, die voor menschen van geringen stand gemaakt zijn, doch middén in zijnen onspoed zich fier en vol vertrouwen op de geregtigheid des hemels en de onwrikbare vastheid van zijn gemoed verlaat.

Een roes brengt de meeste menschen in eene snapachtige en twistzieke stemming; men spreekt een ieder tegen en ontziet zich dan zelfs niet (ongeacht de kieschheid die men zich in eenen nuchteren toestand heeft eigen gemaakt) om de grondstellingen en geloofsmeeningen van anderen aan te vallen.

De mensch gevoelt, bij aldien hij slechts niet geheel door het genot der zonde bedwelmd, en daardoor te zeer van God verwijderd is, een steeds blijvend verlangen naar Hem, hetwelk het onbetwistbaarste bewijs zijner aantrekkende kracht tot een van hem verwijderd voorwerp is. Dit verlangen wordt, ja is reeds een gebed, en zulk een gebed bezielt ons met die kracht, die alleen het geloof voortbrengt.

Ons allen is eene vatbaarheid voor den Goddelijken invloed en deszelfs werking ingeschapen; maar zal deze vatbaarheid zich in ons ontwikkelen, dan moeten wij de zinnelijke lusten en begeerten verzaken, want deze zijn de zaadkorrel die vergaan moet, zoo de hemelsche plant daaruit ontkiemen en opschieten zal.

Eene godsdienst, die onvergeeflijke zonden leert, is geene volmaakte godsdienst. De Heidensche godsdienst der wijsgeerige Grieken en Romeinen had dit nadeel: zij leerde zonden welke door geen offer hoegenaamd konden uitgewischt worden, en dus tot wanhoop voerden; maar de Christelijke leert uitdrukkelijk op duizend plaatsen, dat de hoogste en zwaarste zonden door het berouw, het gebed en het geloof in den Zoon, worden uitgewischt.

In Frankrijk is het gezellig leven alles; in Engeland stelt men nergens belang in dan in staatkundige geschillen, en in Holland houdt men den wijzen middenweg tusschen deze beide uitersten.

In groote en onmiddellijke gevaren, die eene dadelijke kracht en hulpbetooning vereischen, om ze af te wenden of te verminderen, werpt men zich in sommige landen op de hoeken der straten voor de heilige beelden neder, maar schaars wordt om de natuurlijke hulp gedacht, waartoe God zelf de krachten in den mensch gelegd heeft, en in zulke gevallen van gevaar neemt de moed altijd de plaats

in, die hem toekomt. De menschen verzaken hunner naijver zoodra de vrees hen bevangt. Hiervan moet men echter wel degelijk die gevaren onderscheiden waar alle menschelijke hulp overbodig is, want zulke gevallen kunnen er zijn, en daar is het onmiddellijk vertrouwen alleen van den Christen op God en om in zijnen wil te leeren berusten, noodzakelijk, ja, onontbeerlijk.

Eene lange zielesmart zonder Godsdienst kweekt een onoverkomelijk wantrouwen op zich zelven. Het belet den mensch zijn' eerste aandrift te volgen, en alle onherroepelijke besluiten doen hem beven, zelfs dan wanneer het harte daartoe geneigd is.

De dichter, die vernuftig is in het vinden van woorden en rijmklanken, is dikwijls zeer arm in het vinden van dichterlijke denkbeelden; doch de booze geest duldt niet, dat men zoodanig dichter dit onder het oog brenge.

Twee vertrouwde vrienden, waaronder zich echter een schijnvriend bevindt, openbaren in de vertrouwelijkste oogenblikken hunne geheele ziel aan elkander. Een hunner, een huichelaar, die reeds alle de geheimen zijns vriends wist, was nu ten slotte in een dier vertrouwelijke oogenblikken, eindelijk ook achter het laatste en diepste geheim van den eerstgemelden gekomen. Sinds dat oogenblik misbruikte hij het geheim zijns vriends, en hield hem hetzelve als een' koord om den hals,

waardoor hij hem, als met eene ijzeren roede beheerschte.

Vertrouw daarom uwe diepste geheimen nimmer aan eenen vriend, tenzij gij hem door de sterkste proeven opregt en trouw hebt bevonden, want bij twist of scheiding zal hij anders uwe geheimen tegen u zelven misbruiken, ofschoon er niets laaghartigers is, als vertrouwde geheimen na het ophouden der vriendschap te openbaren.

Om in de afwisselende omstandigheden van een eindig wezen een vast vertrouwen en een onwrikbaar geloof, als nieuwe levensbeginselen te doen uitkomen, daarom moest de God der liefde zelf, dat ondoorgrondelijke, geheimvolle Wezen, in eene menschengedaante zigtbaar worden, ja een zoon, broeder en medeburger worden, en zich in de zuiverste natuurbetrekkingen onder ons plaatsen.

Het hart dat waarachtig naar waarheid tracht, geraakt eerst tot derzelver kennis, door het gevoel van zijn' eigene wonden.

Het echt en zuiver geloof verschaft de ziel gelatenheid in het midden der wisselvalligheden van dit leven en onder het rampvolste lijden, en schenkt haar onder de zwaarste lasten eene rust, welke zij overal smachtend te vergeefs zocht, en nergens elders vinden konde.

Wie opregt voor God wandelt en het groote doel standvastig voor oogen houdt, — wie, als hij op afwegen geraakte, als hij misleid en verblind werd en aan de verlokkende stem der ondeugd het oor leende, weldra weder tot inkeer kwam, en van den breeden grooten weg op den engen, smallen en schaars betredenen weg terug keerde, — die zal eindelijk de laatste hoogte, de poort des eeuwigen levens gelukkig bereiken, waarnaar hij onder het bestijgen, zoo eindelooze malen en smachtende uitzag, vol verwachting en vreuglke hoop naar de dingen, welke hij daar zien, hooren en ondervinden zoude. Nu ontsluit eindelijk de grenswachter de donkere poort, en nu ziet hij het beloofde en lang gewenschte land in alle deszelfs wondervolle heerlijkheid voor zich liggen. Hij betreedt het bevende van vreugde, en ondervindt daar eindelijk wat geen oog gezien, geen oor gehoord en in 's menschen gedachten nooit is opgekomen.

Beschouw de sterfbedden van twee verschillende stervelingen, die tevens vaders van huisgezinnen zijn; de een zij een vrijgeest, de andere een Christen. Beiden zullen afscheid van vrouw en kinderen nemen; van beiden kan en zal het teeder zijn, en men gevoelt van elk hunner bijna in elk woord al het heilige, al het achtingswaardige der huiselijke betrekking; maar de laatste spreekt van een blij wederzien, van een waarachtig en onverstoorbaar, toekomstig geluk, en de eerste neemt voor eeuwig afscheid van de zijnen, met de be-

tuiging en het geloof, dat hij en zij allen eens een hoop stof worden.

Verwerp alle wijsgeerige stelsels, die onmiddellijk of van ter zijde en door omwegen de Christelijke Godsdienst aanvallen, dadelijk en houd ze voor bedriegelijke stelsels, hoe schoon de woorden ook zijn, waarin dezelve voorgedragen worden. Houd zulke leeraars voor valsche leeraars der waarheid, ja veracht hen als plunderaars in het zedelijk Godsrijk, en verwerp hen als roovers van het waarachtig en hoogste menschengeluk, want luistert gij naar hunne zoetklinkende voordragten en schijnbaar scherpzinnige betoogen, dan zal vroeg of laat het gebouw uwer gelukzaligheid instorten; gij zult zelf eindelijk niets meer bezitten, waaraan gij u zult kunnen vast houden, zelfs geene plank, waarop gij u in uwe algeheele schipbreuk zult kunnen verlaten.

Ja, er is iets Goddelijks in den mensch, er is eene vonk in hem, die hem tot de deugd aanspoort, hij moge willen of niet. Ja, zelfs de grootste booswicht eerbiedigt de deugd. Mistrouwt de huichelaar den schijnheilige niet, als het zijne eigene belangen betreft? De bedrieger zal hij niet, als hij een' voogd over zijn' zoon benoemt, den man des bedrogs voorbij gaan, en liever een' braaf maar eenvoudig Christen daartoe verkiezen, en zal hij hem den voorrang niet verleenen boven een' ander, schoon deze laatste echter even zoo denkt, en handelt als

hij zelf en in zijn' wandel met hem overeenkomt? Zal de verleider zijne eenigste dochter aan eenen bekenden wellusteling en overspeler toevertrouwen? meent gij dat de roover en moordenaar meer achting zal gevoelen voor den man des bloeds als voor den eerlijken braven burger, als het er op aankomt, dat hij aan een van beiden den geroofden buit in bewaring geeft? O! alle deze trekken, alle deze waarachtige daadzaken, die meer dan de scherpzinnigste redeneringen betoogen, zijn zelfs bij de boozen eene stille en vrijwillige afkeuring der ondeugd en het Goddelijk bewijs voor het bestaan en het wezen der deugd.

De mensch baant zich wegen door rotsen en woestijnen; voor hem is niets meer onoverkomelijk dan zijne eigene diepten te peilen.

Hoe deugdzamer de mensch is, des te meer neemt de naauwgezetheid en daarmede tevens de onrust van het geweten toe. Wel hem, die daartegen geene andere uitkomst dan de Godsdienst vindt, dan zullen de ernstige en vurige gebeden hem de vorige kalmte wedergeven.

Onder de ruime gewelven van de paleizen der grooten komt de mensch zeer klein voor. Hoe verkwikkelijk echter de koelte ook zij, die zij des zomers den bezitter verschaffen, gevoelt men in den winter slechts de ledigheid dier uitgestrekte en trotsche gestichten, wier eigenaars zich als

dwergen in reuzengebouwen vertoonen, en wier broosheid zoo zeer bij de hechtheid en sterkte hunner paleizen afsteekt.

Wie hulp begeert, moet met een vroom geloof en kinderlijk vertrouwen zijn gebed naar boven zenden, en dan zal hij ook gewis hulp en uitredding ontvangen, ofschoon misschien somtijds op eene geheel andere wijze, dan het dwaze hart meesttijds begeert: want Gods wegen zijn niet onze wegen! schoon de uitkomst altoos tot ons geluk of dat der onzen zal uitloopen.

Wanneer ongelukken van verschillenden aard zich op een stapelen, verschaft de verstrooijing, die door hunne tegenstrijdige werking op het gemoed ontstaat, den lijder het voordeel, dat geen hunner hem geheel en al overweldigt.

Bidt, en gij zult ontvangen, zoekt, en gij zult vinden, klopt, en u zal opengedaan worden. Wanneer deze heilige beloften, deze stellige verzekeringen en uitspraken van JEZUS, zelfs nog op deze aarde, voor elken vurigen en opregten bidder, niet woordelijk vervuld en bevestigd worden, dan is de gansche Christelijke Godsdienst, met eerbied gezegd, niet waardig, dat wij er ons een oogenblik om bekommeren. De volharding des gebeds moet echter bij deze proef niet veronachtzaamd worden, en de waarschuwing van JAC. 4: 3 daarbij vooral niet uit het oog verloren worden.

Die mijne geboden onderhoudt, die (eerst) zal kunnen getuigen of mijne leer uit God is, dan of ik van mij zelven spreek: dit is eene allergewigtigste uitspraak van den Goddelijken stichter des Christendoms, want daardoor noodigt hij ons als het ware uit, om door eene onbedriegelijke proef hare waarachtigheid en Goddelijkheid, uit ondervinding en daadzaken (en deze zijn toch de beste leermeesters, die boven alle bespiegeling of betoog den voorrang verdienen), in eigen persoon te ondervinden en te beslissen. Mogt zij aan de verwachting dezer proef niet voldoen, dan is het immers een' ieder gemakkelijk dezelve dadelijk weder te laten varen.

Zielesmart vloeit, zoo als het woord reeds aanduidt, uit wonden der ziel; gaat deze smart met godsdienst gepaard, dan doet zij het lijdende schepsel uitzien om hulp naar den Hemel, die deze heilzame grieven kent, en den demoedigen smeekeling nimmer de genezende kracht zijner genade ontzegt. Deze smart is niet uitwendig; zij wordt in ons binnenste geboren, en is eene mengeling van boete en genade, die den mensch onverschillig doet nederzien op het geluk, hetwelk de wereld alleen geven kan. Dezelve wordt uit deze of gene ernstige en treurige ervaring, gebeurtenis of omstandigheid voortspruitende door eene langzame of spoedige, maar altoos wonderbare wending van ons lot in ons opgewekt en is eene smart, welke de ziel weldra leert aankweeken, terwijl zij haar met

het gevoel van iets bekend maakt dat boven al het aardsche verheven is, ja haar meer genoegen schenkt, dan de vreugde zelve, die nogtans het meest gelijkend beeld des Hemels is.

Over de huisbezoekingen der predikanten wordt in de burgerhuizen dikwijls gesproken. Hunne vijanden beschouwen het verwaarloozen daarvan als eene traagheid der geestelijken, en geven voor dat zij alleen slechts de grooten der aarde deswegens getrouw bezoeken, om daardoor de genoegens der gezellige verkeering te smaken, en die verkwikkingen, die het ligchaam aangenaam kunnen aandoen en daar alleen worden aangeboden. Hunne Roomsch-Katholijke ambtgenooten maken in dat opzigt velen der onzen, door hunne liefde tot en ijver in de gemeente, beschaamd. De predikanten verdedigen zich door aan te voeren, dat de geest des tijds zulke bezoeken thans in onbruik doet zijn en dezelve vervallen doet, terwijl zij dit verder op rekening der burgers zelve schrijven, daar vele huisgezinnen op zulke bezoeken niet meer gesteld zijn. Laat ons den knoop doorhakken en van beiden de waarheid zeggen: Ja, de geest des tijds heeft er eenige schuld aan; vele huisgezinnen onder de grooten, maar ook vele onder de burgers ontvangen zulke bezoeken liever niet dan al, doch er blijven altijd eenige brave en godsdienstige huisgezinnen, die er waarlijk op gesteld zijn, en bij wie zulk een bezoek veel meer stichting, nut en opwekking zoude veroorzaken, als de beste leer-

redenen op den kansel. Zulke huisgezinnen nu, moesten door de predikanten opgezocht worden, al ware het ook, dat deze menschen zeer eenvoudig waren en hunne omstandigheden vaak niet toelieten om hun die verkwikkingen aan te bieden, die tot streeling van het ligchaam dienen, zoo slechts in die huisgezinnen de reinheid heerscht, en vlijt en goede trouw in hunnen handel en wandel doorstraalt. Zij hebben menschenkennis genoeg, om dezulke van den grooten hoop te kunnen onderscheiden; alsdan vervalt van zelve de beschuldiging hunner vijanden alsof traagheid en zucht tot gemak hiervan de oorzaken zijn.

De Fransche of — zoo als zij zich gaarne hoort noemen — de zoogenaamde groote natie, moest men liever de onverzadelijke natie of de hongerige overwinnaars noemen, want deze veelbehoevende NAPOLEONS-knechten, met hun zinnelijk en prikkelbaar gestel, en ontelbare behoeften, hebben onnoemelijke schatten aan Europa gekost.

Men heeft menschen, die iets in hunne gelaatstrekken en in hun geheel voorkomen hebben, dat vertrouwen inboezemt, en die door den gewonen toon hunner gesprekken een' ieder weten in te nemen. Dezulken zijn gevaarlijker dan anderen, wanneer zij daarbij de hebbelijkheid bezitten, om den schijn van alle deugden en goede eigenschappen te kunnen nabootsen, zonder van dezelve iets te gevoelen; doch zijn zij daarvan ook doordrongen, dan doen zij meer nut of kunnen hetzelve meer bevorderen dan an-

deren, schoon deze hen in geleerdheid en wetenschappelijke wijsheid overtreffen.

Er zijn enkele vergiften, waarvan een enkele droppel een' geheele bron kan vergiftigen: zoo kan er ook in het verhaal van iemand over een' ander *een enkele logen* zijn, die het geheele verhaal verontreinigt, waardoor de lasteraar toch eindelijk aan den dag komt, schoon hij zich langen tijd listig wist te verbergen.

Wilt gij eenvoudig, kunsteloos en gemakkelijk aan een' tweeden persoon over hem zelven iets verhalen, dat anderen u mededeelden, spreekt dan met hem, zoo als gij in elk geval met eenen onverschilligen derden persoon zoudt spreken, want dan zult gij u niet bedenken, en het eerste woord dat u invalt is toch zeker het eenvoudigste, en moet het beste zijn: dan zult gij ook niet dralen in het zoeken van eene al te verzachtende, noch al te versmadende uitdrukking, maar altijd, indien gij geen slecht mensch zijt, de bescheidene waarheid zeggen.

De ware zelfsbeproeving hangt niet alleen van onze begrippen en vordering in kennis af, want deze kunnen wij in eenen aanmerkelijken trap bezitten, en nogtans geheel ontbloot zijn van hartveranderende gezindheden. Gods woord vooronderstelt als mogelijk, dat men in de hoogste mate kan bedeeld zijn voor deze wereld, zoo in aardsche goederen als naar het ligchaam en den geest, en evenwel ont-

bloot zijn van de liefde tot God; zijn woord is alleen de ware toetssteen bij onze zelfsbeproeving.

Vleijerijen zijn bloempjes, die op menschen veel vermogen, even als de snuisterijen, zoo als lint en glaskoralen, waarvan zich de zeelieden bedienen, om de gunst der wilde bewoners van nieuw ontdekte landen te winnen.

Met innig leedwezen moet men somtijds aanschouwen, hoe menig jonge man van een' gelukkigen aanleg en de gunstigste vooruitzigten in den poel nederzinkt, waarin zich slechts de verworpene zwijnen wentelen. Gelukkig hij, die in dien poel slechts zijn' schoen heeft nat gemaakt en daarna van deszelfs morsigheid te zeer walgde, dan dat hij er zich verder in zoude begeven.

De meeningen van den echten Hollander zullen altijd bij hem over eene verfranschte opvoeding zegepralen, al ware het zelfs dat de valsche verlichting zich overmoedig als regter in den leuningstoel plaatste, en hem over zijne ouderwetsche denkwijze en zeden bespotte en veroordeelde.

Jaloezij tusschen twee gelieven ontstaat ligtelijk als een onrustige hartstogt, welke, even als het onkruid nevens de tarwe, met de ontkiemende liefde opwast.

De Christelijke godsdienst is hoofdzakelijk, ja, bij

uitsluiting de godsdienst voor lijdenden, en zelden die der gelukkigen; kan zij den rijken bekooren, aan wien zij tot zijne verbazing leert, dat hem de schat, waaraan zijn hart zoo kleeft, slechts ter leen gegeven, ja eeniglijk en alleen gegeven is, om door dien overvloedigen, ja overbodigen zegen, de armen en kreupelen te verkwikken, ten minste dezelve voor een groot deel aan dezulken te besteden, om hen te ondersteunen, terwijl zij de bedreiging er bij voegt, van eenmaal van de aan hem geschonkene zegeningen de strengste verantwoording te zullen vorderen, ja zich daarbij de uitspraak laat ontvallen, dat het zeer moeijelijk voor den rijken man zal zijn, eenmaal het koningrijk Gods te kunnen beerven. Den hoogmoedigen gebiedt zij nederigheid; den ongevoeligen het medelijden, den wraakzuchtigen vergeving en verzoening, den wellusteling kuischheid, en alle deze offers zijn zoo zwaar voor het weelderige, zwakke menschelijke hart. Kan deze godsdienst den helden behagen, die van heerschzucht dronken, door de begoochelingen der eerzucht tot de misdaden worden voortgestuwd? kan de hemelsche onderwerping den besten der menschen en zijn drinken uit den beker des lijdens, kan dit ooit de bewondering en aanbidding van een' NAPOLEON verwekken? kan hem zulk een beeld bekoren, kan hij het van zich verkrijgen, voor hetzelve ooit zijne knieën te buigen en zich voor hetzelve in het stof neder te werpen?

De vrome kan nog wel eens in zijnen reeds geluk-

zaligen inwendigen toestand in lijden komen, hetzij door zijne onbedachtzaamheid of onschuldiger wijze, maar zoo als PAULUS zegt: « hij is slechts nedergeworpen, doch alsdan niet verlaten, twijfelmoedig maar nooit mismoedig, getuchtigd doch niet verplet, want wat zoude hem kunnen scheiden van de liefde Gods? angst, benaauwdheid, verschrikking of dergelijke beproevingen? maar in dit alles is hij meer dan overwinnaar, door Hem die ons lief gehad en nog lief heeft; gelooft alleenlijk!

Er zijn zekere vrouwen, die alle mannen aan hare zegekar trachten te boeijen: is dit alleen ijdelheid, eerzucht en heeft zij daarbij talenten, verdiensten en deugd, dan is dit nog min of meer verschoonbaar en onschuldig, doch wee haar, wanneer zij aan de zulken alle die regten vergunt, die slechts den eenigen toebehooren, die door burgerlijke en godsdienstige instellingen aan haar door het huwelijk verbonden is.

Reiniging van ons hart, veredeling en beheersching van alle driften onzer ziel, vordering in de liefde tot God en den naaste zijn de pligten, welke wij hier beoefenen moeten. De Godsdienst van JEZUS CHRISTUS leert ons dit hoofdzakelijk, maar ons geweten leert ons deze waarheden ook ten deele: door ons geweten openbaart zich God aan ons; en hoe bedaarder, zuiverder en reiner wij onze zielsgesteldheid trachten te maken, des te hoorbaarder en verstaanbaarder wordt ook deze

stemme Gods in ons binnenste; onze geest is uit hem geboren, ons hart door hem gevormd, en het kleinste vonkje onzer liefde is reeds een flaauw afschijnsel zijner oneindige liefde, waarmede hij het heelal en het daarin alleen bezield, stoffelijk wormpje, hetwelk wij mensch noemen, onderhoudt en bestuurt. Ik ben mij van geen aanwezen, dan hetwelk in zijn aanwezen deszelfs grondslag heeft, en van geene liefde, dan die op zijne liefde berust, bewust.

Voorheen bekommerde het mij onuitsprekelijk, wanneer ik mij aan nieuwe struikelingen, nieuwe misdaden schuldig maakte — ik geloofde wel, dat mij de voorgaande bij een opregt berouw vergeven waren, echter onder deze eenige voorwaarde dat ik geene volgende bedreef; dit grondde zich bij mij op de uitspraak aan zekere zondares: ga heen, en zondig niet meer! doch toen ik verder gevorderd was en inzag, dat niemand hier de volmaaktheid konde bereiken, hoe lang hij ook leefde, en vooral toen ik op zekere vraag van PETRUS las, dat JEZUS hem antwoordde en leerde, dat hij zeventig maal zevenmaal, dat is eindeloos moest vergeven, toen ging mij een groot licht op, want nu zeide ik: als JEZUS reeds dit eindelooze vergeven aan zwakke schepselen leert, ja, dit des noods van hen vordert; hoe veel malen moet hij dan zelf niet door deze vergevingszucht gedreven worden, dan vergeeft hij zelf die dit leerde ook eindelooze malen. Naderhand kwam er tot versterking dezer gedachte bij, het zoenoffer van JEZUS,

voor de zonden van een' iegelijk, ja, voor die der geheele wereld, met verwijzing op het gebed, om daar slechts opregt in te volharden, en toen werd eerst regt de bron mijner geruststelling geopend; toen steunde ik op de belofte en verzekering: bid, en gij zult ontvangen, opdat uwe blijdschap vervuld worde!

De aanvallen op menschen, die beter zijn dan wij, zijn een blijk van een misnoegd en bedorven hart.

Onverklaarbaar is het, hoe WIELAND eens het Evangelie kennende, als een tweede DEMAS, het daarna konde verlaten. Gelukkig dat hij den haat, noch de magt van een' JULIANUS bezat, om te beproeven van het uit te roeijen, schoon ook dan nog zijne pogingen even vruchteloos zouden geweest zijn, als die van den afgevallen Keizer.

De haat, die in Frankrijk en Duitschland tegen de geestelijkheid zoo zeer doorbreekt, vloeit uit geene zuivere beginselen gelijk men ons diets wil maken, maar ontstaan kennelijk — niet om dezelve van hare dwalingen en menschelijke bijvoegselen te zuiveren — maar uit haat tegen de Godsdienst zelve.

Jammer dat onder de muzikanten, die de schoonste der kunsten uitoefenen, zoo weinige zedelijke en eerbiedwaardige menschen gevonden worden. Het schijnt wel als of God de wegen der menschen

zoodanig bestuurt, dat datgene, wat in de dienst der vrolijkheid en den zinnen zoo gemakkelijk verdiend en verkregen wordt, weder door de vingers glijdt, en geen' blijvenden zegen heeft; dewijl deze hemelsche kunst — het symbool van de harmonie der spheren — door hen, die dezelve uitoefenen, om er zich en de hunnen van te onderhouden, niet uit een verheven en geestelijk standpunt beschouwd wordt, maar daar zij veelal zeer zedelooze zinnelijke menschen zijn, zien zij ook het wezen dezer heilige kunst minder naauwkeurig en duidelijk in, dan een gewoon aanhoorder die een gevoelig, min of meer rein en onbedorven hart bezit, en die, schoon minder dan zij, de uitgebreidheid der kunst kennende, echter aan innig genot daarvan hen verre overtreft — voor de zulken kan zij de nagalm der eeuwige harmonie zijn en blijven, schoon zij ook nimmer RAMEAU's stelsel over de harmonie gelezen hebben. De eigenlijke muzikanten beoefenen de kunst slechts om er de onheilige ooren van anderen mede te streelen, of er zich den tijd mede te korten.

Er bestaat eene droefheid naar God, het tegenbeeld der droefheid naar de wereld, die den dood werkt. Deze droefheid is dat onbekend verlangen naar God, maar bij gevallenen, tevens die rustelooze angst bij zich zelven, die naar bevrijding en herstelling zoekt; doch door den magtigen invloed van het zinnelijk genot, wordt dit verlangen dikwijls onderdrukt, en de zoete vreugde der smart,

door den indruk der aardsche voorwerpen, zoo lang verdoofd tot zij haar toppunt bereikt heeft, en al den tooi der wereldsche aanlokselen vernietigd heeft.

Gelijk de meeste menschen ten aanzien van hun ligchaam gekleed uitgaan, zoo verschijnen ook de meeste menschen ten aanzien van hunne gezindheid en karakter alleen gemaskerd en vermomd in gezelschap. Niet één wil toonen wat hij is; een ieder slechts schijnen wat hij niet is.

Misschien beleven wij nog de tijden, dat het zeldzame alleen de maatstaf van het goede en ware zijn zal — doch zoo lang slechts hij, die de Koningen alleen vleit, met zijn' kranken broeder den spot drijft, zijn vernuft en zijne pen aan den toomeloosten en van den sluijer der schaamte ontblooten wellust dienstbaar maakt, slechts geen' aanspraak maakt op het leeraarschap der waarheid, zoo lang is alles nog niet hopeloos.

Onze deugd zal nimmer beoordeeld worden naar hare uitwendige uitwerkselen, maar naar den strijd welken zij ons inwendig gekost heeft.

Daar elk verschijnsel in de natuur zijne geheimen bevat, hoe kan het ons dan verbazen, dat ook de Godsdienst eenige ondoordringbare eigenschappen en onbegrijpelijkheden bezit — bevat niet elke worm, dien onze voet vertrapt, dezelve? verstrekken

wij ons zelven niet ten raadsel? is ons eigen bestaan, zijn wij aan ons zelven niet het diepste geheim? bezit niet elke wetenschap de hare — heeft de wijsbegeerte, de bovennatuurkunde, hare onoplosbare vraagstukken niet — de wiskunde, de verhevenste aller wetenschappen, de eenige die onbetwistbare waarheden bevat, de eenige wetenschap die nooit feilt — heeft zij niet hare asymptoten, die onbegrijpelijke lijnen der hoogere wiskunde in den Hyperbel (*), die verlengd wordende, zich steeds naderen, en zich evenwel in eeuwigheid niet raken of snijden zullen! Nog eens dus: daar alles voor ons bekrompen oordeel en doorzigt eenig geheim bevat, waarom mag en kan dus ook de Godsdienst, die veel verhevener is dan al het zigtbare of stoffelijke in de natuur, de hare niet hebben? doch deze laatsten hebben in zekeren zin iets, waardoor men ze zoude kunnen vergelijken bij een kaarslicht, dat men nog niet genoegzaam onderscheiden kan omdat het ontstoken wordt, terwijl de gloed van het avondrood nog niet geheel in de kimmen gezonken is: het bijlicht (het zwakke, woelige en broze menschelijke vernuft, hetwelk zoo dikwerf feilt) belet het ware licht (de Godsdienst) zijne helderheid in vollen glans te vertoonen.

De liefde tot of verkleefdheid en gehechtheid aan eene Godsdienst, bewijst niets van derzelver waarde of onwaarde, want de Turk en de Jood zijn zelfs

---

(1) Eene figuur in de hoogere wiskunde, welke geboren wordt door de snede van een plat vlak in den kegel.

veel gehechter aan hunne Godsdienst, dan de R.-Kathol. of de Protestant, en ik geloof zelfs bij eene vervolging om de Godsdienst zoude menig R.-Kathol. en Protestant dezelve liever verzaken dan er het martelaarschap voor ondergaan, maar een Mahomedaan of Jood zoude bijna zonder uitzondering, met blijmoedigheid en een' sterke ziel, den ijsselijksten dood voor zijne Godsdienst sterven, en zoo zullen dus deze afgedwaalde en verblinde Godsdienstbelijders daarin de Christenen verre overtreffen. Ook staan de uiterlijke plegtigheden in niet de minste betrekking tot het ware wezen van de Godsdienst, want de uitwendige eerdienst der Oude Romeinen en Grieken, en der andere Heidensche volkeren, was veel prachtiger dan die der Christenen — en hoe luisterrijk was dezelve niet bij de Joden onder SALOMON! — dus zoo die uitwendigheden eenige waarde bezitten, dan hebben ons ook hierin al weder de Heidenen en de Joden overtroffen. Vooral moet de eenvoudige uitwendige eerdienst der Christenen van de eerste 150 jaren, toen het Christendom nog geheel onbesmet en zuiver was, zeer bij den luister en pracht der Heidensche Godsdiensten van dien tijd hebben afgestoken. Zeer natuurlijk was het dus dat de Christenen uit de 3de en 4de eeuw, — vooral toen het Keizerlijk Hof als het hoofd van den staat deze Godsdienst openlijk beleed, en vele Christenen uit de Heidenen, die van aanzien en geboorte waren, meer uit staatkundige dan Godsdienstige beginselen, den Keizer die er zelve ver af was een' echt Christe-

lijken geest te bezitten, in zijne geloofsbelijdenis navolgden, en door hunnen hoogen stand invloed op alles hadden, — den luister der Heidensche Godsdienst, met nijdige oogen moesten aanzien. Ook de mindere personen die uit het Heidendom, tot het Christendom bekeerd waren, als uit een' zinnelijke tot een' eenvoudig geestelijke Godsdienst overgegaan zijnde, moeten weder gehunkerd en behoefte gevoeld hebben naar de zinnelijke uitwendige eerdienst, terwijl de geestelijkheid en de overige leeken, schoon met de beste bedoelingen gezind, zich ligtelijk lieten overhalen om allengs en ongevoelig aan de eenvoudige Christelijke godsdienst, welke zij beleden, luister bij te zetten, ten einde die der Heidenen in het uiterlijke te evenaren, of ten minste zich door hen niet te laten overtreffen. Zie daar! nu eindelijk ook, in navolging der Heidenen, eene prachtige eerdienst bij het oorspronkelijk zoo eenvoudige Christendom der Apostelen van JEZUS ingevoerd! — doch, om tot ons vorig standpunt terug te keeren: wanneer dus nu, noch verkleefdheid of gehechtheid aan, noch de uiterlijke eerdienst van eenige godsdienst in het minste of geringste hare waarde of onwaarde bewijzen, welke moet dan de leek volgen? — een ieder moet die godsdienst opvolgen, waartoe hij door zijne ouders wordt opgevoed; want ook dit bestuurt de Voorzienigheid. Is hij echter een denkend wezen, dan volge hij die, welke hem naar zijn inwendig licht en overtuiging het meest met den echten en waren geest van het Evangelie en de rede overeen komt.

Een der overtuigendste blijken van den onbepaalden en verbazenden invloed der R.-Katholijke Kerk op hare dienaren is zekerlijk het celibaat of het ongehuwde leven eens priesters. Dit was een der stoutste en vermetelste denkbeelden, zoodat men bijna zoude beweren, dat hetzelve nimmer in de gedachten van eenige burgerlijke of geestelijke overheid had kunnen opkomen, om van hare ondergeschikten te durven vorderen. Evenwel de Katholijke Kerk durfde dit doen, en zij is er in geslaagd. Als steun voor die Kerk levert dit gebod onbegrijpelijke voordeelen op. Nu zijn zij als geestelijke bruidegoms geheel aan de dienst van die Kerk toegewijd; geene zorgen, geene beslommeringen die het huwelijk medebrengt, zijn hun bekend; al hunne krachten zijn der Kerk gewijd; eene zekere reinheid, een reuk van heiligheid wordt nog bovendien ligtelijk daardoor bij het volk voor dien stand verwekt, en elk onmiddellijk bevel, elke verplaatsing naar elders, wordt gemakkelijk door zulke personen uitgevoerd; geene banden, geene betrekkingen houden hen van iets terug, want hij, die het verbod der bevrediging dier onberispelijke, natuurlijke en onzondige driften, welke daardoor de priesterschap wordt opgelegd, kan opvolgen, moet elke andere opoffering die haar oneindig minder pijn veroorzaakt, lijdelijk kunnen ondergaan. Welk eenigzins ervaren Katholijk echter, die niet tot het gemeen of de heffe des volks behoort, weet niet dat de R.-Katholijke priesters 350 jaren

na CHRISTUS geboorte alle gehuwd waren, of ten minste mogten gehuwd zijn? Welk ervaren Katholijk weet niet dat het uitdrukkelijk gebod van PAULUS bevatte, dat elk die zich tot het ouderlingschap wijdde (want de naam van priester wordt nergens in de Schriften der Apostelen als leeraars of predikers of in zoodanige betrekking als tot de bedienaars van de godsdienst van JEZUS vereischt werd, vermeld of gebezigd) zich eener vrouwen man moest kunnen noemen, die zijne kinderen zoo als het behoorde (vroom en godvruchtig) opvoedde en in alles een goed voorbeeld voor allen was (1). Is dan dit uitdrukkelijk gebod van PAULUS later onzin? beteekent het bevel der Kerk meer dan het zijne? kan er met mogelijkheid eenige andere uitlegging aan de woorden van PAULUS gegeven worden? Deze groote man zegt nog bovendien: « het is beter te trouwen dan te branden;" doch zoo hij ergens zich laat uitvallen: « ik wenschte dat een ieder was zoo als ik," namelijk ongetrouwd; dan bedoelt hij daardoor niet uitsluitend de ouderlingen (want hun getal was natuurlijk zeer gering in verhouding der overige Christenen) maar in tegendeel hoofdzakelijk de leeken in het algemeen wegens het lijden dat hij voor de Christenen in de aanstaande en toekomstige vervolgingen der Heidensche Romeinen voorzag en de zorgen en beslommeringen die het huwelijk medebragt doch die vervolgingen zijn nu voorbij — en in die

(1) I TIM. 3: 1, 2, 4. TIT. 1: 6.

vervolgingen was dit ongehuwde leven zeer aanprijzenswaardig, waarom ook nu nog al de Zendelingen, zoo wel bij de R.-Katholijken als de Protestanten, met opzet ongehuwd blijven, daar in dit edel en voortreffelijk ambt de vrouwen en kinderen hun zeer hinderlijk zouden zijn.

Het aantal echter der onberispelijke R.-K. priesters wat de zedelijkheid betreft, — de waarheid moet in alles getuigd worden, ook jegens andersdenkenden en dus, wij moeten dit rondborstig bekennen — vooral hier in Noord-Nederland (over andere landen kan ik niet oordeelen) is naar evenredigheid niet minder dan dat der Evangeliebedienaars bij de Protestanten, en wij moeten dus zwijgen, en dit aan de priesterschap dier gemeenten of aan hun algemeen Opperhoofd zelven overlaten, die meer dan wij geroepen en bevoegd zijn zich over het wreede, nadeelige en onnatuurlijke van dit Kerkelijk gebod te beklagen — ook duldt de verdraagzaamheid niet daartegen alles aan te voeren, wat theorie en bevinding welligt in andere en heetere luchtstreken daar tegen zouden kunnen aanvoeren, alsmede de berigten van die reizigers, die tot de R.-K. confessie behooren, dewijl de andere daartoe door hunne partijdigheid onbevoegd zijn.

Dit gebod van het celibaat of het ongehuwde leven der priesters, hetwelk de Kerk durfde ondernemen en dat haar gelukt is, zoo als de ondervinding geleerd heeft, bewijst in allen gevalle (en dit is het eigenlijk wat ik wilde betoogen) hóe oneindig veel goeds en grootsch die Kerk niet zal kunnen

stichten, indien hunne hoofden steeds verlichte brave en godvruchtige Paussen zijn, wie het geheel en alleen te doen is, om in den echten en waren geest van het Evangelie te werken.

O het komt in de deugd zoo veel op kleinigheden aan. Menigeen bleef geheel zijn leven door zwak, door dat hij alleen voor het grootste kwaad zich wilde hoeden. Hij is het beeld van den speler, die als het ware uit grondbeginsel alleen aan koene en gewaagde slagen de voorkeur geeft, boven het in acht nemen van de gewone regelen van het spel, en die de geringere doch wel berekende voordeelen veronachtzamende immer verliest.

Er zijn menschen, wier uitdrukking van gelaat ons terstond mishaagt, schoon ook anderzins regelmatige trekken, een levendig oog, een fraaije neus, een welgevormde mond, hem tegen het verwijt van gemeene lelijkheid genoegzaam beveiligen; maar in dat zelfde oog kan iets sluws liggen — hoe zal ik het noemen — zekere huichelarij, zekere voorzigtig getemperde woestheid, welke de natuur zelfs den minstgeoefenden opmerker kennelijk heeft gemaakt, misschien wel met hetzelfde weldadig oogmerk, waarmede zij de vergiftigste slang den ratel gaf; doch als 't ware tot vergoeding van deze uiterlijke gebreken bezitten deze personen somtijds de zachtste, zoetste en welluidendste stem en zijn dikwerf nooit om de taal verlegen, die voor zulke liefelijke toonen past; doch

het oog van den opmerker doet schielijk de betooverîng ophouden, die het oor gewrocht heeft. Bevindt men zich met zoo iemand in een talrijk gezelschap, zoo worden wij, schoon men dat gelaat met weerzin, ja met afkeer, beschouwt, echter telkens weder tot hetzelve getrokken, en vruchteloos tracht men de hatelijke trekken uit zijn geheugen te verbannen; wat is hiervan de rede? welligt het vreemde; welligt ook de bezorgdheid, om ons voor hem te wachten, en hierdoor heeft de nadeelige indruk, dien hij in ons verwekte, zich diep in onze ziel geprent, ten einde zich voor hem bij gelegenheid te kunnen hoeden.

De zamenleving der zoogenaamde hoogere standen, — die door sommigen voor het eenige gevoegelijke onderhoud van een' man van smaak gehouden wordt, maar door loszinnigen of onbedachtzamen wel eens met den naam van oude wijvenpraat bestempeld wordt — is wel dat fatsoenlijker, maar tevens dat weinig beduidende en onbelangrijke, hetwelk overal en bij allen op hetzelfde uitkomt, evenwel kieschheid bezit en nooit beleedigende is; zij is daardoor meestal onschadelijk en in zoo verre prijzenswaardig, en bezit deswegens een groot voordeel boven de zoogenaamde geestige gezelschappen, waar de naaste er zelden ongeschonden afkomt; men moet de hoogere standen wel degelijk en bij voorkeur tot de beschaafde rekenen, maar door de beschaafde wereld wordt toch iets anders verstaan als bij uitsluiting de wereld der hoogere standen. Niemand

zal echter dwaas of onbeschaamd genoeg zijn om te beweren, dat deze stand geene waarlijk groote en uitmuntende mannen opleverde, even als de laagste stand die heeft opgeleverd, die niet eens met het voorregt der geboorte beschonken, als met geweld werden voorgestuwd.

Eene fiere ziel zal in het ongeluk het medelijden niet versmaden, maar hoe ook neergedrukt zal zij niet enkel van hetzelve willen leven.

Wat is het gebed anders dan dat het de behoefte aan de Goddelijke bescherming, waarvan zich nimmer eenig menschelijk wezen geheel kan ontslagen, ten duidelijkste uitdrukt. Volhardt men in hetzelve volgens den raad der Apostelen, zegt STILLING, dan wordt dit gebed in deszelfs gevolgen voor de toekomst eene vlam, die door een hooger licht ontstoken wordt, en eindigt in eene heerlijke flikkering, die bij tusschenpoozen als een straal uit de gewesten der onsterfelijkheid op zoodanig bidder nederschiet. In het hart, waarin deze opregte behoefte ontstaat, wordt reeds hier op aarde eindelijk die hemelsche vreugde geboren, die als eene onzigtbare feniks hare vleugels voelt uitkomen, en zegevierend uit de asch der zinnelijke begeerten opstijgt.

Ik heb door nadenken, eigen ondervinding en betuiging van anderen gezien, dat iemand, die door geweldige bewegingen in zijn gemoed onrustig is ge-

worden, en met zich zelven in tweestrijd geraakt is, nimmer, zelfs niet eens, door de hoogste inspanning van zijn verstand zich van de godsdienst konde meester maken; maar dat de godsdienst zelve, als Gods licht, warmte en leven, hem naar de mate zijner ontwikkelde vatbaarheid aangrijpen, doordringen en hervormen moet. Leg uwen zoon met de meeste handigheid en duidelijkheid de beste beginselen van KANT, met driemaal overgehaalde scherpzinnigheid voor; verklaar hem alle de plaatsen uit het reine Evangelie met de meest mogelijke grondigheid; hij zal zich in elk voorkomend geval van botsing tusschen zijne vrijheid en de regten van anderen uwe heerlijke lessen herinneren, maar hoe bondig en overtuigend deze ook mogen zijn, zij zullen hem niet terug houden, evenwel te doen wat hij niet mag, als hij overigens van zijne krachten en middelen tegen de dwangregten van anderen zeker is.

De meeste of liever alle maatschappelijke en geestelijke broederschappen en genootschappen (corporatiën), waren aanvankelijk goed, omdat ze met een heilzaam oogmerk werden ingesteld, doch meest allen ontaarden daarna, toen het doel der instellingen bereikt was, en de geest des tijds denzelven tegenwerkte. Van dien aard zijn ook de kloosters. Toen de monnikken uit waarachtige vroomheid zich van de wereld afzonderden, de gronden ontgonnen, dorre velden in vruchtbare akkers veranderden of zich verbonden de leer van het Christendom onder de

Heidenen en ongeloovigen te prediken en te verspreiden, toen was dit eene der achtbaarste en nuttigste ondernemingen, die onzen hoogsten eerbied vorderde. Maar de vlijtige tentemaker PAULUS en de arbeidzame visscher PETRUS zouden in deze dagen zeer verwonderd op hunne geestelijke broeders der onderscheidene kloosterorden nederzien, daar nu de rijkdommen der kloosters de meeste hunner van allen arbeid bevrijden, terwijl zij het nut — dat zij op deze wereld bestemd waren te verrigten om anderen als schoone voorbeelden in deugd en wandel voor te gaan, zoo als zij in het midden der maatschappijen moesten zijn — nu dikwijls in ledigheid en verveling verwaarloosd hebben. De Vorsten en bijzondere besturen, ja zelfs het hoofd der kerk hebben dit ingezien, en hierdoor het hier boven aangevoerde bevestigd, en door de sterkste daadzaken bewezen; van daar dat die besturen zelfs in de Roomsche landen, zoo vele kloosters vrijwillig vernietigd hebben; ook het hoofd der kerk heeft dit op de vele nuttelooze heilige dagen, waarop niet gewerkt mag worden, toegepast, die den werkman zoo zeer verarmden, hem tot buitensporigheden verleidden en aan de verveling ten prijs gaven. Gelukkig dat de Spanjaard zoo weinig behoeften heeft, en de luchtstreek zoo gunstig is, doch hier in Noord-Nederland zouden hem dezelve tot den bedelstaf brengen.

Een zoon, die zijne oude moeder beminde, welke met vele ligchaamsgebreken te worstelen had, deelde mij onlangs het volgende mede, hetwelk ik

met aandoening aanhoorde: « Het kan mij zeer verblijden," zeide hij, « dat ik tot in kleinigheden toe, mijne moeder het leven mag veraangenamen. Zitten wij te zamen, en legt zij voor een oogenblik haar breiwerk of haar boek neder, om een weinig te verpoozen, haar ten gevalle, leg ik dan ook ongemerkt terstond de pen neder, als ik bij haar zit te schrijven, om naar haar te hooren, of zij welligt iets te vragen mogt hebben, of naar haar te luisteren als zij mij iets te verhalen heeft; in allen gevalle verrigt ik dit, om haar aan te moedigen, of ten minste gelegenheid te geven tot spreken en opdat zij daarvan niet mogt terug gehouden worden door te denken dat ik aan het werken of schrijven ben. Dit doe ik om dat mijne moeder zoo gaarne spreekt, zoo gaarne hare gedachten mededeelt. O, zij is zoo goed: komt zij onverwachts in de kamer, dan onthoudt zij zich om mij aan te spreken, om mij in mijne werkzaamheden niet te storen. Verhaalt zij mij iets, schoon ik het reeds dikwerf van haar gehoord heb, doch hetwelk zij zich door haar zwak geheugen niet meer herinneren kan, dan hoor ik het met zeer veel deelneming aan, even alsof mij iets nieuws of gewigtigs door haar voor de eerste maal werd medegedeeld. Zij verkrijgt voorts de beste zitplaats, het ruimste kaarslicht en het beste gedeelte der spijzen, en alles vliegt op de minste harer wenken."

Zonen en dochters, hebt gij oude vaders en moeders, o, eerbiedigt hen dan; — gij zonen! laat u de

gebreken van oude grijsaards niet ergeren. Gij dochters, draagt met liefde en geduld de zwakheden uwer oude moeders, — wat zal er van u zelven worden, als de dood u niet vroegtijdig wegrukt, het vratig graf u niet vroegtijdig ten prooi aan het verderf overgeeft? — Is dan het beeld des waggelenden grijsaards, der zwakke moeder, niet uw eigen toekomstig beeld? wat zult gij dan van uwe kinderen vorderen? hetzelfde hetgeen uw vader, uwe moeder en God thans van u eischen: eerbied en liefdebewijzen. Laat u daarom zekere kleinigheden niet hinderen, b. v.: het kieskaauwen des ouden mans, wegens het ontberen der tanden, het niet schoon gelaat des grijsaards, schoon er oorspronkelijk eene schoone ziel onder verborgen ligt, of de kleine gebreken der opvoeding uit den ouden tijd, die met de kieschheid der tegenwoordige tijden zoo strijdig is. Onze eeuw, die zoo kiesch is op niets beteekenende kleinigheden, verwaarloost in zaken van grooter belang deze deugd maar al te dikwijls, want de onschuld te verleiden, de zedelijke orde te verstoren, dit zijn geene kleinigheden, ten minsten bij God niet, en in dit opzigt is de geest des tijds gansch niet kiesch; voorts zijn de kleine, onschuldige lusten, die den grijsaard nu nog bezielen, op verre na zoo kostbaar en verderfelijk niet, dan de lusten des jongen mans, of de ijdele wenschen der jonge dochter.

Hoe luid tevens zal het teeder geweten zich bij ons laten hooren, als het helaas! reeds te laat is; welke verwijtingen zal het zich niet moeten doen, wan-

neer het zich deze getuigenis moet geven, welke met centenaarslasten op het hart zal drukken: ik heb mijn' grijzen vader, of mijne grijze moeder, die door hunne hooge jaren nog maar zoo weinige schreden van het graf verwijderd stonden, het een of ander ligt te bevredigen verlangen, eene kleinigheid, een onkostbaar genoegen geweigerd. Hoe streelend daarentegen zal ons de bewustheid zijn, deze geliefde personen in den laten avond huns levens, met oplettendheid, fijnheid en kunst elk oogenblik te hebben opgepast, daar wij elke onaangename gewaarwording, elk onaangenaam berigt, elke verdrietelijkheid of inspanning van hen wisten af te weren, op eenigen afstand staande hunne gebaren gadesloegen, en wij dezen onzen besten vriend of vriendin in eene smeekende houding, maar zonder berisping, een' wenk gaven, als wij bemerken dat zij zich somtijds door drift, in het een of ander gesprek, zoover te buiten gaan, dat zij hunne belangen of gezondheid zouden kunnen benadeelen.

Er zijn menschen die te veel nederigheid aan hunnen vischhaak hechten, en het is tien tegen één, dat zij er een' enkele vleijerij mede vangen. Loffelijker is het, dat men tot het onbeminde geslacht der waarheidsprekers behoore.

Er zijn personen, die zoodanig door zucht tot valsche grootheid, of om tot de klasse der vrije en verhevene denkers over de Godsdienst te behoo-

ren; gedreven worden, dat zij kerk en nachtmaal, als kinderachtigheden beschouwen. Intusschen verhaalt NEWTON in zijne brieven dat hij in den tijd zijner eigen' ongeloovigheid menig gewaanden vrijdenker, in het midden van deszelfs woestheden, in het verborgen had zien worstelen, om vrijheid en verlossing. Hij had zelfs iemand gekend, die voor den stoutsten vrijgeest werd uitgekreten — en volgens zijn openlijk spreken en handelen, deed men hem geen ongelijk — en dien zelfden man vond hij dikwijls in het geheim bij den Bijbel nederzitten, met betraande oogen naar den Hemel ziende, en zuchtende tot hem zeggen: «O! de Bijbel is een voortreffelijk, een Goddelijk boek!" doch zoodra zijne spottende vrienden weder bij hem kwamen, was hij weder de eerste in het razen, en het beschimpen van alles wat heilig is.

Hij, die na langdurigen strijd en worstelingen met het geloof aan de Christelijke Godsdienst begenadigd werd, zal, hetzelve eenmaal bezittende, al behoort hij ook tot de scherpste denkers gelijk een LA HARPE en anderen, (die ook eens zeer twijffelden, ja verklaarde vijanden van dezelve waren), bevinden dat derzelver verkrijging van geene uitwendige omstandigheden afhangt — dat de voorspoed het hem niet geven, noch bewaren, noch deszelfs gemis vergoeden kan — dat de wijze het zich door zijne meerdere vermogens en bekwaamheden niet verschaffen, en de eenvoudige om zijn

gebrek aan geleerdheid en schranderheid er niet van verstoken zal blijven, want de ware Godsdienst is niet zoo zeer eene wetenschap van het hoofd, als eene inwendig gewaarwording van het gevoel; zij bestaat niet in het aannemen van zeker gevoelen, maar in het ontvangen van een zeker Goddelijk beginsel en licht in de ziel, en hierom kan de geleerde dus hier geen aanmerkelijk voordeel boven den eenvoudige bezitten, daar zelfs de uitwendige bewijzen voor het Christendom, daartoe niet eens voldoende zijn.

Het lijden is den mensch heilzaam, vooral hun, die eenen godsdienstigen aanleg bezitten, want hoe hartstogtelijk men ook zij, door al die ongelukken en ervaringen leert men eindelijk zijn' eigen gewaarwordingen met een schrander oordeel beschouwen; de straf van eenen misstap, wanneer het mogelijk is de betrekking na te gaan, die dezelve met ons ongeluk heeft, treft menigmaal onze verbeelding. Men wordt dan van zelfs door zijne eigene overdenkingen op het denkbeeld eener bovennatuurlijke magt geleid, die buiten ons weten op ons werkt, en zich onder den sluijer van uiterlijke omstandigheden verbergt, terwijl zij alleen alles doet; doch schoon de zielen voor eenige overdenking vatbaar zich zoo gaarne verdiepen in de diepten van hun eigen bestaan, zullen zij toch nimmer den uitgang daarvan kunnen vinden, nimmer geheel de geheimen der leiding van de goddelijke Voorzienigheid kunnen ontcijferen of voorzien.

Er kan een verbond tusschen twee personen bestaan, waarin vertrouwen zonder vertrouwelijkheid heerscht; liefde zonder hoop of doel, en nieuwsgierigheid zonder eene verstandige of aannemelijke beweegreden; hierbij komen aan den anderen kant verlegenheid en twijfel, ook somtijds misnoegen en verwijtingen. Evenwel doet vroegere ongekrenkte liefde, die eens bestond, gewoonte, behoefte en duizend kleine op zich zelve onbeduidende omstandigheden hen beide steeds aan elkander denken, en draagt niet weinig bij om de neiging te voeden, die hen tot elkander trekt; somtijds vervliegt ook het ontstane misnoegen dat gereed is zich te uiten, door één enkelen blik in een gunstig antwoord, of waar opvoeding en kieschheid bij beiden heerscht, daar ontzinkt bij een van beiden, of wel bij beiden, de moed tot openbaring, en beide sterven dikwijls met de klagten op de lippen. En welk verbond is dit, waarin zich dat alles kan vereenigen? het is het huwelijk; waarin de demon der jaloezij zich tusschen beiden dringt, de echtelingen tegen elkander opstookt en verbittert, en hetwelk somtijds door echtscheiding gevolgd wordt, waardoor voor altijd het schoonste verband van een gerukt en vernietigd wordt.

Tot geluk der maatschappij, kan men nog van vele menschen getuigen dat zij hunne baatzuchtige en gewetenlooze plannen laten varen, zoodra zij beginnen te bemerken dat zij ontdekt zijn, of bewaakt worden.

Ten tijde van JEZUS wandeling op aarde, gingen de Joden gebukt onder den last der vooroordeelen en der kleingeestige begrippen. Het gebod van den Sabbath en der offerhanden was het waaraan hunne ziel het sterkste vasthing. Nu kon JEZUS hen reeds niet meer bekoren, die leerde, dat liefde tot God en de menschen het grootste gebod was, waarbij geen brand- of slagtoffer noch het gebod des Sabbaths in eenige aanmerking kwam.

Somtijds ziet men op het gelaat van enkele vrouwen uit den geringen stand nog dikwijls de sporen van eene voormalige schoonheid, welke zich voorheen voordeelig onderscheidde; doch de jaren, ontbering, de invloed van het ruwe weder, maar meer dan dit alles de vernielende invloed van kommer, zorg en hevige hartstogten, hebben die schoonheid weggevaagd, en in het voorheen zoo gladde voorhoofd diepe vorens geploegd.

Menig groote stroom wil voor zijn uitvloeisel of aanverwantschap niet erkennen het water, dat in kleine vertakkingen de oevers bespoelt, bewoond door lieden, die hetzelve van den grooten stroom tot geringe huisselijke behoeften hebben afgeleid. Dit zoude het welgelijkend beeld van menigen trotschen stamboom kunnen voorstellen, die door de verdorring van eenige zijtakken, het verval van eenige der nakomelingen aanwijst en waarop de stamvader en de nog bloeijende loten met verachting nederzien.

Burgeroorlog is een basiliscus: op het aas, waarin hij zich bevond, hebben wij volle 15 jaren zitten te broeijen, en zouden er nog tien jaren op hebben kunnen zitten. Doch daar komt DE P . . . . met eenige gezellen en slaat de schaal in stukken, en ijlings kruipt het wonderdier er uit en roept: te wapen!

In menig jongen man speelt de gek dikwijls zulk een' hoofdrol, dat men bij den eersten opslag van het oog, hem eene eervolle plaats in die talrijke klasse niet betwisten kan.

Laat ons bij niemand zweren, noch bij LUTHER noch bij den Paus, als het hoofd der kerk; beiden beteekenen in zekeren zin niets; beiden waren even zwakke, broze, nietige en diepgevallene zondaars, die dagelijks struikelden gelijk de minste leek, en die beiden evenzeer Gods vrije genade noodig hadden om zalig te worden als de verachtelijkste slaaf; wie is zoo eenvoudig onder de denkende en opgeklaarde Christenen, die dit niet gelooft en hiervan niet geheel in zijne ziel overtuigd is; hoe kunnen nu zij, die deze genade evenzeer noodig hebben, als de geringste sterveling, die evenzeer zondigen als anderen, wanneer Gods goede geest hen niet beveiligt, hoe kunnen nu dezen aan anderen den weg aanwijzen of onfeilbaar over hen beslissen, of hen zeggen, dit en dat moét gij doen en nalaten, daar zij, datgene wat zij gebieden, zelve niet opvolgen, en aan dat, wat zij verbieden

en in andere veroordeelen moeten, zich zelve schuldig maken. Laat ons dus bij niets of bij niemand zweren, om dat JEZUS zelve het verbiedt, en PAULUS reeds sommigen in de eerste Christengemeenten verwijt, die zeiden: ik ben van CEPHAS, ik van APOLLO en ik van PAULUS, maar laten wij ons geheel en alleen houden aan JEZUS CHRISTUS, aan Zijn Goddelijk Woord, Zijne heilige uitspraken en geboden.

Als onze voorvaderen uit de graven konden terugkeeren, zij zouden in hunne kleinkinderen naauwelijks hunne nakomelingen kunnen erkennen, zoo zeer heeft er een verschil in zeden plaats — zoo zeer zijn kleeding, gewoonten, denkwijze en behoeften veranderd; wanneer de arme en Godvruchtige PETRUS eens zijnen opvolger in het Geestelijk Rijk konde aanschouwen, zoude hij hem gewis niet voor een' broeder willen erkennen, niet kunnen gelooven, dat die geestelijke broeder zulk een' grootheid, zulke paleizen, zulk een magt en wereldsch gebied, zulke rijkdommen, zulk een' stoet van lakeijen rondom zich konde vereenigen, 't welk alles zoo geheel strijdig is met de instellingen, de armoede en de zelfverloochening van het Christendom; hij zoude hem bestraffen, en zeggen: broeder! gedenk de spreuk van onzen Heer: neem uw kruis op, en volg mij — leg af, leg af die wereldlijke magt, die grootheid, die rijtuigen en paarden, dien stoet van lakeijen en bedienden — legt af, legt af, gij andere broeders der kerk, gij kardinalen, aartsbisschoppen en bisschoppen, legt af

alle die grootheid en pracht, en volgt als hoofden der kerk uwen meester na, die in eigendom geen' steen had, waarop hij zijn hoofd neder konde leggen. Volgt ook mij na: ziet hoe arm ik was, en gij wilt u mijne navolgers op den heiligen stoel wanen — u mijne naamgenooten, mijne navolgers noemen? ontmoette hij nu in dien rei ook een' ALEXANDER IV, een' BONIFACIUS, en eenige anderen, dan . . . . . doch dit raadt een ieder, wat PAULUS dan zeggen zoude.

Hoe streelend is het niet voor het eerlijk gemoed, wanneer het, in de voorzalen der ministers of andere grooten der aarde iets te verzoeken hebbende, door hen niet met een deftig gelaat en gladde woorden wordt afgescheept, maar met ongemaakte waardigheid, en Hollandsche rondheid ontvangen wordt, al is het dan ook, dat zij aan ons verzoek niet kunnen voldoen, of ons hunne bescherming niet verleenen kunnen.

In Rusland is de staat der Grieksche Priesterschap allerellendigst, en boezemt ieder weldenkend mensch medelijden in; de diepste onkunde heerscht onder hen, en vele maken zich aan dronkenschap schuldig; het is echter voor de Priesters niet moeijelijk eenen onbepaalden invloed op de gemoederen der leeken te verkrijgen en te behouden, bij een volk, waar de onderdanen verre weg het grootste deel lijfeigenen zijn, hetzij van de kroon, den adel of de geestelijkheid. De Priester is daar ook, schoon wel

uit den vrijen, echter altijd uit den gemeenen of lagen stand. De baard is bij den Rus het bewijs zijner slaaf- of lijfeigenschap —, dezen mag hij zich niet laten ontnemen of hij moet vrij zijn — verre de meeste boeren dragen dus baarden — de Priester, die weinig beter dan de Russische lijfeigene gekleed is, draagt ook even als deze nog een' baard — alleen de Russische grooten en edelen en de vrije lieden hebben het voorregt zich den baard te laten scheren. Het verwonderde mij deswege, dat de Priester, schoon ook tot de vrije lieden behoorende, alleen nog even als de boer of lijfeigene een' baard droeg. De Dorpspriester heeft in Rusland geene kunde noodig — waartoe zou hij dezelve bezigen, de boer kan lezen noch schrijven; woont in een' stroohut, even als de Poolsche boer, die even onkundig als hij is; in een woord, zij zijn nu eenmaal door de Nationale inrigtingen werktuigen, die nimmer denken noch overwegen, schoon oorspronkelijk gezond menschenverstand en vernuft den Rus niet ontbreken, en zij immer een opgeruimd gemoed bezitten. De Priester echter van het dorp des Barons, bij wien ik bijna 2 volle jaren ben gehuisvest geweest, was een achtingwaardig en braaf man. De grooten en aanzienlijken in Rusland zijn het tegenbeeld van de lijfeigenen; onder de eersten bevinden zich vele, die aan niets gelooven, en de laatste is in de hoogste mate bijgeloovig; dit zijn altijd twee uitersten onder de hoogere en lagere standen, en zullen het altijd blijven, zoo lang het onderwijs en de uitwendige vertooning van de godsdienst geen redelijk aanzien hebben.

De Grieksche Priesterschap is verre ten achter bij de Katholijke: van den laatsten stand is het bekend, dat dezelve een aantal waarlijk groote mannen, zoo wijsgeeren als redenaars, heeft opgeleverd, zoo als BOSSUET, FENELON en duizend anderen. In Polen heb ik ook verscheidene Priesters gekend, die het heil der zielen van eenigen in de nabuurschap van elkander wonende edellieden behartigden, van zeer goede geslachten afkomstig waren, een allezins onbesproken gedrag leidden, en alle die eigenschappen bezaten, die hunnen stand voordeelig onderscheidden; maar ook eenige onder hen heb ik ontmoet, die iets van dat geheimzinnige verrieden, hetwelk in de oogen van een' Protestant zoo hatelijk is, en dat zij — ik weet niet met welken naam — bestempelen zouden.

De mannen naar wier meenigen zich de leeken in hunne gedragingen laten besturen, ik bedoel de Priesters, hebben in Rusland veel minder moeite, als in de beschaafde Roomsch-Katholijke landen van Europa, zoo als b. v. in Oostenrijk en Frankrijk. De Russische slaaf door zijne nog grootere onkunde geheel aan deze personen overgegeven, is geheel onderwerping; de eenvoudigste waarheden van de godsdienst zijn hem onbekend, niets dan het ceremonieel kent hij, en dit werktuigelijk opvolgende, wordt niets meer van hem geëischt.

De Katholijke leek echter die in een Protestantsch land woont, ontvangt gewoonlijk van zijn' Priester veel beter onderwijs dan die, welke in het hart van een land woont, daar de R.-K. godsdienst de eeni-

ge is, die beleden wordt. Ja ik heb in mijne geboortestad eenige malen het onderwijs in de godsdienst van de R.-K. jeugd bijgewoond, hetwelk voor dezelve zeer leerzaam was, en dat van vele Protestanten overtrof; vooral thans, nu de Predikanten in de steden daar minder werk van maken en dit aan de Cathechizeermeesters en vrouwen overlaten.

Hij, die eindelijk uit al de gevaren van onzedelijkheid, ongodsdienstigheid, bijgeloof en ongeloof gered wordt en in de veilige haven der rust, dat is, in die der godsdienst, zedelijkheid en deugd, overgebragt wordt, zal zijne reis door het leven gelukkig volbrengen, al moet het ook zijn met een' doorn in den voet, welke hem nu en dan pijn veroorzaakt; doch hij denke niet dat hij daardoor geheel van strijd en verzoekingen bevrijd blijft, dat hij zich volstrekt rein en onbesmet bewaren kan; de bijbel geeft overal wenken van het tegendeel; hij zal zich ook nu nog aan ontelbare tekortkomingen schuldig gevoelen, waarover zelfs PAULUS zich nog dikwijls beklaagde; doch schoon oorspronkelijk valsch, zwak en ijdel zijnde, heeft hij nu daarbij het groote voordeel, dat zij zijnen vrede niet meer zullen verstoren, indien slechts zijn hart opregt blijft; het zal hem eindelijk vergund worden een eenvoudig hart te hebben; hij zal gewillig worden gemaakt om in alle zijne leidingen, groot of klein, gehoorzaamheid te betoonen aan zijnen hoogen en onzigtbaren Leidsman, en zijne voorschriften tot een' standvastigen regel van zijn gedrag leeren stel-

len, zonder ooit *willens* de allergeringste uitzondering te willen maken.

De eerlijke en gemoedelijke twijfelaar, die na vele worstelingen eindelijk op een onbewegelijk godsdienstig standpunt geplaatst wordt, zal bij menigvuldig nadenken en bij vele ervaringen ontdekken, dat alle wijsgeerige schriften der Duitschers, Franschen en Engelschen, die de Christelijke godsdienst van hunne wijsbegeerte afzonderden of ze daaruit verdelgden, hem, even als mij, niets dan eene bedriegelijke windstilte bezorgden; want wat toch is eene godsdienst, die zich binnen de grenzen der enkele rede bepaalt? Zij is immers voor den schepeling, die zich in den storm bevindt, niets dan een valsche grond, waar in het anker zijner hoop niet grijpen noch vatten wil, en het gansche tooneel eindigt, dat zoodanige stuurman met valsche kundigheden toegerust, eindelijk zelfs met zijne geheele wijsgeerige lading daarbij schipbreuk lijdt, op de naakte en onvruchtbare rotsen des ongeloofs of die der zedenloosheid; of zoo hij aan dezelven boven alle verwachting ontkomt, mag hij van geluk spreken, zoo hem na de schipbreuk nog wil en kracht tot eene nieuwe en meer zekere onderneming overblijven.

Bij W. VAN BOEKEREN zijn onder anderen gedrukt:

APELTERN (H. VAN), Eduard Dalhorst. Een oorspronkelijke Roman uit het laatste der 17de eeuw; 2 deelen, 1830. à *f* 6 - 00.

Dit verhaal, waarvan het tooneel speelt in Gelderland, in de omstreken van Arnhem, geschreven in den smaak der bekende Romans van W. SCOTT, COOPER, enz., en met motto's boven de hoofdstukken voorzien, zal door meer anderen in denzelfden smaak gevolgd worden, waarin de Schrijver trachten zal de zeden en gewoonten onzer voorvaderen, in verschillende tijdperken, af te schetsen, en bekende personen onzer Nederlandsche Historie in hun waar karakter te doen optreden, naar aanleiding van hetgene de geschiedenis zelve ons daaromtrent mededeelt.

DE BEPROEVINGEN VAN MARGARETHA LYNDSAY. Uit het Engelsch, 2 deelen. à *f* 4 - 80.

CHARICLES & EUPHORION, een Verhaal van CLEARCHUS den Cypriër, door Prof. P. VAN LIMBURG BROUWER, in carton. à *f* 3 - 90.

COOPER, De Volkplanters, of de boorden van de Susquehanna. Uit het Engelsch, met vignet, 3 deelen, 1826. à *f* 7 - 00.

——— De Spion. Uit het Engelsch, met vignet, 2 deelen, 1826. à *f* 6 - 00.

DEBRAY, De Protestant. Een tafereel uit de tijden van Koningin MARIA van Engeland, 2 deelen, met vignet. à *f* 5 - 80.

ENGELEN (Mr. A. W.), De Aenéis van PUBLIUS VIRGILIUS MARO. Uit het Latijn in Nederduitsche verzen nagevolgd, 1ste deel, 8°, in carton. à *f* 2 - 80.

——— Poëzij, 1829. à *f* 1 - 50.

——— Dichterlijke Brief, à *f* 0 - 50.

——— Kusjens, in koker. à *f* 1 - 00.

Dit Werkje, eene vrije navolging van de *Basia*, het Meesterstuk van den beroemden JANUS SECUNDUS, en met een beknopt levensberigt van den Dichter, en korte opheldrende aanteekeningen voorzien, beveelt zich door eene fraaije uitvoering aan.

HENDRIK MELCHTHAL, of beschaving en burgerzin, door M. L. W. DE WETTE, 2 deelen. à *f* 4 - 80.

HURWITZ (HIJMAN), Hebreeuwsche Vertellingen, verzameld en vertaald uit de schriften der al-oude Hebreeuwsche Wijzen, benevens eene Verhandeling over de

ongewijde Letterkunde der Hebreërs. Uit het Engelsch, met Aanmerkingen; door P. Boeles, Predikant te Noorddijk, 1828, in 8°. à *f* 2 - 90.

LEVEN VAN PAUL JONES. Uit het Engelsch, met portret, 1829. à *f* 2 - 40.

NEMESIS. Verhalen, ontleend uit de geschiedenis van geheime misdadigers, met vignet. à *f* 3 - 60.

Deze Verhalen zijn getiteld: I. De jaarmarkt te Leerdam. II. De Heidin. III. De ontmoeting op het eiland Marken. IV. Frederik L. of treffend voorbeel t van de uitwerkselen van den gewetensangst bij eenen misdadiger.

NIEUWE VERHALEN, door de Schrijver van de Nemesis, met fraai vignet. à *f* 3 - 60.

Deze Verhalen zijn getiteld: I. Het houten kruis. II. Het geraamte. III. De joodsche broeders. IV. De predikantszoon.

SCOTT, (W.), Ivanhoe, of de terugkomst der Kruisvaarders, met fraaije vignetten, 2de druk, 3 deelen. à *f* 6 - 00.

———— Robbert Roodhaar. Uit het Engelsch, door S. van Goor, 3 deelen, met vignetten à *f* 7 - 50.

———— Het Hart van Mid-Lothian, of de Gevangenis van Edenburg, door W. L. H. K. Henke, 3 deelen, met vignetten. à *f* 9 - 00.

———— De Oudheidskenner, met vignetten, 3 deelen. à *f* 7 - 40.

———— Redgauntlet, met vign., 3 dln. à *f* 8 - 90.

———— Montrose, met vignet. à *f* 3 - 40.

———— Vertellingen uit de tijden der Kruistogten, bevattende de Verloofde, door W. L. H. K. Henke, 2 deelen. à *f* 5 - 60.

———— De Talisman, of Richard Leeuwenhart in Palestina, door denzelfden, 2 dln., met vign. à *f* 5 - 60.

———— Walladmor. Uit het Hoogduitsch, 3 deelen, met vignetten. à *f* 7 - 60.

———— De Bruid van Lammermoor, met vignetten, 2 deelen. à *f* 5 - 80.

———— Woodstock. Geschiedkundig tafereel uit het leven van Cromwell, 2 deelen, met portret, 1831. à *f* 7 - 20.

———— Graaf Robert van Parijs, met vignet, 2 deelen, 1832. à *f* 6 - 50.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT
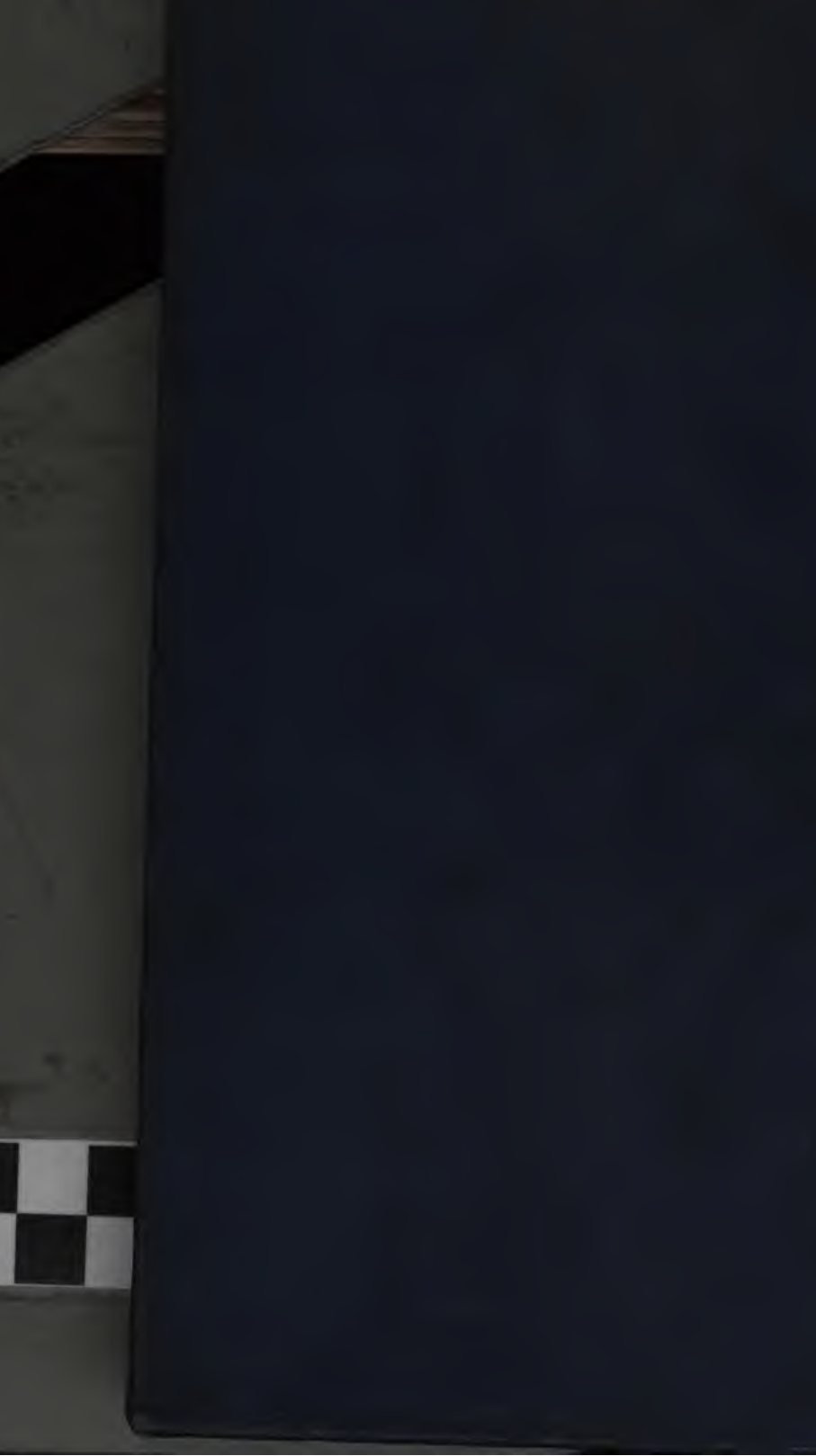
This book is under no circumstances to be taken from the Building